

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

TİREBOLU YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet HARŞIT

Danışman
Doç. Dr. Ömer SARAÇ

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet HARŞIT tarafından, Doç. Dr. Ömer SARAÇ danışmanlığında hazırlanan “TİREBOLU YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 23.08.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Ömer SARAÇ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mustafa Uğur KARADENİZ Samsun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

09/06/2023

Mehmet HARŞIT

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: TİREBOLU YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 09.06.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 23

Tek kaynak oranı : % 3 çıkmıştır.

09/06/2023

Doç. Dr. Ömer SARAÇ

ÖZET

TİREBOLU YÖRESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

Mehmet HARŞIT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ağustos/2023

Danışman: Doç. Dr. Ömer SARAÇ

Halk bilimi, insanın doğumundan ölümüne kadar olan süre zarfında maddi ve manevi kültürel öğeleri bilimsel bir çerçevede inceleyip geçmiş ve günümüz kültürel yapıları arasında bağlantı kurarak bir çıkarımda bulunur.

Halk biliminin tüm ürünlerinde insanların yaşadığı bölgeye ait kültürel özellikler bulunur ve insan bu özellikler çerçevesinde yaşamını devam ettirir. Bu ürünlerin içerisinde belki de en önemlisi geçiş dönemi âdetleridir. Geçiş dönemi âdetlerine konu olan üç önemli başlık vardır: Bunlar doğum, evlilik ve ölümdür. Doğum hadisesiyle dünyaya gelen kişi, içerisinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini yaşadığı çağın gerekleriyle bir araya getirip birey olarak hayatını devam ettirir. Evlilik çağına geldiğinde toplumun değerleri ışığında evlenerek bir yuva kurar ve böylece toplum nazarındaki statüsünü artırmış olur. Son evrede de kaçınılmaz sonu yani ölümü yaşar.

Teknolojik gelişmelerin toplumu hızla etkisi altına aldığı düşünüldüğünde toplumu oluşturan kültürel değerlerin bir kısmının hızla yok olmaya başladığı bir kısmının da farklı şekillerde kendini yaşatmaya devam ettiği görülebilmektedir. Bu nedenle çalışmanın evrenini oluşturan Tirebolu yöresinin doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinin unutulup gitmeden veya değişim ve dönüşüme uğramadan yazılı hâle getirilmesi çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada öncelikle araştırma alanının tarihî gelişimi, coğrafi, nüfus ve ekonomik yapısı ele alınmıştır. Ardından geçiş dönemlerini oluşturan doğum, evlenme ve ölüm âdetleri sahada yapılan derleme çalışmaları neticesinde tasnif edilmiştir. Son bölümde geçmiş ve günümüz bağlamında yörede gerçekleşen kültürel değişim ve dönüşüm nedenleriyle yer verilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak kültürel devamlılığın sağlanması hususunda nelerin yapılabilirliği anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tirebolu, Kültür, Geçiş Dönemleri, Doğum, Evlenme, Ölüm, Âdet, Değişim, Dönüşüm.

ABSTRACT

TRANSITION PERIOD CUSTOMS OF TIREBOLU REGION

Mehmet HARŞIT

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature

Master, August/2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ömer SARAÇ

Folklore makes an inference by examining the material and spiritual cultural elements in a scientific framework during the period from the birth of man to his death, and is establishing a connection between the past and present cultural structures.

All products of folklore have cultural features of the region where people live in and they continue their lives within the framework of these features. Perhaps the most important among these products are the transition period customs. There are three important topics that are the main subject of transition period customs: them being marriage, birth and death. The person being born continues its life as an individual by bringing together the cultural characteristics of the society one lives in with the requirements of the period of living. When the individual reaches the age of marriage it marries in the light of the values of the society establishing a home and earning a status role in the eyes of society. As mentioned before one experiences the inevitable end in the last stage of life.

Considering that technological developments affect the society in a very fast way, it can be seen that some of the cultural values which make up the society are rather disappearing very quickly as some of them continue to survive in different ways. Writing down the customs of birth, marriage and death in Tirebolu region, which are core of the study without them being forgotten or undergone any change or transformation is the main reason for this study.

Firstly the historical development, geographical, population and economic structure of the research area were discussed in this study. Following with the birth, marriage and death customs, which constitute the transition periods, were classified as a result of the reaserch studies carried out in the field. In the last part the reasons for the cultural change and transformation that took place in the region in the context of the past and present are given. In the conclusion part, a general evaluation of the study is made following with the explanation of what can be done to ensure the cultural continuity.

Keywords: Tirebolu, Culture, Transition Periods, Birth, Marriage, Death, Custom, Change, Transformation.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Halk bilimi, insanın doğumu ve ölümü arasındaki süreçte kendine yer edinmiş olan maddi ve manevi kültürel öğeleri bilimselliği amaç edinerek araştıran, derleyen, çözümleyip açıklamasını yapan bir bilim dalıdır. Halk bilimi çalışmaları neticesinde birey, yaşadığı toplum ve çevreyi daha iyi tanır. Ayrıca kültürel öğeler açısından geçmiş ve günümüz arasında bir bağlantı kurarak zaman içerisinde gerçekleşmiş olan değişim ve dönüşümleri daha iyi idrak eder.

Bu bilgilerden hareketle yapılan çalışmada halk biliminin toplumsal perspektifte öneminden bahsedilmiş ve insan hayatını oluşturan geçiş dönemi âdetleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda zaman içerisinde geçiş dönemi âdetlerinde gerçekleşen kültürel değişim ve dönüşümün nedenleri üzerinde durulmuştur. *Tirebolu Yöresi Geçiş Dönemi Âdetleri* başlıklı bu çalışma sayesinde yöre halkının değişime uğramış veya unutulmaya yüz tutmuş kültürel öğeleri öğrenerek gelecek nesillere aktarma görevini üstleneceği görülmüştür

Çalışmanın başlangıcından bitişine kadar şahsıma desteklerini esirgemeyen kişilere teşekkürü bir borç bilirim. Hazırlamış olduğum bu tez çalışmasında bilgi, tecrübe ve önderliğiyle yolumu aydınlatan saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ömer SARAÇ'a; hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve beni bu günlere getiren kıymetli anne ve babama; çalışmada yardımcı olmayı kabul edip bilgilerini paylaşan kaynak kişilere ve yüksek lisans sürecimin bana en güzel hediyesi olan eşim Hata TRAKO HARŞIT'a teşekkür ediyorum.

Mehmet HARŞIT

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Problemi	1
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.4. Araştırmanın Gerekçesi	2
1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	2
2. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
2.1. Araştırma Alanının Tarihi Gelişimi	3
2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı	5
2.2.1. Konumu ve Genel Özellikleri	5
2.2.2. İklim Özellikleri	6
2.2.3. Toprak ve Bitki Örtüsü	6
2.3. Nüfus Yapısı	7
2.3.1. Nüfusun Genel Özellikleri	7
2.3.2. Nüfus Dağılışı ve Yoğunlukları	8
2.4. Ekonomik Yapısı	10
2.4.1. Tarım	10
2.4.2. Hayvancılık	11
2.4.3. Sanayi	11
3. GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ	13
3.1. Doğum	14
3.1.1. Doğum Öncesi	15
3.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma	16
3.1.1.1.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar	16
3.1.1.1.1.1. Hoca veya Büyücülere Başvurma	16
3.1.1.1.1.2. Yatır ve Türbe Ziyaretleri	17
3.1.1.1.2. Tıbbî Nitelikte Olanlar	17
3.1.1.1.2.1. Ebelere Başvurma	18
3.1.1.1.2.2. Doktorlara Başvurma	18
3.1.1.1.3. Çeşitli Yerlerde Gerçekleştirilen Uygulamalar	19
3.1.1.1.4. Bunların Dışında Kalan Uygulamalar	19
3.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Kaçınma	20
3.1.1.3. Gebe Kadının Kaçınmaları	21
3.1.1.3.1. Doğum Sonrası Çocukları Yaşamayan Ailelerin Başvurduğu Uygulamalar	21
3.1.1.3.2. Çocuk Düşüren Kadınların Başvurduğu Uygulamalar	22
3.1.1.3.2.1. Hocalara Başvurma ve Dinî Merkezleri Ziyaret Etme	22
3.1.1.3.2.2. Ebelere Başvurma	22
3.1.1.3.3. Çocuğun Güzel ve Sağlıklı Olması İçin Yapılan Uygulamalar	23
3.1.1.4. Aşırma/Aş Yeme	23
3.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti	24
3.1.1.5.1. Gebe Kadının Vücut Şekillerine Göre Tahmin	25

3.1.1.5.2. Gebe Kadının Yemek İsteddiği Yiyeceklere Göre Tahmin	25
3.1.1.5.3. Bunların Dışında Kalan Uygulamalar.....	25
3.1.1.6. Erkek Çocuk İçin Başvurulan Uygulamalar	25
3.1.1.6.1. Belli Tarihlerle Göre.....	26
3.1.1.6.2. Dinsel Büyüsel Niteliğe Göre	26
3.1.1.6.3. Bunların Dışında Kalanlar	26
3.1.2. Doğum Sırası.....	26
3.1.2.1. Doğumu Yaptıran Kişiler	27
3.1.2.2. Doğum Anında Kullanılan Araç-Gereçler.....	27
3.1.2.3. Doğumun Kolay Olması İçin Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar	28
3.1.3. Doğum Sonrası	29
3.1.3.1. Doğumun Aileye Duyurulması	29
3.1.3.2. Göbek Bağının Kesilmesi	29
3.1.3.3. Ad Koyma.....	30
3.1.3.4. Tuzlama	31
3.1.3.5. Bebek Mevlidi.....	32
3.1.3.6. Çocukta İlkler	32
3.1.3.6.1. İlk Gezme (Kırk Uçurması)	32
3.1.3.6.2. İlk Meme.....	33
3.1.3.6.3. İlk Diş	33
3.1.3.6.4. İlk Saç Kesimi	34
3.1.3.6.5. İlk Tırnak Kesimi	34
3.1.3.7. Lohusalık/Loğusalık.....	34
3.1.3.7.1. Lohusa/Loğusa Sütü	35
3.1.3.7.2. Lohusa/Loğusa Ziyareti	36
3.1.3.8. Kırk İncancı ve Buna Bağlı Uygulanan Ritieller	37
3.1.3.8.1. Kırk Basması.....	37
3.1.3.8.2. Albastı/Al Basması/Alkarısı.....	38
3.1.3.8.3. Kırklama	38
3.1.3.9. Bebeği Sütten Kesme	39
3.1.3.10. Sünnet	40
3.1.3.10.1. Sünnet Yaşı ve Dönemi	40
3.1.3.10.2. Sünnet Hazırlıkları ve Sünnet İşlemi	41
3.1.3.11. Birtakım Hastalıklara Karşı Başvurulan Uygulamalar	42
3.1.3.11.1. Sarılık.....	42
3.1.3.11.2. Altına Kaçıran Çocuk	42
3.1.3.11.3. Yürüyemeyen-Konuşamayan Çocuk	43
3.1.3.11.4. Nazar.....	44
3.1.3.12. Ninni.....	45
3.2. Evlenme	45
3.2.1. Evlenme Öncesi.....	46
3.2.1.1. Evlenme Biçimleri	46
3.2.1.1.1. Kaçarak Evlenme	47
3.2.1.1.2. Görücü Usulüyle Evlenme	48
3.2.1.1.3. Akraba Evliliği	49
3.2.1.1.4. Beşik Kertmesi Evlenme.....	50
3.2.1.1.5. Berdel/Berder/Denşik/Değişik Evlilik.....	51
3.2.1.1.6. Taygeldi Evlenme.....	52
3.2.1.2. Evlenemeyenlere Verilen Adlar	52
3.2.1.3. Kısmet Açtırmaya Yönelik Uygulamalar	53
3.2.1.3.1. Hocalara Başvurma	53
3.2.1.3.2. Geline Ait Eşyaları Kullanma	54
3.2.1.4. Evlenme İsteğinin Belirtilmesine Dair Uygulamalar	54
3.2.1.5. Evlilik Çağı-Yaşı.....	55
3.2.1.6. Gelin Aramaya Dair Uygulamalar	57

3.2.1.7. Başlık/Kalın	58
3.2.2. Evlenme Sırası.....	59
3.2.2.1. Kız İsteme ve Söz Kesimi.....	59
3.2.2.2. Nişan	61
3.2.2.2.1. Nişan Hazırlığı	62
3.2.2.2.2. Nişan Töreni.....	63
3.2.2.2.3. Nişan Takısı	64
3.2.2.2.4. Nişan Sonrası	64
3.2.2.2.4.1. Nişanlıların Uyması Gereken Kurallar.....	65
3.2.2.2.4.2. Aileler Arasındaki Uygulamalar	65
3.2.2.2.5. Nişanın Bozulması/Atılması Durumunda Gerçekleştirilen Uygulamalar.....	66
3.2.2.3. Düğün	67
3.2.2.3.1. Düğün Tarihinin Belirlenmesi.....	68
3.2.2.3.2. Çeyiz Hazırlıkları	68
3.2.2.3.2. Çeyiz Asma/Serme/Gösterme Geleneği	69
3.2.2.3.3. Çeyiz Alma	70
3.2.2.3.4. Gelin Hamamı	71
3.2.2.3.5. Kına Gecesi	71
3.2.2.3.6. Düğün Töreni	73
3.2.2.3.6.1. Damat Tıraşı (Tıraş Cemiyeti).....	73
3.2.2.3.6.2. Gelin Alma/Gelinçi Gitme/Gelin Alayı	74
3.2.2.3.6.3. Düğün Yemekleri.....	76
3.2.2.3.6.4. Nikâh.....	77
3.2.2.3.6.5. Düğünde Takılan Hediyeler	78
3.2.2.3.6.6. Yengelik ve Sağdıçlık	79
3.2.2.3.6.7. Güvey(i) Evine İlk Giriş.....	80
3.2.2.3.6.8. Gerdek ve Sonrası.....	81
3.2.2.4. Davet/Okuntu.....	82
3.2.2.4.1. Nişana Davet	82
3.2.2.4.2. Düğüne Davet.....	83
3.2.3. Evlenme Sonrası	83
3.2.3.1. Duvak	84
3.2.3.2. Gerilik/Geriliğe Gitme/Yedilik.....	84
3.2.3.3. Gelin Mevlidi	85
3.2.3.4. Çeyiz Serme.....	85
3.2.3.5. Yeni Gelinlere Dair Uygulamalar	85
3.2.3.6. Akrabalık Terimleri.....	86
3.3. Ölüm.....	87
3.3.1. Ölüm Öncesi.....	88
3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	88
3.3.1.1.1. Hayvanlarla İlgili İnanmalar	89
3.3.1.1.2. Rüyalarla İlgili İnanmalar	89
3.3.1.1.3. Doğa Olaylarıyla İlgili İnanmalar	90
3.3.1.1.4. Hastada Görülen Psikolojik ve Fizyolojik Değişimle İlgili İnanmalar.....	90
3.3.1.1.5. Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili İnanmalar	91
3.3.1.2. Ölümden Kaçınmalar	91
3.3.2. Ölüm Sırası.....	92
3.3.2.1. Ölüm Anı	93
3.3.2.2. Ölümün Duyurulması	94
3.3.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı ve Defin	95
3.3.2.3.1. Yıkama.....	95
3.3.2.3.2. Kefenleme	96
3.3.2.3.3. Tabut.....	97
3.3.2.3.4. Cenaze Namazı.....	98
3.3.2.3.5. Defin ve Talkun/Talkın/Telkin.....	98

3.3.3. Ölüm Sonrası.....	100
3.3.3.1. Ölü Evi	100
3.3.3.2. Belirli Günler	100
3.3.3.3. Ölü Aşı/Yemeği	102
3.3.3.4. Ölünün Eşyaları	102
3.3.3.5. Yas Tutma.....	103
3.3.3.6. Başsağılığı/Taziye	104
3.3.3.7. Mezarlıklarla İlgili İnanmalar	104
3.3.3.8. Mezar-Mezarlık.....	105
3.3.3.9. Mezar Ziyaretleri.....	106
4. ÇALIŞMA ALANINDA KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN İZLERİ.....	107
4.1. Kültürel Değişim	107
4.1.1. Yöre Kültüründe Görülen Değişim ve Dönüşümler	109
4.1.1.1. Doğum	110
4.1.1.2. Evlenme	114
4.1.1.3. Ölüm.....	123
5. SONUÇ	126
KAYNAKLAR	128
EKLER.....	133
ETİK KURUL KARARI	133
FOTOĞRAFLAR.....	134
ÖZ GEÇMİŞ	146

KISALTMALAR

AÜ	: Ankara Üniversitesi
Akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
ÇÜ	: Çukurova Üniversitesi
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
KK.	: Kaynak kişi
MÖ	: Milattan önce
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: Tercüman
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Tirebolu ilçesine ait bir fotoğraf (MEB, 2017).	3
Şekil 2.2. Tirebolu ilçesinin Giresun ili içerisinde konumunu gösteren harita (Milliyet, 2021).....	5
Şekil 2.3. Tirebolu ilçesine bağlı köyleri gösteren harita (MEB, 2017).....	10

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 2.1. Yıllara göre Tirebolu'nun toplam nüfusu ve cinsiyete göre dağılımı (TÜİK, 2022).....	7
Tablo 2.2. Tirebolu ilçesindeki mahalle yerleşmeleri, toplam nüfusu ve cinsiyete göre dağılımı (TÜİK, 2022).....	8
Tablo 2.3. Tirebolu ilçesindeki köy yerleşmeleri ve toplam nüfus dağılımı (TÜİK, 2022). ...	9
Tablo 2.4. Tirebolu'daki toprağın kullanım alanına göre dağılımı (Tirebolu Kaymakamlığı, 2021).	11

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Modernleşme, toplumları teknoloji çağına çekerek tekdüze bir özelliğe büründürmüştür. Buradaki tekdüzelik kavramıyla anlatılmak istenen insanların tek ihtiyaç olarak yaşanan çağa ayak uydurmaya çalışmalarıdır. Zira, modernleşmeyle birlikte insanların hayatına yenilikler girerken bir yandan da insanlar özlerini unutmaktadır. Ne yazık ki küreselleşmenin etkisiyle toplumlar kendilerine özgü kültürel değerleri unutmaya veya değiştirmeye başlamışlardır. Bu bilgilerden hareketle çalışmanın konusunu Tirebolu yöresine özgü geçiş dönemi âdetlerini incelemek ve elde edilen bulgulardan hareketle geçmişten günümüze kadar oluşan kültürel değişimlerin nedenlerini ortaya koymak oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Çalışmanın uygulama aşamasında gerçekleşen ve yazıya geçirilmesini kısmen de olsa geciktiren bazı öğeler yapılan araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışma bir derleme çalışması olduğu için geçiş dönemleri hakkında yöre halkından toplanan bilgiler çalışmanın özünü oluşturan değere sahiptir. Bu aşamada yaşanan her sıkıntı çalışmanın sonrası için bir problem oluşturmuş ve çalışmanın seyrini etkilemiştir. Geçmişten günümüze kadar doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinde gerçekleşen değişimi saptamak için saha çalışmasına çıkıldığında özellikle köylerde bulunan kaynak kişilerden bazıları görüşme yapmak istememişlerdir veya bazı konular (özellikle doğum âdetleri) hakkında konuşmaktan çekinmişlerdir. Ayrıca görüşme sırasında ses kaydı yapılmasını kabul etmeyen kişilerin de olduğu gözlemlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan araştırmanın amacı günümüzde modernleşme, kentleşme ve göçlerin etkisiyle kaybolmakla karşı karşıya kalan geçiş dönemi âdetlerini (doğum, evlenme ve ölüm) geçmiş ve günümüz bağlamında bilimsel metotlarla derleyerek zaman içerisinde gerçekleşen değişim ve dönüşümün nedenlerini ortaya çıkarmaktır.

Tirebolu ilçesinin tarihi seyri içerisinde insan hayatının başlıca üç önemli evresi olan geçiş dönemi âdetlerinin daha önce herhangi bir çalışmada araştırılıp değerlendirilmemesi çalışmanın gelecek nesiller için önemini göstermektedir.

1.4. Araştırmanın Gerekçesi

Toplumun kültürel anlamda tüm özelliklerini bünyesinde barındıran halk bilimi alanında yapılan her çalışmanın sonrası için ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Çünkü kültürün dinamik yapısı, değişen ve dönüşen toplumun izinden giderek geçmişi unutmaya sebep olmaktadır. Bu nedenle yörenin kültürel değerlerinin bir bölümünü oluşturan geçiş dönemi âdetlerinin daha fazla değişim ve dönüşüme uğrayarak silinip gitmemesi için yazıya geçirilmesi önemlidir.

1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Yapılan çalışma yalnızca Tirebolu yöresi geçiş dönemi âdetlerinin geçmiş ve günümüz bağlamında yaşadığı değişim ve dönüşümü konu edinmektedir. Tirebolu ilçesini oluşturan sekiz mahalle ve kırk dokuz köy vardır. Çalışmada tüm köylere gidilemediği için yalnızca on köy çalışmaya dâhil edilmiştir: Arslancık köyü, Avcılı köyü, Civil köyü, Fatih köyü, Işıklı köyü, Kovanpınar köyü, Mursal köyü, Sekü köyü, Yalç köyü ve Yılgin köyü. Çalışma yapılan köylerin birbirine yakın olmamasına dikkat edilmiş, bunun yanında genellikle nüfusu daha fazla olan köyler tercih edilmiştir. Ayrıca şehirde bulunan tüm mahallelerde önceden belirlenen kaynak kişilerle görüşülmüştür: Balçıkbelen Mahallesi, Cintası Mahallesi, Çarşı Mahallesi, Demirci Mahallesi, Hamam Mahallesi, İstiklal Mahallesi, Körliman Mahallesi ve Yeniköy Mahallesi. Kaynak kişileri belirlerken muhtarlardan bilgi alınmış ve kaynak kişinin -hem geçmişi hem de günümüzü bildiği için- yaşça büyük olması tercih nedeni olmuştur.

Yapılan çalışmada sahada folklor derleme metotları arasında yer alan gözlem ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında geçiş dönemleri hakkında hazırlanan yazılı kaynaklar taranmış ve yapılacak saha çalışmasında kaynak kişilere yöneltilecek sorular hazırlanmıştır. Kaynak kişilerle görüşme esnasında ses kaydı yapılmış ve ilgili bölümler altında başlıklara ayrılarak tasnif edilmiştir.

2. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Araştırma Alanının Tarihi Gelişimi

Şekil 2.1. Tirebolu ilçesine ait bir fotoğraf (MEB, 2017).

Antik Çağ’da Helen dilindeki ismi “Tripolis” olan şehrin kuruluşu hakkında bilgiler, yapılan çalışmalar neticesinde farklılık göstermektedir. “Tripolis” ismi ise ilk olarak Pliny’nin MS. 1. yüzyılda yazdığı eserde geçmiştir (Sümer, 1992: 19). “Tripolis”, Yunanca “üç şehir” anlamına gelmektedir. Bir görüşe göre bu üç şehrin İskhopolis (Tirebolu), Argyria (Halkova) ve Plikolakelia (Görel) bölgelerinden oluştuğu, diğer bir görüşe göre ise kaledeki küçük kilisede medfun St. Jean (Merkez/Tirebolu), Petroma/Taşkale (Bedroma/Bedreme) ve Holy Anthony/Aziz Antonyus (Anduz/Andoz) adlarında üç kaleden oluştuğu söylenmektedir (Yüksel, 2016: 27). Seyyah Bijişkiyan ise Tripoli adını şehri üç bölüme ayıran Kurucakale, St. Jean ve Bedrama kalelerine dayandırır (1969: 38-39). Görüldüğü gibi şehrin adının nereden geldiği şehrin kuruluş tarihi gibi net olarak bilinmemekte ve bu da birtakım tartışmalara neden olmaktadır. Tartışmalara neden olsa da adı geçen kalelerin Tirebolu ilçesinin bir kale-liman kenti olmasında önemli rol oynadığı görülmektedir.

Tirebolu’nun yerleşim alanı olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hakkında araştırmacıların farklı düşünceleri vardır. Bu düşüncelerden ilki Sümer’e göre Miletli (İyonlu) göçmenler tarafından MÖ. 7. yüzyılda kurulduğudur (1992: 2). Bahsi geçen dönemde Miletliler ticari faaliyette bulunmak amacıyla koloniler oluşturmuşlardır. Kolonileri oluştururken de ticari güvenliğin sağlanması için genellikle sarp arazileri tercih etmişlerdir. Bu düşüncelerden hareketle Tirebolu’nun

sarp arazilerden oluştuğu ve çevresinde savunma yapılarının bulunduğu göz önüne alındığında bahsedilen dönemde kurulduğu kabul edilebilir. Bir diğer düşünceye göre Tirebolu, Miletlilerden önce kurulmuştur. MÖ. 675-654 yılları arasında Kimmer ve İskitler bu bölgeye gelmiş, MÖ. 625'te ise Medler buralara saldırılar düzenlemiştir. Saldırılarından etkilenen Kimmer ve İskitlerin bölge hâkimiyeti kısa sürmüş ancak bölgeyi terk etmeyerek yerli halkın içerisinde karışmışlardır. MÖ. 620 yılına gelindiğinde ise Medlerin bölge hâkimiyeti azalınca yerlerini Miletlilere bırakmışlardır (Acun, 1999: 21-22).

Medler ve Miletlilerin hâkimiyetlerinin ardından bölgede İskender, Pontus Krallığı, Roma, Bizans ve Trabzon Rum İmparatorlukları varlıklarını sürdürmüşlerdir (Yüksel, 2002: 16). Yazılı kaynaklarda şehrin Trabzon Rum İmparatorluğu hariç diğer krallık veya imparatorluk dönemlerindeki durumu hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır (Sümer, 1992: 25).

1071 yılına gelindiğinde Anadolu'nun kapısı Türklere açılmış ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine Türk akınları düzenlenmiştir. Ancak bu fetihler sırasında Trabzon gibi Tirebolu'nun da Selçuklu hâkimiyetine girdiği konusunda herhangi bir belge yoktur. İlk defa 1380 yılında bölgeye Türkmen boylarının (özellikle Çepniler) akınlar düzenlediği bilinmektedir. 1387 yılında ise Hacı Emir Bey'in oğlu Süleyman Bey Giresun şehrini kuşatmıştır. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet, Trabzon'u fethettikten sonra kıyıyı takip edip geri dönerken Tirebolu'yu da teslim almış ve o tarihten itibaren şehir Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Yüksel, 2016: 29).

Tirebolu, Osmanlı idaresine girdikten sonra bir liman şehri olarak faaliyet gösterdi. Bu dönem boyunca Kazaklar tarafından yağmalanıp büyük zarar gördü, âyanların mücadelesine sahne oldu, Tirebolu'nun kontrolü için özellikle Kelalioğulları ile Kethüdazâdeler arasında yoğun mücadele yaşandı. Bu siyasî çekişmeleri 1830'lu yıllarda buradan geçen Ispartalı Seyranî şu dörtlülle ifade etmiştir:

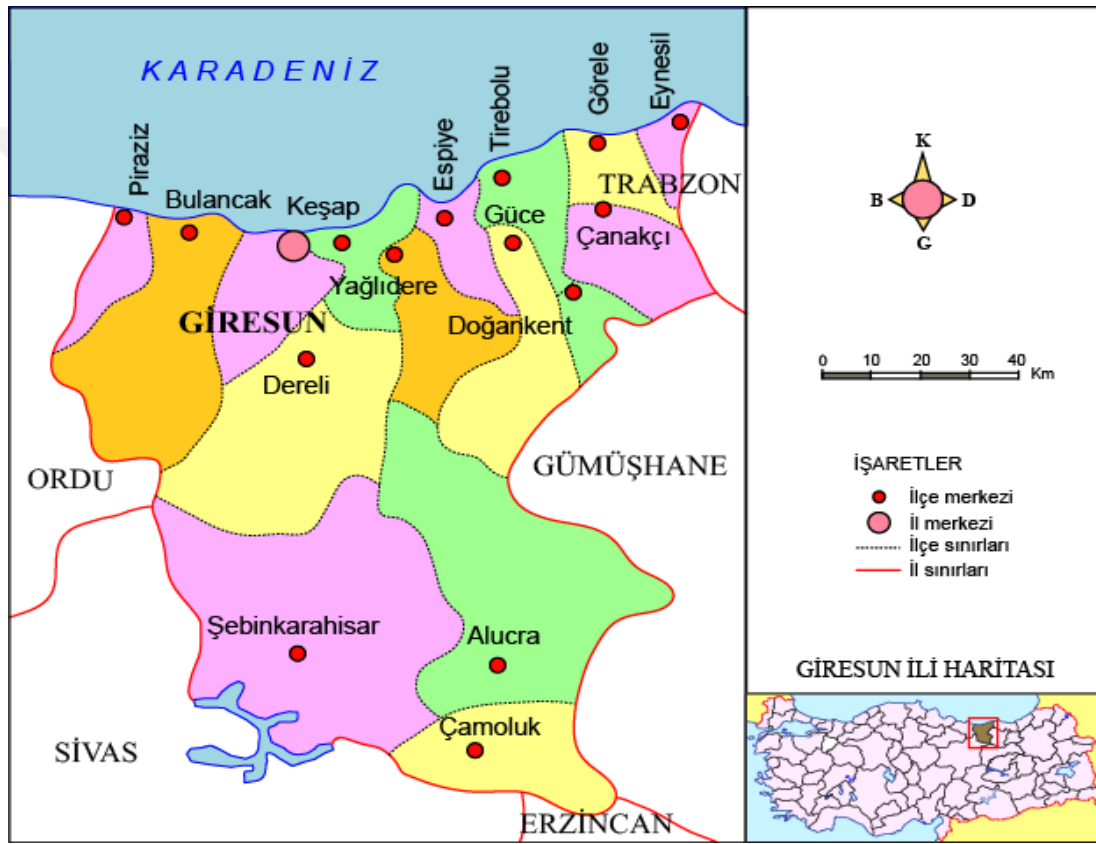
“Vardık Tirebolu sular âlâdır
Kavgası hiç eksik olmaz kal'adır
Misafire hor bakarlar belâdır
Birbirine savurur harmanı” (Peker, 1955: 32).

I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında şehir önemli olaylar yaşamış. Ruslar 1916 yılında doğudan ilerleyerek Harşit Çayına kadar gelmiş ancak çay üzerindeki Türk savunmasını bir türlü kıramamışlardır. Bunun üzerine şehri yakıp

yıkıp yağmalayan Rus askerleri 12 Şubat 1918'den itibaren yöreden çekilmiştir. Bu çekilmenin akabinde yöre halkı Pontus Devleti kurmaya yönelik faaliyetler gösteren çetelere karşı direniş göstermiş. Yöre halkının ileri gelenlerinden birkaç temsilci Trabzon Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti'nin etrafında toplanarak Millî Mücadele yıllarında vatan topraklarını düşman işgalinden korumuşlardır (Yüksel, 2016: 31-32).

2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı

2.2.1. Konumu ve Genel Özellikleri

Şekil 2.2. Tirebolu ilçesinin Giresun ili içerisinde konumunu gösteren harita (Milliyet, 2021).

Tirebolu ilçesi, Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan Giresun ilinin sınırları içerisinde. İlçenin yönetim sahası yaklaşık 210 km²lik bir alana sahiptir ve doğuda Görele ile Çanakçı, güneyde Doğankent, güneybatıda Güce ve batıda Espiye ilçeleri ile çevrilidir (Şekil 2.1). Karadeniz'e kıyısı olan ilçenin Giresun'a uzaklığı 44 km iken, Trabzon'a uzaklığı 90 km'dir (Kaya, 2016: 1). Arazi yapısı itibariyle engebeli ve yüksek alanlara sahip olan Tirebolu, doğusundaki Harşit Çayı, batısındaki Gelevera Deresi arasındaki vadi ve bu vadinin etrafındaki dağlarla sınırlıdır. Coğrafi şartların elverişsizliği nedeniyle kent gelişimi, kıyı kesimi boyunca

başlamış ve az da olsa ilçenin iç kesimine doğru bir yayılım göstermiştir. Zaman içerisinde iç kesimle kıyı kesimin bağlantı kurması görevini Harşit Çayı üstlenmiş ve kent yerleşiminin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Bekdemir, 2016: 15).

2.2.2. İklim Özellikleri

Tirebolu'da tüm Karadeniz bölgesi kıyı kuşağında görüldüğü gibi kış mevsiminde ılık, yaz mevsiminde ise çok sıcak olmayan nemli-ılıman iklim tipi görülmektedir. Ayrıca bölge yıl boyunca düzenli olarak bol yağış alır ve özellikle yaz aylarında bağıl nem oranı artış gösterir.

İlçe merkezinde yıllık ortalama sıcaklık 14,2 °C'dir. En yüksek ortalama sıcaklık 22,5 °C ile ağustos ayında görülürken en düşük ortalama sıcaklık 4 °C ile şubat ayında görülür.

Her mevsim düzenli yağışın hâkim olduğu ilçede yağışlar genellikle yağmur şeklindedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 1.400-1.600 milimetre arasındadır. İlçede yağmur yağışı en çok ekim ve kasım aylarında görülürken en az ise temmuz ayında görülmektedir.

2.2.3. Toprak ve Bitki Örtüsü

Tirebolu ilçesinde genellikle gri-kahverengi podzolik toprak türü görülmektedir. Bu toprakların üzerindeki bitki örtüsü olarak yaprağını döken ve iğne yapraklı orman bulunur. Bu toprakların bir kısmında tarla tarımı yapılırken bir kısmında da fındık yetiştiriciliği yapılır. Bu toprak türü kıyı kesimden başlayarak iç kesimlere kadar varlığını sürdürür. Alüvyal topraklar ise akarsular (özellikle Harşit Çayı) boyunca ve birikinti yerlerinde az da olsa varlığını göstermektedir. Bu toprak türlerinin haricinde kahverengi orman topraklarına da rastlanabilmektedir (Bekdemir, 2016: 18).

Yağışın bol olması, gür ve sık bir bitki örtüsünün varlığına, volkanik kayalardan oluşan geçirimsiz bir tabakanın oluşmasına ve sık bir akarsu ağının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca yağışın bolluğu nedeniyle yörede çok fazla ağaç türü görülmektedir. Kıyıya yakın kesimlerde geniş yapraklı ağaçlar görülürken, iç kesimlere gidildikçe karışık yapraklı ağaçlar varlığını göstermektedir. Çam, meşe, kestane, ıhlamur, ladin, kayın, köknar, kavak, gürgen yörede bulunan ağaç türlerinden bazılarıdır.

2.3. Nüfus Yapısı

2.3.1. Nüfusun Genel Özellikleri

TÜİK tarafından açıklanan 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı verilerine göre; Tirebolu ilçesinin nüfusu 16.135'i erkek, 16.441'i ise kadın olmak üzere toplam 32.576'dır.

Yıl	Tirebolu Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2022	32.576	16.135	16.441
2021	32.494	16.066	16.428
2020	32.055	15.846	16.209
2019	31.854	15.782	16.072
2018	32.008	15.854	16.154
2017	30.814	15.206	15.608
2016	31.171	15.360	15.811
2015	30.742	15.079	15.663
2014	30.695	15.031	15.664
2013	30.428	14.950	15.478
2012	29.714	14.640	15.074
2011	29.808	14.663	15.145
2010	29.968	14.660	15.308
2009	29.274	14.432	14.842
2008	29.439	14.529	14.910
2007	28.835	14.244	14.591

Tablo 2.1. Yıllara göre Tirebolu'nun toplam nüfusu ve cinsiyete göre dağılımı (TÜİK, 2022).

2.3.2. Nüfus Dağılışı ve Yoğunlukları

Tirebolu ilçesine bağlı mahalle sayısı 8 iken, köy sayısı 49'dur. Merkeze yakın mahalle ve köylerde nüfus sayısı iç kesimlere oranla daha fazladır. Bunun en büyük nedeni ise yükselti ve engebedir.

2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı verilerine göre Tirebolu nüfusunu oluşturan 32.576 kişinin mahalle ve köylere göre dağılımı şu şekildedir:

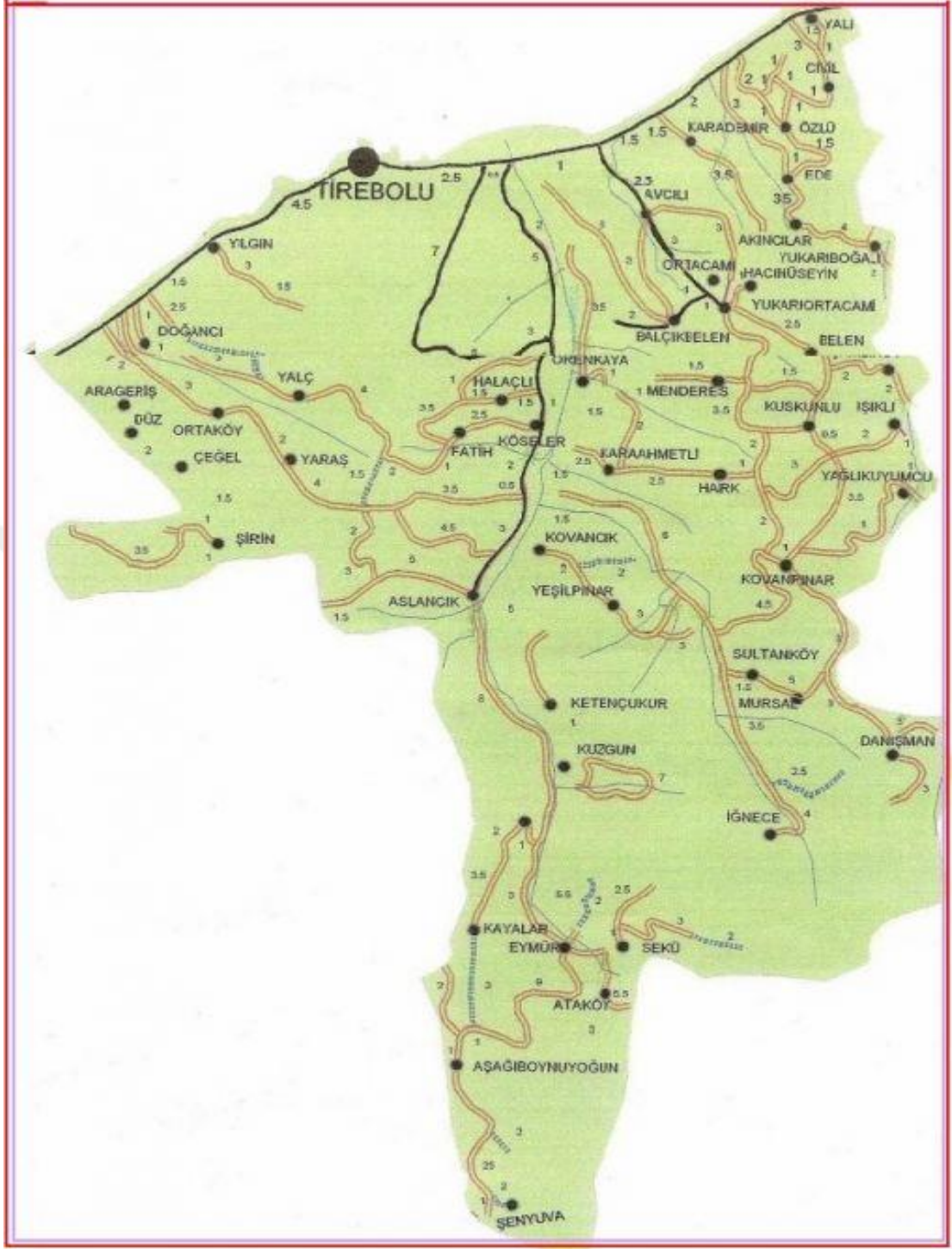
Mahalle	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
Balçıkbelen Mahallesi	219	109	108
Cintaşı Mahallesi	1.471	700	771
Çarşı Mahallesi	1.159	593	566
Demirci Mahallesi	5.904	3.025	2.879
Hamam Mahallesi	1.943	975	968
İstiklal Mahallesi	886	454	432
Körliman Mahallesi	4.192	1.863	2.329
Yeniköy Mahallesi	4.889	2.461	2.438

Tablo 2.2. Tirebolu ilçesindeki mahalle yerleşmeleri, toplam nüfusu ve cinsiyete göre dağılımı (TÜİK, 2022).

Köy	Nüfusu	Köy	Nüfusu
Akıncılar Köyü	51	Kayalar Köyü	110
Arageriş Köyü	122	Ketençukur Köyü	266
Arslancık Köyü	499	Kovancık Köyü	166
Aşağıboynuyoğun Köyü	428	Kovanpınar Köyü	474
Avcılı Köyü	374	Köseler Köyü	182
Ataköy Köyü	126	Kuskunlu Köyü	465

Belen Köyü	172	Kuzgun Köyü	459
Civil Köyü	169	Menderes Köyü	152
Çamlıköy Köyü	103	Mursal Köyü	166
Çeğel Köyü	543	Ortacami Köyü	202
Danışman Köyü	349	Ortaköy Köyü	156
Doğancı Köyü	551	Örenkaya Köyü	181
Dokuzkonak Köyü	153	Özlü Köyü	355
Düzköy Köyü	265	Sekü Köyü	424
Ede Köyü	138	Sultanköy Köyü	296
Eymür Köyü	366	Şirin Köyü	299
Fatih Köyü	92	Şenyuva Köyü	269
Hacıhüseyin Köyü	99	Yağlıkuyumcu Köyü	279
Halaçlı Köyü	102	Yalç Köyü	319
Harkköy Köyü	214	Yalıköy Köyü	179
Işıklı Köyü	255	Yaraş Köyü	99
İğnece Köyü	219	Yeşilpınar Köyü	92
Karaahmetli Köyü	298	Yılgin Köyü	266
Karademir Köyü	399	Yukarıboğalı Köyü	141
		Yukarıortacami Köyü	221

Tablo 2.3. Tirebolu ilçesindeki köy yerleşmeleri ve toplam nüfus dağılımı (TÜİK, 2022).

Şekil 2.3. Tirebolu ilçesine bağlı köyleri gösteren harita (MEB, 2017).

2.4. Ekonomik Yapısı

2.4.1. Tarım

Tirebolu ilçesinin ekonomik yapısında önceliği tarım oluşturmaktadır. Yöredeki toprağın özelliği çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine elverişli olsa da halk

çoğunlukla fındık, mısır ve çay üretiminde yoğunlaşmaktadır. Üretilen tarım ürünlerinde ise fındık ilk sırada yer almaktadır.

Fındık	2021	148.890 dekar
Mısır	2021	20.000 dekar
Çay	2021	8.000 dekar
Sebzeler	2021	2.000 dekar
Mera	2021	90.000 dekar
Orman	2021	104.500 dekar
Kullanılmayan Alan	2021	37.140 dekar

Tablo 2.4. Tirebolu'daki toprağın kullanım alanına göre dağılımı (Tirebolu Kaymakamlığı, 2021).

Yörede yetiştirilen tarım ürünleri ise ortalama miktar olarak şu şekildedir: Fındık (12.500 ton), yaş çay (11.755 ton), kuru çay (2.325 ton) ve mısır (3.500 ton). Ayrıca kivi, çilek ve örtü altı (sera) sebzeçilik yetiştiriciliğinde de son yıllarda verim alınmaya başlanmıştır (Tirebolu Kaymakamlığı, 2021).

2.4.2. Hayvancılık

Tirebolu ilçesinde yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, bitki örtüsü gibi etkenlerin elverişliliği neticesinde hayvancılık için uygun ortam şartları oluşmuştur. Yörenin her mevsim düzenli yağış alması yıl boyunca yeşil kalabilen otlakların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle hayvancılık geçmişte yöre halkının en önemli geçim kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Ancak yörede fındık ve çay yetiştiriciliği yapılmaya başladıktan sonra bu ürünlerin ticari değeri hayvancılığa oranla daha fazla olduğu için yöre halkının temel geçim kaynağı değişiklik göstermiş ve hayvancılık daha az yapılmıştır. Geçmişte daha yoğun olarak gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri günümüzde köylerde yaşayan ailelerin sadece kendi ihtiyaçlarını gidermek için beslediği birkaç sığırla sürdürülmektedir. İlçe merkezine yakın köylerde insanlar ya bir veya iki sığır besler ya da hiç beslemez. Fakat ilçe merkezine uzak olan daha yüksek köylerde beslenen sığır sayısı fazladır hatta koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanlar da beslenmektedir.

2.4.3. Sanayi

Tirebolu'da sanayi faaliyetleri, çoğunlukla fındık entegre tesisleri ve çay fabrikaları çevresinde gelişim göstermektedir. Bunların dışında birkaç kişinin istihdam edildiği atölye tipi sanayi faaliyetleri de görülmektedir. Şehrin farklı

yerlerine dağılmış olan bu işletmeler genellikle onarım ve küçük çaplı imalat işlerinin yapıldığı yerlerdir. Bunların başında oto tamirhaneleri, marangozhaneler, mermer atölyeleri, demir doğrama ve fırınlar gelmektedir. Hammadde eksikliği, sermaye ve Pazar koşullarının yetersiz olması neticesinde ilçede modern sanayi faaliyetlerinin gelişmediği görülmektedir (Kaya, 2016: 219-221).

3. GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

Kültür yaşayan bir olgudur. Kültürün incelenmesi ve kültüre ait unsurların tespit edilmesi noktasında başvurulabilecek bilimlerden biri de halk bilimidir.

Halk bilimi, tarih sayfasında yüzyıllardır varlığını sürdüren Türklerin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünlerini konu edinen, bu ürünleri kendine has yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve birleştiren bir bilimdir (Örnek, 2000: 15).

Halk bilimi içerisinde bu bilim dalına kaynaklık eden, içeriğini zenginleştiren birçok unsur vardır. Bu unsurlardan biri de geçiş dönemleridir.

Geçiş dönemleri aslî olarak üç gruba ayrılmaktadır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her insan zamanı geldiği vakit bu dönemlerle karşılaşmaktadır. İnsanoğlu doğumuyla birlikte hayatı tanımaya, etrafındaki her şeyi anlamlandırmaya başlayarak bir birey olur. Yaşı ilerledikçe hayata dair sorumlulukları artar ve toplumda bir görev üstlenir. Evlenme çağına geldiğinde özellikle toplumdaki statüsünü yükseltmek için evlenir. Toplumun gerektirdiği şekilde bir yuva kurup çocuk sahibi olmak ister. Son olarak da kaçınılmaz sonu yaşayarak ölümü tadar.

Geçiş dönemleri başlığı altındaki bölümler alt başlıklara ayrılarak incelenmektedir. Bu alt başlıklar çerçevesinde birçok âdet, inanç, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel işlem kümelenerek kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun olarak halk bilimine yardımcı olur (Örnek, 2000: 131).

Toplumda kendine yer edinmiş ve insan hayatında etkisi olan âdet ve inanışlar günümüzde geçmişte olduğu şekilde devam etmemektedir. Küreselleşmenin etkisiyle toplum geliştikçe ve kültürde bazı değişiklikler meydana geldikçe âdet ve inanışlarda da değişiklik meydana gelmektedir. Bu şekilde düşünüldüğünde âdetlerin kuşaklar arasında köprü görevi üstlendiği görülmektedir. Âdetler, bu noktada durağan değil aksine dinamiktir yani çağın gereklerine uygun olarak kendini yenilemektedir. Ayrıca âdetler her toplumda ortak değildir ve toplumlar arasında farklı özelliklere sahiptir (Artun, 2008: 133-134).

Bu çalışmada, Tirebolu yöresi geçiş dönemi âdetlerinde gerçekleştirilen pratik ve uygulamalar, geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm) ve bu dönemleri oluşturan alt başlıklara ayrılarak tasnif edilmiştir. Yapılan derleme sonucunda kaynak kişilerden elde edilen bilgiler günümüz Türkiye Türkçesiyle yazılmıştır.

3.1. Doğum

İnsan hayatını şekillendiren başlıca üç evre vardır. Bunlar, doğum, evlenme ve ölümdür. Kişinin hayata gözlerini açtığı ve bir serüvene başladığı evre *doğum*, bir yuva kurarak toplum nazarında yeni bir statüye eriştiği evre *evlenme* ve son nefesini vererek dünya hayatındaki varlığının son bulduğu evre *ölümdür*.

Doğum, hayatın başlangıcı olmanın yanı sıra yüzlerce âdet ve inancın uygulandığı dönemdir. Doğum, her toplumda genellikle mutlu bir olay olarak görülmekte ve doğumla birlikte anne ve baba olan kişilere de toplumda yaşayan insanların saygısı artmaktadır. Ayrıca dünyaya gelen çocuk ebeveyniyle birlikte akraba ve komşuları da sevindirmektedir. Çünkü gerçekleşen her doğum ailelerin nüfusunu artırmanın yanında aileler arasındaki akrabalık bağlarını da kuvvetlendirmekte hatta bazı topluluklarda ailenin nüfuzu ailedeki kişi sayısı ile belirlenmektedir. Bu düşünceleri destekler nitelikteki “Çocuk ocağı tüttürür.” ifadesi toplumun bu konudaki değer yargısını açıkça göstermektedir.

Toplumda yer edinmiş inanç ve gelenekler, kadını doğum öncesi dönemden başlayarak birtakım âdet, uygulama ve ritüellerin gerektirdiği şekilde davranmaya zorlar. Böylece doğum, doğum öncesi dönemden başlayarak birçok âdet, inanç, dinsel ve büyüsel özellikteki uygulamaların nüfuzuna uğrayarak âdeta onlar tarafından yönetilir (Örnek, 2014: 184).

Hemen her toplumda görüldüğü gibi Türk soylu halklarda da çocuk sahibi olmanın aile yapısı ve kişilerin saygınlığı açısından önemi Dede Korkut Hikâyelerinde şu şekilde tasavvur edilmektedir:

Kalkubanı Han Bayındır yirinden turmuş, bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ dikdürmüş, oğulluyı ağ otağa kızluyı kızıl otağa oğlı kızı olmayanı kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getirün, yir-ise yisün, yimez-ise tursun gitsün, anun kim oğlı kızı olmaya Tanrı Ta’âla anı kargayupdur biz dahı kargaruz dimiş (Ergin, 2018: 79-80).

Doğum âdetlerini oluşturan uygulamalar üç başlık altında incelenebilmektedir.

Bunlar:

Doğum öncesi

Doğum sırası

Doğum sonrası (Artun, 2010: 134).

3.1.1. Doğum Öncesi

Doğum öncesi dönem, evlenmiş olan çiftin çocuk sahibi olmaya karar vermesiyle başlayan, doğum olayının başlamasıyla son bulan bir kısımı içermektedir. Türk toplumunda çocuk, ailenin neşesi ve soyun devamı olarak önemli bir konumda görülmektedir. Ayrıca çocuk, eşler arasındaki bağı kuvvetlendirici bir özelliğe de sahiptir. Bu nedenle yeni evlenen kişiler bir zaman sonra anne baba olmaya karar verirler.

Türklerin hayatında, çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin alkışını/duasını dilerlerdi. Dede Korkut boylarında da bu inancın örnekleri vardır. O zamanda, Oğuz beyleri, göğe el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı dilediklerini geri çevirmezmiş ve çocuğu olmayanların bu şekilde diledikleri yerine gelirmiş. Yine bu boylarda, çocuk sahibi olmak isteyen anaların saçı olarak, "kuru çaylara" su saldığını görmekteyiz (Ergin, 1964: 9).

Tirebolu yöresinde çocuk sahibi olmanın geçmiş ve günümüz bağlamında önemi şu şekilde anlatılmaktadır:

Çocuk ailenin mutluluk kaynağıdır (KK. 8).

Çocuk sahibi olan çiftler toplum tarafından hoş karşılanır ve saygı görürdü (KK. 6, KK. 21).

Erkek çocuk soyun devamı için çok önemliydi (KK. 26, KK. 33).

Geçmişte bir kişinin erkek çocuğunun olması onun için bir güç kaynağıydı.

Erkek çocuk doğurmayan kadın aile büyükleri tarafından hor görülürdü (KK. 10).

Kişinin eşinden erkek çocuğu olmuyorsa kişi ikinci hatta üçüncü evliliğini yapardı (KK. 5).

Günümüzde çocuk sahibi olmak eşler için değerlidir ama çocuğun cinsiyetinin hiçbir önemi yoktur (KK. 20).

Çiftlerin çocuk sahibi olmalarının sevinçli bir hadise olması kadar çocuk sahibi olamamaları üzücü bir durumdur. Çocuk sahibi olamamak kişinin kendini eksik hissetmesine ve toplum tarafından dışlanma hissine kapılmasına neden olur. Bu sebeple çocuk sahibi olmak isteyen çiftler birtakım uygulamalara başvururlar. Bu uygulamalar bazen kişilerin sağlığı için tehlikeli sonuçlar doğurabilmesine rağmen kişiler bu uygulamaları denemek isterler.

Çalışma yapılan Tirebolu yöresinde doğum öncesi dönemde uygulanan âdet, gelenek ve ritüeller şu şekilde anlatılmaktadır:

3.1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Gelinin koca evinde saygın bir statü kazanması, eşinin değerine sahip olması, annelik duygusunu tatması ve soyun devamını sağlaması için çocuk doğurması gerekmektedir.

Gebe kalamayan kadınlar için halk dilinde “kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, kör ocak” gibi isimler kullanılmaktadır (Acıpayamlı, 1974: 13). Kısır kadın öncelikle gelin gittiği aile, sonra da toplum tarafından hor görülür ve kınanır. Böylesi bir davranışa maruz kalmak istemediğinden birtakım yollara başvurur. Kadının başvurduğu bu yollar ve uygulamalar genel itibariyle aynı olmakla birlikte birtakım yöresel farklılıkları da içermektedir (Artun, 2008: 135).

Yapılan çalışma neticesinde kısır veya hamile kalmasına rağmen sürekli çocuğunu düşüren kadınların birtakım uygulamalara başvurduğu görülmektedir. Ayrıca çalışma yapılan yörede karşılaşılan bu uygulamaların diğer yörelerde de kullanılıyor olması yöresel birtakım farklılıkların olmasına rağmen inanış konusunda ortak düşüncelerin var olduğunu göstermektedir. Kadınların başvurduğu bu uygulamalar üç alt başlıkta ele alınabilmektedir:

3.1.1.1.1. Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar hocalara başvurur; ata mezarlarını ve evliya türbelerini ziyaret edip onlara adaklar adar, dilekler diler ve onlardan himmet bekler. Eskiden de kutsal kabul edilen ağaç, ata ve kam mezarlarına çaput bağlayarak, saç ve kurban sunarak çocuk sahibi olma hususunda yardım istemek Türkler arasında yaygın bir inanıştır (Eröz, 1977: 279-280).

Çalışma yapılan yörede çocuk sahibi olmak amacıyla yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar şunlardır:

3.1.1.1.1.1. Hoca veya Büyücülere Başvurma

Çocuğu olmayan kadın, yöredeki hocalara götürülür. Hoca, kadının çocuğunun olması amacıyla kadın için kitap açar ve onu okur (KK. 14, KK. 18).

Yörede meşhur olan bir hocaya gidilir ve muska yazdırılır. Yazılan muska, hamile kalana kadar kadının boynundan çıkarılmaz. Ayrıca hoca, kadına okunmuş kâğıt verir ve bu kâğıdı bir su kabına koyarak onu her gün içmesini ister (KK. 3, KK. 10).

Geçmişte bir kadının çocuğu olmuyorsa hemen hocaya götürülürdü. Günümüzde ise eşler öncelikle çareyi tıbbî imkânlar çevresinde aramaktadır. Ancak yine de çocuk sahibi olabilmek için hocaya başvuran kişilerin sayısı da az değildir (KK. 1, KK. 8, KK. 11).

Kadın hocaya götürülür ve hoca, kadının belini iple bağlar. Üç defa her cuma tekrar gider ve her gidişte hoca kadını okur (KK. 2).

Büyücülere vücuttan alınan numunelerle büyü yaptırılır (KK. 20).

3.1.1.1.2. Yatır ve Türbe Ziyaretleri

Çocuk sahibi olamayan kadınların çare aramak için gittiği diğer dinî yerlerden biri de yatır ve türbelerdir. Yatır ve türbe ziyaretleri, Türkiye genelinde insanların Allah'tan bir şey dilemek ve Allah'a yalvarmak için yaptıkları yaygın bir uygulamadır. İnsanlar bu dinî yerlerde yatan kişileri Allah'a ulaşmak amacıyla bir aracı olarak kabul etmektedirler.

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden yatır ve türbe ziyaretleri ile ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Çocuğu olmayan kadın yakın akrabaları tarafından türbeye götürülür. Türbede çocuğunun olması için dua eder, adak adar. Eğer bu uygulamadan sonra hamile kalırsa adağın hemen yerine getirilmesi gerekir (KK. 30).

Yakın akrabalar bir araştırma yapar. Bölgedeki türbeler hakkında bilgi edinirler. Daha önce bu türbelere gidip çare bulan kadınların olup olmadığını öğrenirler. Eğer çare bulunduğu inanılan bir türbe varsa kadını da oraya götürürler (KK. 25).

3.1.1.1.2. Tıbbî Nitelikte Olanlar

Kısırlığı gidermek ve gebe kalmak amacıyla kişilerin başvurduğu bir diğer çözüm yolu hastane, doktor ve ebelerdir.

Geleneklerine bağlı halk, çocuk sahibi olmak için tıbbî yardım almayı ekonomik imkânlarının yetersizliği ve ayıp olduğu düşüncesiyle reddetmiştir. Ancak günümüzde bu düşünce kişilerin eğitim seviyesinin yükselmesi, eşlerin daha çok bilinçlenmesi gibi nedenlerle terk edilmeye başlanmış ve tıbbî sağaltma yoluna gidilmiştir (Altun, 2004: 105).

Çalışma yapılan yörede çocuk sahibi olamayanların başvurduğu tıbbî nitelikteki uygulamalar şunlardır:

3.1.1.1.2.1. Ebelere Başvurma

Çalışma yapılan yörede kadının hamile kalması için ebelere başvurması ve burada gerçekleştirilen uygulamalar şu şekilde anlatılmaktadır:

Çocuk sahibi olmak isteyen kadın köy ebelerine başvururdu. Köy ebesi de bu hastalığın tedavisinde kullanılan otlardan yapılmış ilacı kadına verir ve kadın bu ilacı düzenli olarak kullanırdı (KK. 37).

Çocuğu olmayan kadının tüplerinin kapalı olduğu düşüncesiyle kadın ebe tarafından hazırlanan sıcak su buğusunu oturtulurdu (KK. 23, KK. 25).

Çocuğu olmayan kadın kaynamış suyun koyulduğu bir kaba oturtulur. Kaynamış suyun buğusunun rahmi gevşettiğine inanılır. Böylece kadının çocuğa kalması sağlanmaya çalışılır (KK. 29).

Çocuğu olmayan kadının buğuya oturtulması Samsun yöresinde de görülen bir uygulamadır. Ancak burada kadın, su yerine kaynayan sütün buğusuna oturtulur. Böylece kadının hamile kalması sağlanır (Şişman, 2001: 447).

Gebe kalmak isteyen kadın ebeye getirilerek beli çekilir. Kadının beli çekilerek hamile kalacağına inanılır (KK. 9, KK. 14).

3.1.1.1.2.2. Doktorlara Başvurma

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden hamile kalmak için doktorlara başvurma ile ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Çok fazla istemelerine rağmen bir türlü çocuk sahibi olamayan eşler çareyi doktorlarda aramaya yakın zamanda başlamıştır. Geçmişte insanlar ekonomik yetersizlikten ve doktora başvurmanın ayıp olduğunu düşündüklerinden böyle bir girişimden uzak durmuşlardır (KK. 28).

Günümüzde çocuk sahibi olamayan eşler tıbbî tedavi almaktadır. Geçmişte bu çareyi sadece kadın aramaktaydı, günümüzde ise eşler çareyi birlikte aramaktadır (KK. 2, KK. 9, KK. 22).

Günümüzde kadınların hamile kalamamalarının sebebi genellikle iltihap kapmalarıdır. Doktorların verdiği iltihap kurutucu ilaçlarla rahimdeki iltihap kurutulur ve kadınların hamile kalmaları sağlanır (KK. 5).

Çocuğu olmayan eşler doktorlara başvurarak tüp bebek tedavisi görürler. Böylelikle çocuk sahibi olma ihtimalleri artmış olur (KK. 13, KK. 16).

3.1.1.1.3. Çeşitli Yerlerde Gerçekleştirilen Uygulamalar

Evlenme başlığı altında geniş kapsamlı anlatılacağı üzere yeni evlenen kadınların basık olma durumu söz konusudur. Yani yeni evlenen kadın çeşitli nedenlerden ötürü nazarlanabilir. Gebe kalamayan kadının basık olduğu düşünülür ve basıklıktan kurtulabilmesi için birtakım uygulamalar yerine getirilir.

Çalışma yapılan yörede yukarıda anlatılan nedenden hamile kalamayan kadın için yapılan uygulamalar şu şekilde anlatılmıştır:

Kurşun dökme işlemi yörede az da olsa yapılan bir uygulamadır. Çocuğa kalmak¹ isteyen ama bir türlü kalamayan kadın, kırışi olan bir eve getirilir ve bu kırışin altına oturtulur. Burada kadına kurşun dökme işlemi yapılır. Bu sayede kadına musallat olan basığın ne olduğu öğrenilmiş olur. Dökülen kurşun hiçbir parçası kalmayacak şekilde gömülür. Bu uygulamadan sonra kadına neler yapacağı anlatılır. Kadın söylenenleri yaptıktan sonra kocasıyla birlikte olur (KK. 21).

Geçmişte hamile kalmak isteyen kadın doğum yapacak olan kadının yanına getirilirdi. Çocuğa kalmak isteyen kadın, doğum gerçekleştikten sonra bebekten sonra gelen eşin (sonun) üzerine oturtulurdu. Bu uygulamanın ardından kadın kocasıyla birlikte olurdu (KK. 11). Günümüzde bu tür bir uygulama gerçekleştirilmemektedir (KK. 14).

Hamile kalmak isteyen bir kadının yeni doğum yapmış kadının bebekten sonra gelen eşin (sonun) üzerine oturtulması Pertev N. Boratav'a göre döl verme gücünün bu uygulamayla kısır kadına geçeceği olarak düşünülmektedir ve bu sayede kadının hamile kalacağına inanılır (2013: 166).

3.1.1.1.4. Bunların Dışında Kalan Uygulamalar

Çalışma yapılan yörede yukarıda anlatılanların dışında kadının hamile kalabilmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

Evlenen kadın yeni evine geldiğinde kucağına bir çocuk verilir. Kucağına çocuk verilmesindeki amaç hemen çocuk sahibi olmasının istenmesidir. Gelinin kucağına verilen çocuk erkek ise erkek; kız ise kız bebek doğurur, düşüncesi hâkimdir (KK. 7).

Yörede geçmişte çeşitli bitkilerle de çözüm yolu aranmıştır. Bu bitkilerden biri de sarımsaktır. Sarımsak iyice dövülür, tülbent gibi bir beze bağlanır ve kadının rahmine sıvanır. Bu uygulamanın kadının hamile kalmasına yardımcı olacağı düşünülür (KK. 40).

3.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Kaçınma

Her toplumda çocuk sahibi olmak isteyen ve bunun için çeşitli yöntemlere başvuran kadınların olduğu bilindiği gibi, çocuk sahibi olmak istemeyen veya bir zamanının olduğunu düşünen kadınların da varlığı bilinen bir gerçektir. Çocuğa kalmak istemeyen kadınların neden istemedikleri de farklılık gösterebilmektedir. Kimi ekonomik, kimi de sosyal ve psikolojik nedenlerle gebe kalmak istememektedir.

Gebe kalmak istemeyen veya gebe kalmasına rağmen gebeliği sonlandırmak isteyen kadınların başvurduğu birtakım yöntemler vardır. Bu yöntemler tıbbî olmakla birlikte geleneksel uygulamalar olarak da görülebilmektedir. Çalışma yapılan yörede gebelikten korunma ve kaçınma ile ilgili bilgiler şunlardır:

Geçmişte yörede gebelikten korunabilmek için alınacak önlemler pek bilinmezdi (KK. 19, KK. 22).

Kadınlar gebelikten korunmayı kocalarından habersiz yapardı (KK. 34).

Çok çocuklu kadın daha fazla çocuğunun olmasını istemediğinden hamile kaldığını anladığında yani âdeti geciktiğinde kibrit çöpünü rahme yerleştirirdi. Böylelikle çocuğun zehirlenerek düşmesini sağlardı (KK. 1, 3).

Kadın gebe kaldığında bilerek düşük yapmanın günahının çok olduğunu bilirdi ama bunu yapmak zorunda kalırdı (KK. 7, KK. 16).

Gebe kalan kadın bu hamileliği sonlandırmak için yüksekçe bir yere çıkar ve oradan atlardı (KK. 38).

Ailede çok fazla kız çocuğu varsa ve artık kız çocuğu olması istenmiyorsa son doğan çocuğun adı Songül, Yeter olurdu (KK. 14).

Çift artık çocuklarının olmasını istemiyorsa doğan son erkek çocuğa Soner ismini koyardı (KK. 25). Bir daha çocuğun doğmaması amacıyla doğan son çocuğa Soner adının verilmesi Samsun yöresinde de görülen bir uygulamadır (Şişman, 2002: 449).

Yakın zamana kadar kadınlar istenmeyen gebeliklerini sonlandırmak için bir sağlık kuruluşunda kürtaj yaptırmaktaydı (KK. 10).

Günümüzde kadınlar hamile kalmak istemiyorlarsa doğum kontrol hapı kullanmakta, erkekler ise eşiyle cinsel münasebet öncesi erkeklik organına prezervatif takmaktadır (KK. 15).

Kadınlar daha fazla çocuk sahibi olmamak amacıyla kordonlarını bağlatmaktadırlar (KK. 22).

3.1.1.3. Gebe Kadının Kaçınmaları

Gebe; “hamile, iki canlı, iki boğaz, çocuğa kalan, yüklü” gibi adlarla da anılan ve yaklaşık dokuz ay on gün sonra bebek dünyaya getirecek kişiye denilmektedir. Gebelik haberini almak kadın için uzun ve meşakkatli bir dönemin başlangıcının habercisidir. Bu dönemde anne adayını, kendisi ve çocuğuna zarar verebilecek her türlü davranıştan uzak durmalıdır.

Hamile kalan kadın, üyesi olduğu toplum tarafından da el üstünde tutulur. Bazı istisnalar dışında iki can taşıdığı söylenerek hamile kadına hiç iş yaptırılmaz ve anne veya çocuğa gelebilecek herhangi bir zarardan kaçınılır. Anne adayını yediğine, içtiğine azami ölçüde dikkat etmelidir. Ancak hamile kadın ve akrabaları tarafından alınan her türlü önleme karşın bazı anne adayları ya hamilelik döneminde ya da doğumun akabinde bebeğini kaybeder. Böylesi üzücü bir durumun önüne geçebilmek amacıyla halk, çeşitli uygulamalara başvurur.

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgiler neticesinde gebe kadının kaçınmaları şu şekilde alt başlıklara ayrılmaktadır:

3.1.1.3.1. Doğum Sonrası Çocukları Yaşamayan Ailelerin Başvurduğu Uygulamalar

Çocuk sahibi olmalarına rağmen kucaklarına aldıktan kısa süre sonra çocukları vefat eden aileler daha sonra doğmasını istedikleri bebeklerini korumak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurur.

Anadolu’da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya’daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan geçen birisi alır gider. Ana baba onu yalancıktan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırım adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyük işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar vd. gibi adlar yanında peygamber adları ve sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi adları verilir (Boratav, 1994: 89).

Çalışma yapılan yörede bu konuyla ilgili toplanan bilgiler şu şekilde anlatılmaktadır:

Yeni doğmuş bebeğe Yaşar, Dursun, Durmuş, Durdu, Duran gibi adlar koyulursa bebeğin uzun yaşayacağına inanılır (KK. 36, KK. 40). Bu inanişâ Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanmaktadır.

Kadın doğum yaptıktan sonra çevredeki kırk kişiden para toplanır. Bebeğin annesi toplanan bu paraya bir katkıda bulunmaz. Toplanan parayla bebeğe kıyafetler alınarak giydirilir. Böylelikle bebeğin uzun süre yaşayacağına inanılır (KK. 9, KK. 23).

3.1.1.3.2. Çocuk Düşüren Kadınların Başvurduğu Uygulamalar

Geçmişte kadınların çoğu köylerde yaşadıkları için hamile olsalar dahi köy işlerini yapmak zorunda kalmışlardır. Bu da kadınları sık sık çocuk düşürme olayıyla karşı karşıya bırakmıştır. Sık sık çocuğu düşen kadınlar da bu durumu engellemek için birçok uygulamadan yardım almıştır.

Çalışma yapılan yörede düşük yapan kadınların bu durumu engellemek için yaptıkları uygulamalar şunlardır:

3.1.1.3.2.1. Hocalara Başvurma ve Dinî Merkezleri Ziyaret Etme

Geçmişte sık sık düşük yapan kadınlar, düşüğü engellemek için çevre şehirlerdeki tekke ve türbeleri ziyaret ederek adak adanmışlardır (KK. 2, KK. 3).

Geçmişte kadınlar ağır işler yapardı, onlara şimdiki hamile kadınlara davranıldığı gibi davranılmazdı. Ağır yük kaldırdığı için de kadınların beli düşerdi. Bu da kadının çocuğunu düşürmesine neden olurdu. Kadını hocaya götürürler ve hoca da kukla yardımıyla kadının beline bir bağ bağlardı (KK. 20, KK. 23, KK. 29).

Kadın, ünü duyulmuş bir hocaya götürülür, hoca kadına muska yazar ve kadın da doğum yapıcaya kadar muskayı üstünden ayırmazdı (KK. 11).

3.1.1.3.2.2. Ebelere Başvurma

Karnında çocuk durmayan kadının karnına yastık bağlanır ve birkaç gün sırtüstü yatması sağlanır. Böylelikle çocuğun anne karnında kendini tutmasına yardımcı olunur (KK. 19, KK. 26).

Kadın, köy ebesine getirilirdi. Köy ebesi kadına “bel bağı” yapardı. Bu bağ doğuma kadar çözülmezdi (KK. 8).

Geçmişte sık sık düşük yapan kadınlar köy ebelerinden yardım alırken günümüzde artık bu durum yerini doktorlara bırakmıştır (KK. 17).

3.1.1.3.3. Çocuğun Güzel ve Sağlıklı Olması İçin Yapılan Uygulamalar

Hamile kalan kadınlar doğum zamanı gelinceye kadar doğacak bebeğinin güzel ve sağlıklı olmasını istedikleri için yöresel birtakım pratiklere başvurur. Esma Şimşek'e göre hamile kadınlar çocuklarının güzel veya yanaklarının kırmızı olması amacıyla elma yemektirler (1996: 210).

Çalışma yapılan yörede doğacak çocuğun güzel ve sağlıklı olması için gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

Kadın hamileliği boyunca ciğere yemekten kaçınır. Hatta ciğere dokunmamalıdır. Eğer bu süre zarfında ciğere dokunursa bebeğin vücudunda iz kalacağı düşünülür (KK. 20).

Anne adayı hamilelik sürecinde ayva yerse bebeği güzel olur (KK. 6).

Kadın bu süreçte canı ne çekiyorsa yemelidir. Eğer canının çektiğini yiyemezse çocuğun vücudunda iz oluşur (KK. 14).

Anne adayı bebeğinin kime benzemesini istiyorsa sürekli ona bakar (KK. 4, KK. 25).

Kadın hamileliği süresince şeftali gibi tüylü meyveleri yemek isterse çocuğun vücudu kıllı olur (KK. 31).

Hamile kadının cenazeye bakmaması istenir çünkü cenazeye bakarsa çocuğa bir zarar geleceği düşünülür (KK. 38).

Bir başkasının çocuğuna acınası gözle bakarsa veya bir kişiyle herhangi bir kusuru nedeniyle alay ederse çocuğunda da aynı durum oluşabilir (KK. 1).

3.1.1.4. Aşerme/Aş Yerme

Aşerme/Aş yerme hamileliğin belli bir döneminde yaşanan ve bir süre devam eden bir durumdur. Bu durumda gebe olan kadın ya yiyecek ve kokulardan tiksindir ya da belli yiyecekleri vakitli vakitsiz yemek ister.

Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle yiyecek şeylerden tikslenme demektir. Yemek fiilinin beğenmemek, kötülemek anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve yüklü kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması demeye gelmiştir. Gebeliğin bu döneminde gebe kadına her canının istediğini, ne kadar münasebetsiz de olsa vermeye dikkat edilir. Bu kural gözetilmezse, anada veya doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1994: 146).

Aşerme döneminde gebe kadının yediği yiyeceklerin tadı göz önüne alınarak doğacak bebeğin cinsiyeti hakkında birtakım yorumlar yapılabilmektedir.

Aşerme döneminde kadın genellikle baharatlı, acı yiyecekleri yemekten kaçınır. Bu tutum “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” tekerlemesinde de anlatımını bulmaktadır. Buna karşılık tatlı yiyecekler oğlan çocuğunun ön belirtisi olarak yorumlanmakta “Ye tatlıyı doğur atlıyı” şeklinde ifade bulmaktadır. Öte yandan yaygın olan bir başka uygulama da kadının acı, tatlı demeden canının her istediğini yemesidir. Yiyemeyen kadının çocuğunun sakat doğacağı inancı yaygındır (Peker, 2008: 13).

Çalışma yapılan Tirebolu yöresinde aşerme/aş yeme ile ilgili inanç ve uygulamalar şöyledir:

Yörede aşeren kadın için “aş yeren, yerüklü, yerikli” gibi adlar kullanılmaktadır (KK. 2, KK. 8, KK. 39).

Yüklü kadın ekşi aşeriyorsa kız, tatlı aşeriyorsa erkek çocuk doğurur (KK. 12, KK. 16).

Kadın o dönemde ne aşeriyorsa mutlaka yemelidir. Eğer aşerdiği yiyecek içinde bulunulan mevsimde olmayan bir yiyecekse o yiyeceğe benzer bir yiyecek yemelidir (KK. 3, KK. 8).

Kadın aşeriyor ve sürekli olarak midesi bulanıyorsa naneden yapılmış bir çay içirilir (KK. 22).

Gebe kadın istediğini yiyemeyince göğsü şişer (KK. 30).

Tıbbın gelişmesiyle aşeren kadınlara çözüm yolları üretildi. Çocuğa zarar vermeyen özel serum kullanılarak aşerme dönemi rahatlıkla geçirilebiliyor (KK. 8, KK. 20).

Geçmişte aşeren kadının toprak yediği de görülürdü (KK. 10).

3.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti

Doğacak çocuğun dünyaya sağlıklı gelmesi kadar cinsiyetinin ne olacağı da önemlidir. Kadim Türk geleneğinde geçmişten yakın zamana kadar bebeğin cinsiyetinin tayini konusunda uygulanagelen birtakım pratikler vardır. O dönemlerde bebeğin doğmasını bekleyemeyen insanlar bazı işaretler sonucu bebeğin cinsiyetini tahmin etmeye çalışmışlardır. Günümüzde ise tıbbî imkânların gelişmesiyle anne adayı bebeğinin cinsiyetini hastanelerdeki ultrason aletlerinin yardımıyla öğrenebilmektedir.

Çalışma yapılan yörede çocuğun cinsiyetini öğrenmek için uygulanan pratikler üç alt başlıkta incelenecektir:

3.1.1.5.1. Gebe Kadının Vücut Şekillerine Göre Tahmin

Anne adayı gebelik döneminde gittikçe güzelleşiyorsa erkek, çirkinleşiyorsa kız çocuk doğuracaktır. Halk arasındaki düşünceye göre oğlan çocuğu anneye güzellik getirirken kız çocuğu annenin güzelliğini çalar (KK. 3, KK. 4).

Hamile kadının göbeği hamileliğin başlangıcından itibaren sivri şekilde büyüyorsa erkek, yuvarlak şekilde büyüyorsa kız çocuk dünyaya gelir (KK. 1, KK. 9, KK. 22).

Yüklü kadının kalçası büyürse kız, büyümese erkek çocuk doğar (KK. 21, 23).

Anne karnındaki bebek erken hareket ederse erkek, geç hareket ederse kızdır (KK. 17, KK. 26).

Anne adayının gebelik döneminde kaşları dökülürse oğlan, dökülmezse kız çocuk dünyaya gelir (KK. 6, KK. 10).

3.1.1.5.2. Gebe Kadının Yemek İsteddiği Yiyeceklere Göre Tahmin

Aşeren/yerüklü kadın eğer tatlı yiyecekler yemek isterse erkek, ekşi yiyecekler yemek isterse kız çocuk sahibi olur (KK. 12, KK. 16).

Anadolu'nun farklı bölgelerinde insanların hafızalarında yer edinmiş “*Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi, ye tatlıyı doğur athıyı*”, “*Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi, ye tatlıyı doğur Hakkı'yı*” gibi tekerlemelerden de anlaşılacağı üzere aşeren kadının canı tatlı çektiğinde oğlu, ekşi çektiğinde kızı olacağı düşüncesi yaygın görülen bir inanıştır.

3.1.1.5.3. Bunların Dışında Kalan Uygulamalar

Geçmişte doğacak çocuğun cinsiyetini öğrenmek için hamile kadının oturacağı yere iki minder konurdu. Bu minderlerin birinin altında makas, diğerinin altında bıçak olurdu. Kadın, altında makas olan mindere oturduysa bebeğin kız, bıçak olan mindere oturduysa bebeğin erkek olacağına inanılırdı (KK. 13, KK. 18).

Çocuğun cinsiyetini öğrenebilmek için hamileliğin belli bir döneminde kadın hastaneye gider ve ultrason yardımıyla bebeğinin cinsiyetini öğrenir (KK. 1, KK. 4, KK. 18, KK. 36).

3.1.1.6. Erkek Çocuk İçin Başvurulan Uygulamalar

Erkek çocuk soyun devamı ve ocağın tütürülmesi için önemlidir. Günümüzde pek önemsenmese de bundan kırk elli yıl öncesinde erkek çocuk sahibi olmak aile için Allah tarafından gönderilen bir armağan, baba olan kişi için büyük bir gurur ve

dede için soyun devamını sağlayacağı düşüncesiyle önemli bir hazine olarak görülmekteydi.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde eşine bir oğlan çocuğu veremediği gerekçesiyle aşağılanan, hor görülüp dışlanan ve üzerine kuma getirilen kadınlar vardır. Böyle bir davranışla karşı karşıya kalmak istemeyen kadınlar doğacak çocuğunun erkek olması için çeşitli uygulamalara başvurmuştur.

Çalışma yapılan yörede kadınların erkek çocuk doğurmak için başvurduğu uygulamalar üç alt başlıkta incelenmektedir:

3.1.1.6.1. Belli Tarihlere Göre

Kadın adet döneminin bitiminden sonraki on beş gün içerisinde kocasıyla ilişkiye girer ve hamile kalırsa doğacak çocuğun erkek olacağı düşünülürdü (KK. 10).

3.1.1.6.2. Dinsel Büyüsel Niteliğe Göre

Kadınlar erkek çocuk dünyaya getirmek için adak adar, hocalara gidip muska yazdırır, yatırlara gider ve dua ederler (KK. 5, KK. 17, KK. 24).

Gerdek gecesi öncesinde kadının yatağının altına bıçak konur (KK. 7).

3.1.1.6.3. Bunların Dışında Kalanlar

Gelin yeni evine girdikten sonra tez zamanda çocuğunun olması için kucığına bebek oturtulur. Ayrıca erkek olması istenirse kucığına verilen çocuğun erkek olmasına dikkat edilir (KK. 9, KK. 20, KK. 22, KK. 28).

Evlenen çiftin çocuklarının erkek olması amacıyla gerdek öncesi gelin yatağında erkek çocuk yuvarlandırılır (KK. 2, KK. 6, KK. 26).

Eşlerin cinsî münasebeti sonrasında kadın sağ tarafına yatarsa erkek çocuk, sol tarafına yatarsa kız çocuk doğurur (KK. 1).

3.1.2. Doğum Sırası

Doğum öncesi dönemden başlayarak anne ve akrabaları bebek için tüm hazırlıkları yapmışlardır ve artık sıra doğuma gelmiştir. Doğacak çocuk ailelerin ilk torunuysa yapılan hazırlıklara ayrı bir önem verilmektedir.

Doğum sırası günümüzde olduğu gibi tarihî dönem içerisinde de çok önemli görülmektedir.

Altaylı boylarda ve Kırgızlar'da doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın ebe (ineci) vazifesini görür. Yakutlar'da ilk doğuma büyük ehemmiyet verilmektedir. Doğum günü yaklaşınca erkek ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda üç kazık hazırlar. Bunlar tek bir kayın ağacından alınmalıdır. Kiler, ev, sandıkları hep açık bırakırlar. Ateşe yağ atıp “ey doğum tanrısı Ayısıt hatun ye! Yolun açık olsun!” derler (İnan, 2015: 168).

3.1.2.1. Doğumu Yaptıran Kişiler

Doğumu yaptıran kişiler yörelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Geçmişte gelişmemiş olan yerlerde sağlık kuruluşlarının yetersizliği, sağlık çalışanı eksikliği ve halkın hastanelere uzaklığı gibi nedenler neticesinde doğum köylerde bu işte uzmanlaşmış köy ebeleri tarafından yapılmaktaydı. Ancak günümüzde yaşadığımız çağın gerektirdiği şekilde doğumlar hastanelerde bu işi meslek olarak yürüten eğitimli kişiler tarafından yapılmaktadır.

Çalışma yapılan yörede hem geçmiş hem de günümüz bağlamında doğumu yaptıran kişilerle ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Geçmişte sağlık hizmetleri bu kadar gelişmiş değildi. Kadınlar köylerdeki köy ebeleri tarafından doğum yaptırılırdı. Kadınların hastaneye götürülmesi pek mümkün değildi (KK. 6, KK. 27).

Köy ebesi doğum yaptırmakla ilgili eğitim almayan kişidir. Köy ebesi doğumu yaptırdıktan sonra damadın yakın akrabalarından biri ebeye hediye verirdi. Bu hediye genellikle ev eşyası veya para olurdu (KK. 2, KK. 9, KK. 14).

Günümüzde doğumlar hastanelerdeki ameliyathanelerde yapılmaktadır. Doğumu yaptıran kişi ise kadın doğum uzmanı olmaktadır (KK. 5).

3.1.2.2. Doğum Anında Kullanılan Araç-Gereçler

Doğumun sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla doğum yapılacak mekânda bulunan kişiler tarafından çeşitli uygulama ve hazırlıklar yapılmaktadır. Evde gerçekleşen doğum, ebe ve ebenin yanındaki kişilerin yardımıyla olmaktadır. Sağlık kuruluşlarında gerçekleşen doğum, ebe veya kadın doğum uzmanı tarafından yapılmaktadır.

Kadının doğum yapacağı yer kutsal bir özelliğe büründürülmektedir. Bu nedenle bu yere doğuma yardımcı olmayacak kişiler alınmamaktadır. Doğum yapılacak mekânda doğumun hemen öncesinde birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hazırlıklar, araç ve gereçler doğuma yardımcı olacak özelliktedir (Başçetinçelik, 1998: 50).

Çalışma yapılan yörede doğum anında kullanılan araç ve gereçler hakkında şu bilgiler elde edilmiştir:

Geçmişte kadın doğum yaparken duvardan sarkıtılan ipe asılır ve bu da onun sancısını bir nebze de olsa dindirirdi (KK. 20).

Doğum anında sıcak su, havlu, pamuk, jilet gibi ihtiyaçlar hazır olurdu (KK. 4, KK. 7, KK. 21). Ayrıca doğum gerçekleştikten sonra bebeğin göbek kordonunun kesilmesi için temiz bir makas bulundurulurdu (KK. 15).

3.1.2.3. Doğumun Kolay Olması İçin Gerçekleştirilen İnanış ve Uygulamalar

Doğum anında kadının çektiği acı ve sancıyı azaltmak veya gidermek, onun daha kolay bir doğum gerçekleştirmesini sağlamak için birçok inanış ve uygulama gerçekleştirilmektedir.

Gebe kadının sancısının başlaması ile birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay doğum, hayatın geçiş evrelerinden biri olup, başlangıcı ve en önemli olanıdır. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında birçok adet ve inanma uygulanır. Yapılan uygulamalarda doğumun kolay olabilmesinin amaçlanması yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır (Başçetinçelik, 2009: 66).

Çalışma yapılan yörede doğumun kolay olması için gerçekleştirilen inanış ve uygulamalar şu şekilde anlatılmaktadır:

Doğum sırasında kadının yanında İnşirah Suresi okunmaktadır (KK. 12).

Cesaret vermesi amacıyla kadına ayva yedirilir (KK. 24).

Kadının doğum yaptığı odanın tavanına kalın bir bez asılır. Doğum yaparken kadın bu beze asılır, asıldıkça da bebek daha kolay aşağı iner (KK. 30).

Kadının karnı sıcak suyla ovulur (KK. 11).

Doğum sırasında ebenin yanındaki yardımcıları kadının göbeğini aşağı doğru iter (KK. 2).

Kadın yürütülür, geçmişte bir araca bindirilip taşlı, engebeli arazilerden geçirildiği de olurdu (KK. 1).

Kadının doğum yaptığı odaya daha önce doğum yapmamış kadın sokulmaz (KK. 17).

Doğum yapan kadının yanına âdet döneminde olan kadın sokulmaz (KK. 25).

Günümüzde kadınların daha az sancı çekerek doğum yapmalarına yardımcı olmak için ebeler tarafından iğne yapılmaktadır (KK. 10).

3.1.3. Doğum Sonrası

Doğum öncesi ve sırası kadar doğum sonrası da önemlidir. Doğum öncesi ve sırasında gerçekleştirilen çeşitli inanış ve uygulamalar bu dönemde de devam ettirilir. Doğum sonrası dönemde çocuk ve doğum yapan kadının gelebilecek olumsuzluklardan korunmaları ve yaşamlarına sağlıklı bir şekilde devam edebilmeleri amaçlanmaktadır. Bu nedenle doğumun akabindeki ilk kırk gün hem anne hem de bebek için oldukça kritiktir.

Doğum sonrası dönemde göbek kesme, yıkama, tuzlama, ad verme, lohusalık, al basması, kırklama gibi içerisinde birçok dini pratik de bulunan uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Doğum sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar şu şekilde alt başlıklara ayrılmaktadır:

3.1.3.1. Doğumun Aileye Duyurulması

Doğum, aile ve çevresinde sevinç, stres ve korkuyla beklenen bir olaydır. Annenin hiçbir olumsuzluk yaşamadan doğumu gerçekleştirmesi oldukça önemlidir. Doğumun gerçekleşmesinden sonra bu müjdeli haberin aile bireylerine duyurulması da ayrı bir kıvanç kaynağıdır.

Çalışma yapılan yörede doğumun aileye duyurulması şu şekildedir:

Geçmişte doğumlar köy ebeleri tarafından köylerde yapıldığı için ebe doğan bebeği yıkayıp, temizleyip giydirdikten sonra dışarıda heyecan ve telaşla bekleyenlere getirirdi. Ebe bebeği akrabalar arasında babaanne varsa ona verir ve karşılığında bir hediye alırdı (KK. 7).

Doğumdan sonra ebe bebeği annenin yanına koyar ve müjdeli haberi de dışarıda bekleyenlere verirdi. Bir zaman sonra yakın akrabalar hem bebeği hem de anneyi görmek için içeri girerdi (KK. 12, KK. 13).

Günümüzde doğumlar devlet hastaneleri veya özel hastanelerde yapılmaktadır. Doğumun ardından doktor veya hemşire bebeği temizleyip giydirdikten sonra dışarıda bekleyenlere gösterir. Bebeğin babası veya babaannesi de bu kişiye bir miktar para verir (KK. 6)

3.1.3.2. Göbek Bağının Kesilmesi

Çocuğun anne karnında beslenmesini, gelişimini sağlayan ve onu hayata bağlayan göbek bağı oldukça önemlidir. Çocuğun dünyaya gelmesinden bir süre

sonra göbek bağı kesilir. Göbek bağının kesilmesi için çocuğun canlanması beklenir. Ayrıca göbek bağını kesmek ebe veya yanındaki kişiler tarafından gerçekleştirilir.

Çalışma yapılan yörede göbek bağının önemi ve kesilmesi çevresindeki uygulama ve inanışlar şunlardır:

Göbek bağını ebe keser (KK. 1).

Göbek kordonu anneden bebeğe doğru sıyırılarak göbekten üç parmak yukarıda olacak şekilde kesilir (KK. 4).

Göbek kordonu kesildikten sonra mikrop kapmasını diye ucu yakılır (KK. 4, KK. 20).

Göbek bağı kesilirken kesen kişi tarafından okunması gereken bir dua vardır (KK. 37).

Geçmişte göbek kordonunun kesilme ölçüsü ile çocuğun sesi arasında bir bağ kurulurdu. Çocuk eğer kızsaa kordon kısa tutulurdu çünkü kızın sesinin çok çıkması istenmezdi. Ancak eğer çocuk erkek ise kordon daha uzun kesilirdi (KK. 40).

Göbek genellikle bir hafta veya on gün sonra düşer. Ebeveynler çocuklarının okumasını veya namazında niyazında olmasını istedikleri için kendiliğinden düşen bu kısmı okul veya cami bahçelerine gömerler (KK. 30).

3.1.3.3. Ad Koyma

Çocuğa ad koyma veya ad verme Türk dünyasında geçmişten günümüze kadar önem gösterilen bir hadisedir. Türklüğü konu edinen destanlar ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi hikâyelerde ad vermenin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Eski Türklerde erkek çocuğa ya uzun zaman ad verilmediği ya da ilk verilen adın ömrünün sonuna kadar kalmadığı, geçici olduğu görülmektedir. Çocuk büyüüp gençlik çağına geldiği vakit, atalarının beğenisini alan bir iş başardığında, başardığı işi simgeleyen bir ad alırdı. Bu ada er-at “erkek adı” denirdi (Boratav, 2013: 88). Eski Yakutlarda ise kişinin hakiki adı yay çekip ok attığı vakit verilirdi. Dede Korkut Hikâyelerinde, çocuklar kahramanlık gösterdikten sonra adlarının Dede Korkut tarafından verildiği görülmüştür. Altay destanlarındaki kahramanlar adlarını tanrılar ve ruhlardan almıştır. Müslüman Kırgız destanlarında “peygamber” ve “ak sakallı” evliyalar ad vermiştir. Manas’ın adı dört peygamber hoca tarafından verilmiştir. Manas’ın oğlu Simetey’in adını ise ak sakallı bir eren vermiştir (İnan, 1995: 173-174).

Yeni doğan çocuk gelişigüzel şekilde ad almaz. Çocuğa konacak ad, çocuğun kişiliğini, geleceğini ve toplumdaki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Ad, kişinin ruhsal varlığını da simgeler niteliktedir (Başçetinçelik, 2009: 116).

Çalışma yapılan yörede çocuğa ad verme hususundaki bilgiler şunlardır:

Bebeğin adının dinî anlam taşıyor olmasına daha çok dikkat edilir (KK. 5).

Bebeğin ismi doğumdan sonraki kırk gün içinde verilir (KK. 36).

Eskiden aile büyüklere çocuklara isim verirken anne ve babaya danışmazdı (KK. 15).

Çocuklara ağır anlamı olan isimler verilememesi gerekse de bazı aileler bunu yapmaktadır (KK. 1).

Bazı aileler bebeğe, dedesinin veya ninesinin adını vermektedir. Böylelikle onların adını yaşatmak isterler (KK. 3).

Daha önce çocukları ölen aileler bu çocukları yaşasın diye Yaşar, Dursun gibi isimler koyar (KK. 9).

Ebe, bebeğin göbek bağı keserken bir isim söyler. Daha sonra söylenen bu ismi aile kabul ederse çocuk bu isimle anılmaya devam eder ancak istemezlerse bu isim onun “göbek adı” olur (KK. 10).

Aile büyüklerinden biri çocuğun bir kulağına ezan bir kulağına da kamet okur. Sonrasında üç defa tekrarlayarak çocuğa ismini koyar (KK. 33).

Bazı aileler daha fazla çocuklarının olmaması için çocuklara “Yeter, Dursun, Songül” gibi isimler verirler (KK. 1, KK. 6, KK. 21).

Günümüzde çocukların ismini anne babası ortak kararla vermektedir (KK. 12).

Günümüzde genellikle çocuklara Ömer Ali, Elif Eylül, Muhammet Enes gibi iki isim verilmektedir (KK. 4, KK. 11).

3.1.3.4. Tuzlama

Doğumdan sonra gerçekleştirilen bir diğer uygulama ise tuzlamadır. Tuzlama, kısaca yeni doğan bebeğin tuzlu suyla yıkanması veya vücudunun bazı bölgelerinin tuzla ovulması anlamına gelmektedir (Aça, 2001: 94). Bebeğin tuzlanması en önemli nedeni büyüdüğünde terinin veya ayaklarının kokmaması düşüncesidir.

Çalışma yapılan yörede tuzlama ile ilgili şu bilgiler mevcuttur:

Bebek doğduktan sonra göbek bağı kesilir. Daha sonra ebe eline tuz alır ve tuzu bebeğin koltuk altlarına, kasıklarına, yüzüne, boğazına ve ayaklarına sürer (KK. 25).

Doğumdan sonra yıkama suyuna tuz atılır. Bebeğin kırkı çıkana kadar her yıkanmasında suyuna tuz atılır ve öyle yıkanır (KK. 36).

Tuzlandıktan birkaç saat sonra yıkanır (KK. 2).

Pişik olması ve teninin kokması istenmediğinden bebek defalarca tuzlu suyla yıkanır (KK. 8).

Bazen bebek doğduktan hemen sonra bazen de birkaç gün geçtikten sonra tuzlama işlemi yapılır (KK. 5).

3.1.3.5. Bebek Mevlidi

Kırkı çıkmış bebeğe mevlit okutulur. Bu uygulama çalışma yapılan yörede geçmiş ve günümüz bağlamında yeni doğan bebeğe yapılmaktadır. Bu mevlidin gerçekleştirilmesindeki temel amaç hem anneyi hem de bebeği zararlı etkilerden korumaktır. Yörede bebek mevlidi ile ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Bebek mevlidine sadece kadınlar katılır (KK. 12).

Bebeğin doğumunun üzerinden kırk gün geçince kırklama yapılır ve sonrasında mevlit yapılır (KK. 26).

Bebek kızsı beyaz renk bir elbise giydirilir; erkek ise mavi renk bir elbise tercih edilir (KK. 38).

Kur'an okunduktan sonra bebek annesi tarafından ortaya getirilir. İlahiler eşliğinde bebek orada bulunan kadınlara verilir ve kadınlar hediyelerini takar (KK. 3, KK. 7).

Mevlidin sonunda bebeğin hayırlı bir ömür geçirmesi ve hayırlı bir evlat olması temennisiyle dualar edilir (KK. 28).

3.1.3.6. Çocukta İlkler

İnsanoğlunun yaşamında ilkler daima önemlidir. İlklerde genellikle bir tören yapılagelmektedir. İlk gezme (kırk uçurması), ilk meme, ilk diş çıkarma, ilk yürüme, ilk konuşma, ilk tırnak ve saçın kesilmesi gibi ilkler birtakım âdet ve inanışları da beraberinde getirir ve bir kutlamayı gerektirir.

Çalışma yapılan yörede çocuklarla ilgili ilkler şu şekildedir:

3.1.3.6.1. İlk Gezme (Kırk Uçurması)

Anadolu'nun pek çok bölgesinde tehlike ve kötü ruhların etkisi altında kalacağı inancıyla lohusa kadın ve çocuğunun doğumdan sonraki kırkinci güne kadar evden

dışarı çıkması uygun bulunmaz. Doğumdan sonraki kırkıncı gün dışarı çıkmaya halk tarafından “kırk uçurması” denilmektedir.

Çocuğun hayattaki ilklerinden biri olması sebebiyle kırk uçurması uygulamasında da diğer ilklere olduğu gibi birtakım âdet ve inanışlar uygulanmaktadır. Yörede uygulanan bu âdet ve inanışlar şunlardır:

Kırk uçurmak için aile yakınlarına gidilir (KK. 14).

Bu ziyarette çocuğa hediyeler verilir (KK. 27).

İlk önce ailenin en büyüğünün yanına götürülür (KK. 1).

Eğitimli bir kişi olması için eline kâğıt verilir (KK. 6).

Bol nasipli olması için yumurta, ekmek, şeker vb. verilir (KK. 10).

Yakın akrabaları takı takar (KK. 31).

Günümüzde kırk uçurması çok az görülmektedir (KK. 8).

3.1.3.6.2. İlk Meme

Yeni doğan bebeğin anne sütü tüketmesi gelişim ve sağlığı için oldukça önemlidir. Bu nedenle annenin sütünün bol olması istenir ve buna göre bazı uygulamalar yapılır. Ayrıca yeni doğmuş bebeğe meme verilmeden bazı uygulamaların yapıldığı da görülmektedir.

Çalışma yapılan yörede ilk meme hakkındaki bilgiler şunlardır:

Geçmişte bebeğin hayat boyunca sabırlı olmasını istedikleri için ilk meme üç ezan vaktinden sonra verilirdi (KK. 2).

İlk memenin verilmesi için anne yıkanır, temizlenirdi (KK. 17).

Bebek doğar doğmaz verilirdi (KK. 30).

Doğumun ardından anne odaya çıkarıldıktan sonra verilir (KK. 11).

Bebeğe ilk meme verilirken dualar okunur (KK. 8).

3.1.3.6.3. İlk Diş

Çocuğun biyolojik gelişiminin işaretlerinden biri olan diş çıkarma, aile tarafından genellikle bir törenle kutlanmaktadır. Bu törenin neden yapıldığının temelinde ise farklı düşünceler vardır. Bu düşünceler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar önemlidir. Yiyeyeğin ezilip parçalanmasında en önemli işleve sahip olan dişin çıkışı nedeniyle düzenlenen bu törende yiyeyeği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi isteklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması da dlenir (Örnek, 2014: 225).

Çalışma yapılan yörede ilk dişe dair yapılan uygulamalar şunlardır:

Bebeğin dişinin çıkmaya başladığını gören ilk kişi bebeğe hediye alır. Alınan bu hediye bir kıyafet veya altın olabilmektedir (KK. 20).

Çocuğun çürüyen veya dökülen ilk dişi dışarı atılır ve “Karga al eskisini, ver yenisini” diye bağırlır (KK. 9).

3.1.3.6.4. İlk Saç Kesimi

Çalışma yapılan yörede ilk saç kesimine dair elde edilen bilgiler şu şekildedir:

Bebek bir yaşına gelene kadar saçı kesilmez (KK. 6).

Bir yaşından önce bebeğin saçı kesilirse ömrünün kısa olacağı düşünülür (KK. 6, KK. 14).

Bebeğin kesilen ilk saçı saklanır. Çünkü bu saçın aileye uğur getireceğine inanılmaktadır (KK. 29).

3.1.3.6.5. İlk Tırnak Kesimi

Tırnaklar ile insan ömrü arasında bir bağlantı kurulmuştur. Örneğin, gece vakti tırnak kesmenin sakıncalı olduğu ve böylesi bir durumun kişinin ömrünü azalttığı düşünülmektedir. Bu nedenle bebeğin tırnağının ilk defa ne zaman kesileceği de aileler tarafından dikkat edilen bir inanış olarak görülmektedir.

Çalışma yapılan yörede ilk tırnak kesimine dair bilgiler şunlardır:

Geçmişte bebeklerin tırnakları bir yaşını geçtikten sonra kesilirdi. Çünkü erken kesilirse ömrünün de kısa olacağı düşünülürdü (KK. 15).

Günümüzde bebeğin tırnağı uzadıktan sonra kesilmektedir. Erken kesilirse ömrünün kısılacağı gibi bir düşünce etkisini yitirmiştir (KK. 40).

3.1.3.7. Lohusalık/Loğusalık

Halk arasında yeni doğum yapmış kadına lohusa/loğusa denirken kadının doğumdan sonra kırkıncı güne kadar geçen zamanki durumuna ise lohusalık/loğusalık denmektedir. Bu kırk günlük süre, hem anne hem de bebek için çok önemlidir. Bu dönemde anne, bebeğini emzirebilmek için beslenmesine dikkat etmelidir (Sönmez, 2019: 36). “Lohusanın mezarı kırk gün açıktır”, düşüncesiyle aile lohusa kadının başına bir şey gelmemesi için dikkat eder (Altun, 2004: 139).

Geçmişten günümüze kadar var olan genel kanı şudur: Kadınlara göre her adamın bir perisi vardır. Bu peri evlenme, doğum ve ölüm zamanlarında azgınlaşır. Bu azgınlık kırk gün sürer. Bundan dolayıdır ki, evlenme zamanında gelin ve güveyi, doğum zamanında ana, baba ve yeni doğacak çocuk, vefat zamanında ölen kişinin yakın

akrabaları kırklı olurlar. Kırklı olanlar için birtakım tedbir kurallarına uymak gereklidir (Gökalp, 1990: 48).

Doğumdan sonra lohusa kadının dinlenmesi ve eski sağlığına kavuşması gerekir. Bu süre kimi yerlerde üç veya yedi gün olabildiği gibi kimi yerlerde daha uzun olabilmektedir. Doğumun kolay veya zor olması, kadının fiziksel yapısı, maddi olanaklar ve geleneksel yapı kadının dinlenme süresini belirleyen etkenlerdir.

Lohusalık döneminde anne ve bebek birtakım etkilere açık olduğu için aileler, anne ve bebeği korumak amacıyla bazı önlemler almaktadır. Çalışma yapılan yörede de lohusa, lohusalık dönemi ve lohusalık döneminde alınan tedbirler kapsamında şu bilgiler elde edilmiştir:

Yeni doğum yapmış kişiye loğusa denir (KK. 1, KK. 5, KK. 9, KK. 17, KK. 20, KK. 25).

Lohusalık dönemi kırk gün sürer (KK. 8).

Lohusa kadının sağlıklı olabilmesi için kırk gün dinlenme ve bakıma ihtiyacı vardır. Ancak bu süre bazen daha az olabilmektedir (KK. 12).

Lohusa kadının bir süre dışarı çıkmaması istenir. Çünkü hem kendisi hem de bebeğine nazar degeceği düşüncesi hâkimdir (KK. 10).

Lohusa ve bebek hem gündüz hem de gece asla yalnız bırakılmamalıdır. Eğer yalnız bırakılması gerekirse beşiğin yanına Kur'an, bıçak gibi eşyalar bırakılmalıdır (KK. 28).

Beşiğe kömür veya sarımsak konur (KK. 30).

Nazar değmemesi için beşiğe nazar boncuğu takılır (KK. 36).

Lohusa gece dışarıya çıkarılmaz (KK. 39).

3.1.3.7.1. Lohusa/Loğusa Sütü

Anne sütünün besleyiciliği hem tıbbi hem de halk hekimliği açısından bilinen bir durumdur. Bu nedenle gerek köyler, gerekse şehirlerde anne sütüne çok önem verildiği görülmektedir. Annenin sütünün bol olması ve doğumun ardından hemen gelmesi istenir. Bu amaçla annenin yediğine içtiğine ayrı bir önem verilmektedir.

Çalışma yapılan yörede lohusanın sütünün bol olması amacıyla başvurulan uygulamalar şunlardır:

Lohusanın sütü bol olsun diye pekmez yedirilir (KK. 8).

Lahana yedirilir (KK. 10).

Sık sık çorba içirilir (KK. 1, KK. 14).

Soğan yedirilir (KK. 3).

Tatlı yiyecekler yiyerek susaması sağlanır (KK. 15).

Komposto içirilir (KK. 5, KK. 19).

Lohusa şerbeti yapılır ve gelenlere ikram edilir. Ayrıca kadının da bol bol içmesi sağlanır (KK. 14, KK. 21).

Bazı zamanlarda ise lohusa kadının sütünün kesildiği görülebilmektedir. Annenin sütü kesildiği vakit bu duruma “kurudu” (KK. 1) veya “çekildi” (KK. 6) denmektedir. Annenin sütünün kesilmesinin birçok nedeni olduğu gibi bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için yapılan birtakım uygulamalar vardır.

Çalışma yapılan yörede sütü kesilen kadının sütünü geri getirmek için şunlar uygulanmaktadır:

Lohusaya süt yapan yiyecekler yedirilir (KK. 10).

Bol bol su içirilir (KK. 8, KK. 15).

Stres ve üzüntüden uzak durması sağlanır (KK. 24, KK. 30).

Nazar değdiği düşüncesiyle lohusa kadın hocaya okutulur (KK. 32).

3.1.3.7.2. Lohusa/Loğusa Ziyareti

Lohusa ziyaretinin ne zaman yapılacağı kadının doğumu nasıl yaptığını göre değişiklik göstermektedir. Genel itibariyle lohusa ziyareti doğumdan sonraki üç gün içerisinde başlar.

Çalışma yapılan yörede lohusa ziyaretine dair bilgiler şunlardır:

Lohusa ziyaretine akraba ve komşular gitmektedir (KK. 3).

Geçmişte doğumlar genellikle evlerde yapıldığı için doğumdan hemen sonra akraba ve komşular anne için sağlıklı yemekler hazırlayarak hemen lohusa ziyaretini gerçekleştirirlerdi (KK. 5, KK. 7).

Lohusa ziyaretine hemen gidilmez, annenin biraz kendini toplaması için beklenirdi (KK. 11).

Günümüzde doğumlar hastanede yapıldığı için eş, dost ve akrabalar doğumdan bir iki gün sonra ziyarete gitmektedirler. Bu ziyaret kadın hastaneden eve geldikten sonra da devam etmektedir (KK. 6, KK. 25).

Ziyarete gelenler bebeğe hediye verirler. Bu hediye ya bir elbise ya da altın olmaktadır (KK. 2, KK. 9, KK. 22, KK. 28).

Yeni doğum yapmış kadını bir hafta sonra ziyaret etmek en uygun olanıdır (KK. 1).

Kadınların ziyarete gelmeden önce yıkanması ve abdest alması gerekmektedir. Âdetli kadının lohusayı ziyaret etmemesi gerekir (KK. 35).

3.1.3.8. Kırk İnancı ve Buna Bağlı Uygulanan Ritüeller

Yeni doğum yapmış kadın için kırk sayısı oldukça önemlidir. Çünkü bu kırk gün içerisinde hem kendisi hem de bebeğine birtakım zararlı etkiler gelebilir. Bu nedenle lohusa ve bebeği çeşitli hastalıklardan, nazardan ve zararlı etkilerden korumak için bazı inanma ve pratikler çerçevesinde birtakım önlemler alınmıştır.

Çalışma yapılan yörede kırk inancı ve bu inanç etrafındaki diğer uygulamalara dair elde edilen bilgiler şunlardır:

3.1.3.8.1. Kırk Basması

Lohusa kadınla çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmasına kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, lohusa basması gibi isimler verilmiştir (Acıpayamlı, 1974: 85). Lohusa kadın ve bebeğinin bu kırk günlük süre içerisinde hastalık, nazar ve kötü etkilerden korunması için bazı önlemler alınmaktadır.

Ziya Gökalp, Türk Töresi adlı kitabında kırklı olan kadınların uyması gereken birtakım kuralları şöyle ifade etmektedir:

İki kırklı kadın, meselâ bir lohusa ile bir gelin bir odada birleşmezler. Bir binanın birisi üst, öteki alt katında oturamaz. İki kırklı rastgele bir yerde birleşmiş olsalar, onları öpüştürmek lazımdır. Bu kurallara uyulmazsa periler fenalık yapar. Anadolu'da bu inanışlar 'tandırnâme' yahut 'Keçe Kitabı' hükümleri diye kadınlar arasında geçerlidir (1990: 48).

Çalışma yapılan yörede kırk basması ve kırk basmasının karşısında alınan önlemler hakkında elde edilen bilgiler şunlardır:

Bebeğin yüzü sadece ziyarete gelen akrabalara gösterilir (KK. 1).

Gece vakti bebeğin bezi veya kıyafeti dışarıda bırakılmaz (KK. 3, KK. 4).

Kırk gün boyunca her gece lohusa kadın ve bebeğinin bulunduğu odada mum yakılır (KK. 12).

Lohusa kadın kırk gün boyunca düğüne gitmemelidir (KK. 8).

Bebeğin beşiği veya lohusa kadının yastığının altına makas, bıçak gibi eşyalar konur (KK. 10).

Lohusanın bulunduğu evde kırk gün boyunca et kesilmez, eğer kesilirse lohusa kadın ve bebeği basık olur (KK. 20).

Basılan kadını hoca okur (KK. 25).

Bebeğin basıldığıının işaretleri, zayıf, cansız olması, renginin gittikçe sararması ve emdiğini sarı renkte çıkarmasıdır (Sevindik, 1996: 237).

3.1.3.8.2. Albastı/Al Basması/Alkarısı

“Al” kelimesi, uğursuz, olumsuz, istenilmeyen ve basarak zarar veren anlamına gelmektedir. Lohusa kadın ve onun çocuğuna musallat olduğuna, kimi zaman da onları öldürdüğüne inanılan alkarısı “al, alanası, alkızı” gibi adlarla anılmaktadır (Örnek, 2000: 144).

Lohusa kadın ve çocuğa zarar vermek isteyen bu yaratık insan-hayvan karışımı bir görünümde tanımlanmakta ve öldürücü cin, peri, dev veya şeytan şeklinde tasavvur edilmektedir. İnanişâ göre doğumdan sonraki kırk gün içerisinde lohusa ve çocuk etrafında tedbir alınmazsa albastı ortaya çıkar ve kadınla çocuğun ölümüne sebep olur. Alkarısının terk edilmiş yerlerde, ahır ve samanlıklarda, nehir kenarlarında ve çeşme başlarında bulunduğu inanılır (Küçük, 1989: 469).

Söylentiye göre alkarısı, koruma tedbirleri alınmamış evde yalnız bırakılan ve henüz kırkını çıkarmamış lohusanın göğsüne oturarak ciğerini söker ve suya batırır; eğer bu noktada fark edilip tedbir alınmazsa kadın ölür. Hastadan kan geldiğinde alkarısının onu yakaladığı anlaşılar ve derhal korkutulup suya batırmasına fırsat vermeden lohusanın ciğer, böbrek ve yüreğinin elinden alınması gerekir; bu başarılırsa kanama durur ve hasta ölümden kurtulur (Küçük, 1989: 469).

Çalışma yapılan yörede lohusa ve bebeğine alkarısının musallat olmaması için alınan tedbirler şu şekilde anlatılmaktadır:

Kadın ve bebeğin bulunduğu odanın yüksek bir yerine Kur'an-ı Kerim koyulur (KK. 5).

Doğumdan sonra ilk kırk gün anne ve bebeği dışarı çıkarılmaz (KK. 7).

Doğumdan sonra lohusanın başına kırmızı çember ya da kırmızı kurdele takılır (KK. 4, KK. 5, KK. 19).

Bebek uyurken yüzü burnuna kadar bir bezle örtülür (KK. 10).

Kırk gün içerisinde anne ve bebeğin dışarı çıkması gerekiyorsa çıkmadan kıyafetlerinin herhangi bir yerine kömür koyulur (KK. 12, KK. 13).

Bebeğin beşiğinin yanına süpürge koyulur (KK. 23).

3.1.3.8.3. Kırklama

Çocuğun ve annenin doğumdan sonra kırk günü doldurduklarında yıkanmasına kırklama denir. Bu uygulama bölgelere göre değişiklikler gösterse de uygulamanın

ardındaki amaç aynıdır. Kırklama, lohusa ile çocuğu, gebelik ve lohusalığın getirdiği manevî kirlerden temizleme amacıyla uygulanan bir pratiktir.

Kırklama işlemi, anne ve çocuğun artık varlığına inanılan kötü güçlerin etkilerinden kurtulduğunu ve lohusalık döneminin sona erdiğini göstermesi bakımından değerlidir. Doğaner'e göre kırklama ile *“Kadın temizlenerek hamilelik ve loğusalık döneminden ayrılır, tekrar toplum içerisine katılır. Loğusalık döneminde kendini ve çocuğunu kötü güçlerin etkisinden korumayı başarmış, tehlikeli dönemi atlattır”* (2006: 83).

Kırklama ritüelinin neden doğumdan sonraki kırkıncı günde yapıldığını ve kırk sayısının Türk inanışlarındaki önemini Annemarie Schimmel şu şekilde açıklamaktadır:

İslami gelenekte kırkın önemi hem Kur'an'dan hem de ilk vahyini 40 yaşlarında alan Hazreti Muhammed'in sözlerinden açıkça anlaşılır. Yahudi-Hristiyan geleneğinde olduğu gibi bu sayı yas vaktiyle ya da sabırla beklemeye bağlantılıdır. Yahudilik ve İslam'da 40 gün arınma dönemidir. Doğumdan sonra kadınlar kırk gün yataktan çıkmazlar. Arınmanın daha modern biçimi, adının da işaret ettiği gibi 40 gün süren karantınadır (2018: 238-239).

Çalışma yapılan Tirebolu yöresinde kırklama ritüeli geçmişten günümüze halk arasındaki önemini kaybetmeden devam etmektedir. Yörede kırklama ile ilgili gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

Bebek suyla dolu bir leğene koyulur ve leğenin içerisine tarak atılır. Bebek yıkanıp iyice temizlenir. Ardından orada bulunan kadınlardan biri Kur'an okur, dua eder. Kırklama işlemi tamamlanır (KK. 4).

Kırkı dolmuş anneyi bebeğiyle birlikte yıkarlar. Onları yıkadıkları suyu evin içerisinde gezdikleri yerlere serperler. Böylece kırklanmış olurlar (KK. 12, KK. 15).

Kırklama uygulamasını bitirdikten sonra anne ve bebeği kötülüklerden arındırılmış olur ve artık dışarıya çıkabilirler (KK. 32).

Anne ve bebek yıkandıktan sonra ev iyice temizlenir (KK. 40).

3.1.3.9. Bebeği Sütten Kesme

Her bebeğin anne sütü ile beslenmesi onun gelişimi ve ilerideki yaşamı için oldukça önemlidir. Ancak bebeğin anne sütü alması belli bir zamana kadar olmalıdır. Bazı bebekler anne sütünü bırakmak istemezler. Böyle bir durumda anne, bebeğini sütten kesmek için birtakım uygulamalara başvurur.

Çalışma yapılan yörede bebeği sütten kesmeye dair bilgiler şunlardır:

Anne, göğüs ucuna saç yapıştırır. Bebek bunu gördüğünde tiksindir ve sütü kendiliğinden bırakır (KK. 10).

Anne, göğüs ucuna salça sürer. Bebek salçanın ekşimsi tadını tattığında tiksindir ve bir daha annesini emmek istemez (KK. 4).

Günümüzde aktardan süt taşı alınmaktadır. Süt taşının acı bir tadı vardır ve anne göğüs ucuna bu süt taşı sürer. Bebek, annesini emmek istediğinde ağzına acı bir tat gelir ve birkaç denemeden sonra kendiliğinden bırakır (KK. 22).

3.1.3.10. Sünnet

Erkek üreme organının uç kısmında bulunan derinin çepeçevre kesilmesine sünnet denir (Doğan, 1994: 1007). Erkek çocuk sünnet olarak artık delikanlılığa ilk adımını atmış olur.

Sünnet, erkek çocuğunun doğumdan sonra yaşadığı bir evredir. Erkek çocuğu olan her aile için sünnet oldukça önemlidir. Çocuk sünnet olma yoluyla hem erkek olduğunu hem de Müslüman toplumun bir parçası olduğunu ispatlamış olur. İslam'da sünnet yerine getirilmesi şart olan bir olaydır (Sönmez, 2019: 41-42).

Sünnet, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) buyruğuyla Müslümanların uyguladığı terk edilemeyen çok önemli dini bir vecibedir. İslamiyet öncesinde ise normal bir âdet olarak görüldü. Fakat sonra İslam dininin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Müslüman ülkelerde bütün erkek çocuklar çocukluklarında bir düğün havası içinde sünnet olurlar. İlk kez Hz. İbrahim (a.s.) sünnet olmuştur. Ondan sonra Müslüman toplumlarında bu gelenek haline gelmiştir (Abu-Salih, 2019: 30).

3.1.3.10.1. Sünnet Yaşı ve Dönemi

Sünnet, çocuğu beden ve manen olgunlaştıran bir uygulamadır. Kişi sünnet, askerlik ve evlilikten sonra tamamen ergen sayılır ve manevi anlamda bu telkinlerin etkisi altında kalır. Ancak günümüzde özellikle şehirlerde sünnet olma yaşı çok küçük yaşlara kaydırıldığı için çocuğun ergen vasfına girdiği söylenememektedir (Tezcan, 1997: 65).

Çalışma yapılan yörede sünnet yaşı ve dönemine dair bilgiler şunlardır:

Geçmişte çocuklar genellikle 5-8 yaşları arasında sünnet edilirdi (KK. 1, KK. 4).

Sünnet olmak için belli bir yaş yoktu (KK. 13).

Ailenin ekonomik durumuna göre çocuk sünnet ettirilirdi (KK. 20).

Çocuklar genellikle yaz mevsiminde sünnet ettirilirdi (KK. 10, KK. 28).

Okullar yaz tatiline girdikten sonra sünnet edilir (KK. 20).

Günümüzde birkaç günlükken hastaneden çıkmadan sünnet ettirilir (KK. 8, KK. 9).

Sünnet için 10 yaşını geçmemek önemlidir (KK. 17).

3.1.3.10.2. Sünnet Hazırlıkları ve Sünnet İşlemi

Sünnetin dinsel bir vecibe olmasının yanında sosyal yönünün de ağır basıyor olması bu işleme özel bir hazırlık yapılmasını ön görmektedir. Bu ölçüde aileler ekonomik durumlarına göre sünnet hazırlıklarını yapmakta ve bu işlemi yerine getirmektedirler.

Çalışma yapılan yörede sünnet hazırlıkları ve sünnet işlemiyle ilgili elde edilen bilgiler şunlardır:

Sünnet olacak çocuğa özel bir sünnet giysisi giydirilir. Uzun beyaz gömlek, onun altına beyaz renk bir pantolon, üstüne ise pelerin giydirilir. Başına “maşallah” yazan bir şapka takılır ve eline de bir asa verilir (KK. 2).

Sünnet, hastanelerde yapıldığı gibi ev veya özel salonlarda da yapılmaktadır (KK. 4, KK. 10).

Çocuğun sünnet olduktan sonra giyeceği giysiler hazırlanır. Bu giysilerin bol olmasına dikkat edilir (KK. 9). Ayrıca özel sünnet külodu da alınır (KK. KK. 16).

Geçmişte günümüz gibi bolluk yoktu. Her yıl belli zamanlarda köye sünnetçi gelirdi. Sünnet olabilecek yaştaki çocukları belirlenen bir yerde sünnet ederdi. Günümüzdeki gibi özel bir hazırlık yapılmazdı (KK. 2).

Günümüzde pek uygulanmasa da 10-15 yıl öncesine kadar sünnet olacak çocuğun kirvesi olurdu. Kirve, çocuğun her şeyiyle ilgilenmenin yanında sünnet işlemi sırasında da çocuğu tutarak sünnetçiye yardımcı olurdu (KK. 3).

Sünnet işlemi sırasında çocuğun yakın akrabaları bulunur ve çocuğun acısını unutması için ona komik fıkra ve olaylar anlatırlar (KK. 14).

Günümüzde sünnet işlemi sırasında çocuklara çizgi film açılmakta ve böylece dikkatinin dağıtılması amaçlanmaktadır (KK. 21).

Sünnet işlemi tamamlandıktan sonra çocuk sünnet yatağına yatırılır. Gelen misafirler çocuğa hediyelerini verir. Bu hediye bir oyuncak olmakla birlikte kıyafet, para ve altın da olabilmektedir (KK. 27).

3.1.3.11. Birtakım Hastalıklara Karşı Başvurulan Uygulamalar

Çocukların doğumdan sonra karşılaştıkları bazı hastalıklar karşısında aileler çeşitli uygulamalar ve tedavilerle çocuklarının iyileşmesine yardımcı olmaktadır.

Çalışma yapılan yörede çocuklarda karşılaşılan bazı hastalıklar ve bu hastalıklara dair yapılan uygulamalar şunlardır:

3.1.3.11.1. Sarılık

Doğumdan hemen sonra çocuğun fizyolojik bir değişiklikle geçirdiği hastalıklardan bir tanesi sarılık hastalığıdır. Bu hastalığın çocukta görülmemesi veya eğer görüldüyse hemen kurtulması için birtakım uygulamalar gerçekleştirilir.

Çalışma yapılan yörede sarılık hastalığına dair şunlar bilinmektedir:

Doğumdan sonra çocuğa giydirilen sarı giysi, çocuğun üzerine örtülen sarı örtü ve kıyafetine takılan sarı nesne sayesinde sarılığın çocukta görülmeyeceğine inanılır (KK. 10).

Sarılığa yakalanan çocuğun uyuduğu odada gece sarı lamba yakılır (KK. 16).

Beşiğin etrafına sarı renkte led ışıklar döşenir ve gece bu ışık açılır (KK. 33).

Çocuğu yıkamak için hazırlanan suyun içerisine altın yüzük atılır (KK. 7).

Sarılığa yakalanmış bebek, doktora götürülür (KK. 3, KK. 6, KK. 21).

3.1.3.11.2. Altına Kaçıran Çocuk

Çocuklarda görülen bir diğer hastalık ise sık sık altına kaçırmasıdır. Belli bir yaşa gelen çocuğun tuvalet eğitimi alması gerekmektedir. Bu eğitimi alan çocuklar tuvaletinin geldiğini ya ebeveynine söylemeli ya da kendisi yapmaya çalışmalıdır. Beklenen bu durumun aksine altına kaçırmaya devam eden çocuklar için ebeveynler çeşitli uygulamalara başvururlar.

Çalışma yapılan yörede altına kaçırarak çocuklar için başvurulan uygulamalar şunlardır:

Altına kaçırarak çocuğun idrar yollarında bir iltihap olabilir (KK. 2).

Geçmişte böyle bir durumda köylerde mısır püskülü kaynatıp çocuklara içirilirdi (KK. 9).

Altına kaçırın çocuk doktora götürülmeli ve ilaç kullanılmalıdır (KK. 2, KK. 7).

3.1.3.11.3. Yürüyemeyen-Konuşamayan Çocuk

Çocuklar genellikle 10-18 aylık arasında yürümeye başlarlar. Yürümeye başlamadan önce emekler ve ayağa kalkmaya çalışırlar. Bu dönemde anne babası onun yürümeyi öğrenmesine yardımcı olmak için kollarının altından tutarak adım attırmaya çalışır ve bu evre sevinçle karşılanır. Ancak yürüme çağı gelmesine rağmen yürüyemeyen çocuklar da olabilmektedir.

Yaşı geldiği halde yürüyemeyen, yürümesi geciken veya emekleyen çocukların kısa süre içerisinde yürüyebilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli tedavilere başvurulmaktadır. Bu tedavilerde amaç aynıdır ama yörelerdeki adlandırmaları farklıdır. Örneğin; “Adağını kesme, adağını kestirme, adak kesme, ağdeş pişirme, ayak çizme, ayak kesme, ayak kösteğini kesme, ayak poğçası yapma, aydaş kaynatma, düşşak kesme, hoppala, iplik kesme, köstek kesme, köstek kestirme, köstekleme, köstek kırma, kötürüm kösteğini kesme” gibi adlandırmaları olduğu bilinmektedir (Acıpayamlı, 1974: 357).

Yürüyemeyen çocukta olduğu gibi konuşamayan çocuk da ailesini telaşlandırıp korkutur. Böyle bir durumla karşılaşıldığında aileler çocuklarının konuşabilmesi için birtakım pratiklere başvururlar.

Çalışma yapılan yörede yürüyemeyen ve konuşamayan çocuğa dair gerçekleştirilen pratikler şunlardır:

Yürüme vakti geldiği halde yürüyemeyen çocuğun iki ayağı iple veya kurdeleyle bağlanır ve cuma namazı sonrası camiden çıkan ilk kişiye kestirilir. Gerçekleştirilen bu âdete “köstek kesme” denilmektedir (KK. 1). Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde köstek kesen kişinin canı tez ve hızlı bir kişi olmasına dikkat edilir (Binbaşoğlu, 1998: 41).

Yürüyemeyen çocuk doktora götürülüp tedavi ettirilir (KK. 3, KK. 14).

Hocaya götürülüp okutulur (KK. 39).

Yürüyemeyen çocuk mezarlığa getirilip bir mezar taşına bastırılır (KK. 24).

Konuşamayan ocuk hocaya götürülüp okutulur ve dilaltı muskası yazdırılır (KK. 4, KK. 21).

Okunmuş su içirilir (KK. 7, KK. 34).

Doktora götürülüp tedavisi aranır (KK. 13).

3.1.3.11.4. Nazar

Nazar, Arapça “bakış” anlamına gelmektedir. Türkçede kimi insanların bakışlarındaki zararlı etki ve bu nitelikleriyle bir kişi, hayvan veya nesneye bakmakla hastalık, sakatlık, ölüm, nesnenin kırılması gibi zararlı olayların meydana gelmesi anlamını taşımaktadır (Boratav, 2013: 126).

Nazar bir inanıştır. Bu inanış, toplumda bulunan art niyetli insanların keskin göz ve güçlü dilleri ile baktıkları ve methettikleri canlıların hastalanarak ölmesine neden olur. Bilimsel anlamda günümüze değin göz ve dili güçlü bir kimsenin kötü niyeti yüzünden yaşanan hastalık ve ölüm saptanmamış olsa da halk, nazarı bir gerçeklik olarak kabul etmiştir (Tezcan, 1996: 127-128).

Hayvanı kazana, insanı mezara koyduğuna inanılan nazar İslam lkelerinde asırlardır ağızdan ağıza dolaşan ve kuşaktan kuşağa geçerek yerleşen bir inançtır. Nazarın görmeyle bir şey üzerinde etkili olduğu düşünülse de görmeden duyarak ve tadarak da nazarın değebileceğine inanılmaktadır. Nazar her türlü canlı ve cansız varlıklara yönelik olabilirken nazara karşı en fazla bebeklerin korunmaya ihtiyaı olduğu düşünülmektedir (Kabak, 2011: 130-131).

Nazarın en fazla yeni doğmuş bebeği etkileyeceği düşünüldüğünden anne ve akrabalar bebeği nazara karşı korumak için bazı uygulamalara başvurarak birtakım önlemler almaktadırlar.

Çalışma yapılan yörede nazara karşı alınan önlemler şunlardır:

Nazar değmemesi için bebeğin kıyafeti veya beşiğinin herhangi bir yerine nazar boncuğu takılır (KK. 2, KK. 8).

Bir beze sarımsak koyulup bebeğin omzuna dikilir (KK. 23).

Kırklandıktan sonra dışarıya çıkarılırken kulağının arkasına ocak karası sürülür (KK. 35).

Nazardan koruduğu düşünülen bileklik takılır (KK. 17).

Bebeğin i amaşını ters giydirilir (KK. 40).

Nazar değmemesi için önceden yazdırılan muska besmele çekilerek sağ omzuna takılır (KK. 18).

Ağzı dualı bir kişi sık sık okur (KK. 24).

3.1.3.12. Ninni

Türkiye’de ne zaman kullanılmaya başlandığı tam olarak bilinmeyen “ninni” kelimesi annelerin çocuklarını uyuturken yararlandıkları halk şiiri örneğidir. Ninni, çocuğun uyutulmasının yanında çocuğu stres, korku ve endişeden koruyarak rahatlatan bir bağ özelliği taşımaktadır (Şimşek, 1996: 35). Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügati’t-Türk adlı eserinde ninni kelimesinin karşılığı olarak “balu balu” veya “bulu bulu” şeklinde bir ifade kullanmıştır (1992: 232).

3.2. Evlenme

Evlenme, bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biridir. Evlenme, kız ile erkeğin yuva kurarak aile olması neticesinde sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Aile, toplumun temel yapısını oluşturmaktadır. İnsanlar tarafından, kurulacak bu ailenin temellerinin sağlam olması istenir. Ailenin bu önemli özelliği, evlenme olayına çok önemli bir değer kazandırmıştır.

Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak amacıyla yasaların, gelenek ve göreneklerin gerektirdiği şekilde birleşmeleridir. Kişinin hayatındaki ikinci önemli dönemdir. Kızın ve erkeğin sosyalleşmesine yardımcı olan önemli bir aşamadır. Evlenme törenleri, farklı yörelerde birtakım farklılıklar gösterse de genel ekseriyette tarihî dönemlerin beraberinde getirmiş olduğu kurallar ve kalıplara uyarlanarak gerçekleştirilir (Örnek, 1995: 185).

Evlenme sonucunda iki genç etraflarındaki kişilerin şahitliği eşliğinde hayatlarını birleştirir. Böylelikle hem kadın hem de erkek yeni bir rol kazanmış olur. Evlilikle birlikte, gelin ve damat artık eş, karı koca ve evli barklı olur. Atılan bu önemli adımla aile olabilmenin temeli oluşturulmuş olur. Ayrıca yeni akrabalık bağları da kurulur (Altun, 2004: 89).

Kişilerin hayatında çok önemli bir yere sahip olan geçiş dönemleri içerisinde bizlere en zengin bilgiyi belki de “evlenme âdetleri” vermektedir. Bu durumun nedenini ise Şişman şu şekilde açıklamaktadır:

Doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleri içerisinde bizlere en zengin halkbilimi malzemesini evlilik döneminin ve bu döneme ait törenlerin sunduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedeni toplumların evlilik müessesesine

verdikleri değerdir. Çünkü milletlerin tarih sahnesinde kalabilmesi, nesillerin sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi ve toplum düzeninin sağlanabilmesi için evlilik kurumunun korunmasına her sağlıklı toplumda ihtiyaç vardır (2017: XI).

3.2.1. Evlenme Öncesi

3.2.1.1. Evlenme Biçimleri

Evlilik, iki insanın yuva kurmasıdır. Bu yuvanın kurulmasından önce evliliğin nasıl oluştuğu da çok önem arz etmektedir. Evlilik biçimleri yöreden yöreye farklılık gösterir. Bazı yörelerde bazı evlenme biçimleri daha baskındır. Kültürel değişimlerin etkili olduğu büyük yerleşim yerlerinde, zaman içerisinde doğrudan tanışıp evlenme artmıştır. Gelenekselliğin görüldüğü yerleşim yerlerinde ise görücü usulü evlilik hâlâ etkisini sürdürmektedir.

Toplumların tarihsel özellikleri, gelenek ve görenekleri, yerleşimleri, ekonomik yapıları gibi kültürlerini yansıtan her şey evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplumda bazı insanlar kendi kültürel yapısına uygun düşeceği evlenme biçimlerini tercih ederken, kültürel yapısına uygun düşmeyen evlenme biçimlerini de önlemeye çalışmaktadır (Örnek, 2014: 255).

Türk toplumunda çeşitli evlenme biçimleri vardır. Her toplumun farklı kültürel yapısı olduğu için bu kültürel farklılık evlenme biçimlerini de etkilemektedir. Sezen, Türkiye’deki evlenme biçimlerini şu şekilde sıralamıştır:

Görücü usulü ile evlenme, kız kaçırma, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma, baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik, beşik kertme evliliği, taygeldi evlilik, kuma getirme evliliği, berdel evliliği, kepir (Yaban değişimi) evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme, baldızla evlilik, içgüveysi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldu bitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, öç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilân yoluyla eş seçme (Evlenme), tercihlî evlilik, yabancı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi evliliği, dul evliliği, tanışıp anlaşarak evlenme, televizyon evliliği (2005: 185).

Evlenme, bireyin hayatında yeni bir başlangıçtır. Türk kültüründe her şeyden önce evlilik kutsal bir müessese olarak değer görmektedir. Tirebolu yöresinde günümüzde kişiler, tanışıp anlaşarak ve ailelerin rızasını alarak evlilik yolunu seçmektedirler. Görücü usulü evlilik, çok nadir olarak görülmektedir. Kaçarak evlenme ise pek hoş karşılanmamakla birlikte bazen kişilerin başvurduğu evlilik çeşididir.

Tirebolu yöresinde yapılan çalışmada görülen evlenme biçimleri şunlardır:

3.2.1.1.1. Kaçarak Evlenme

Türkiye’de ve araştırma yapılan yörede görülen ve günümüzde de devam eden evlenme biçiminden biri “kız kaçırma” yoluyla ya da “kaçarak” yapılan evlenmedir. Kaçarak evlenme, eskiden çok fazla olmakla beraber günümüzde etkisini yitirmiştir (KK. 12). Kaçarak evlenme, insanlar tarafından hoş karşılanmayan bir durumdur. Birbirlerini seven iki genç de her şeyi geleneğe uygun şekilde yapmak ister ama gençlerin kaçmasına neden olan bazı durumlar vardır. Kaçarak evlenme, genellikle ailelerin evliliğe razı olmadığı durumlarda, başlık parası nedeniyle ya da ailelerin düğün masraflarını karşılayamayacak durumda olması gibi sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir.

Kız kaçırma ya da kaçarak evlenme iki şekilde olmaktadır: En yaygın olanı kız ve erkeğin anlaşarak kaçmasıdır. Bu tür kaçmada insanlar kız için “kocaya kaçmış” derlerdi. Diğerisi ise kızın rızası dışında kaçırılarak yapılan evlenmedir. Buna yörede “kız çekme” denmektedir. Kaçarak evlenen gençlere aileler dört dörtlük bir düğün yapmak zorunda değildir. Çünkü kaçarak evlenme yöre halkı için tepki çeken bir eylemdir. Ancak yine de aileler, konu komşu karşısında küçük düşmemek ve çocuğunu layıkıyla evlendirmek için düğün yapmaktadır (KK. 10).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden kaçarak evlenme ile ilgili alınan bilgiler şunlardır:

Kız ile oğlan birbirlerini seviyorlarsa ve kızın ailesi kızını vermek istemiyorsa kız ile oğlan anlaşarak kaçır (KK. 5).

Eskiden kızı zorla kaçırma durumu da vardı. Buna “çekme” deniyordu. Bu olaydan sonra kız tarafı, erkek tarafına düşmanlık güdebiliyordu. Hatta kan döküldüğü bile oluyordu (KK. 18).

Gençler kaçınca erkeğin babası kızın babasına aracı gönderir. Erkeğin babasının her şeyi alttan alması makbuldür (KK. 20).

Kız kaçarak evlenince babası, kız ile bir süre küs kalır. Bazı durumlarda ise evlatlıktan reddettiği de görülmüştür (KK. 14).

Kız tarafı düğün ister. Ancak kendileri hiçbir eşya almayabilirler (KK. 6).

Kaçan kıza çok fazla eşya ve altın almak istenmezdi. Eskiden kaçan kıza “Azdan az kaçan kız hakkını kaybeder.” denilirdi. Ancak günümüz kaçarak evlenme hadiselerinde aileler eşya ve altınları eksik almazlar (KK. 3).

Geçmişte kaçarak evlenme sonucunda yapılan düğüne kız tarafından kimsenin katılmadığı da görülmekteydi (KK. 8).

Kızın yaşı küçükse kız tarafı kızlarını geri alabilirdi. Ancak bu, toplum tarafından hoş karşılanmazdı. Yöre halkı “kızın adı çıktı” derdi (KK. 28).

Kızın yaşı tutmuyorsa ve kız babası ikna edilemediyse kızın babasının oğlanı şikâyet edip tutuklattığı da görülmüştü (KK. 31).

Kaçma olayından sonra kısa sürede düğün yapılması sağlanır (KK. 23).

3.2.1.1.2. Görücü Usulüyle Evlenme

Anadolu’da rastlanılan bir başka evlenme biçimi de görücü usulü evlenmedir. Evin oğlunun kendine eş bulamadığı durumlarda bu görevi oğlanın annesi üstlenir. Oğlanın annesi ile çevresindeki arkadaşları, yakınları köydeki düğünlerde, sohbetlerde, mevlitlerde ve benzeri yerlerde kız bakarlar. Beğenilen kızın evine, oğlanın annesi tarafından haber gönderilir ve birkaç kadın birlikte kız evine giderler. Orada kızın yemesinden konuşmasına; hizmetinden temizliğine bakılır. Kız, oğlanın annesi tarafından beğenilirse bir şekilde oğlana gösterilir. Eğer oğlan da kızı beğenirse oğlan tarafı kız tarafına misafir olacaklarını haber verir.

Şişman’a göre, “*Türkiye’de kültürel değişmelerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hâlâ ‘görücülük/görücü usulüyle evlenme’ gelmektedir*” (2017: 15).

Görücü usulü evlenmede erkek, evleneceği kişiyi kendisi seçmez. Bu evlenme biçiminde kız seçme olayı direkt evlenecek olan gencin annesi, babası ve yakın akrabaları tarafından yapılır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir, ailenin diğer üyelerinin de kızı beğenip onaylarının alınması gerekir (Artun, 2014: 191).

Derleme yapılan Tirebolu yöresinde görücü usulü evlilik ile ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Yörede, eskiden evliliklerin çoğu görücü usulü olurdu. Delikanlı, askerden geldiğinde ailesi, yakınları ve arkadaşları tarafından ağzı aranır. “Evlenmek istiyor musun, kimi istiyorsun?” gibi sorular kendisine sorulurdu (KK. 32).

Erkeğin ailesi, oğullarını karşılarına alıp sana “.....’nın kızını uygun gördük, görücü göndereceğiz” derdi (KK. 35).

Oğlanın ailesi, kızın ailesine ağız araması için bir görücü gönderirdi. Kız evinde sohbet sırasında söz açılır, “.....’nın oğlu sizin kızı istiyor, istemeye

gelecekler” diye söze girilirdi. Kız tarafı, kızlarını verme taraftarı ise “kısmet, ne yapalım” diye cevap verirdi ve bu da kızlarını vereceklerine dair bir işaretti. Eğer kız tarafı, kızlarını verme taraftarı değilse “Henüz çağı gelmedi, babası burada yok, bilmem ki ne der” gibi cevaplarla konuyu geçiştirmeye çalışırlardı (KK. 21).

Kız evi tarafından oğlan evine olumsuz cevap verilmesi, ailenin o kızı istemesine engel değildi. Çünkü yöredeki insanlar “oğlan evi dilenci, kız evi yalancı” derler (KK. 36).

Kız, gelen misafirlere kahve ve şeker ikram ederse bu onun da istediğine işarettir (KK. 7).

Kızın ailesi, görücüye gelenlerden 3-5 gün zaman ister. Bu, oğlanı araştırmak için yapılan bir uygulamadır. Bu süre bittikten sonra oğlan tarafı kız tarafına “Geliyoruz” diye haber gönderir. Sohbetler edilir, kahveler içilir. Kalkma sırasında oğlan evinin *usluları* tarafından konu tekrar açılır. “Böyle bir sözümüz vardı, acaba ne oldu, ne cevap vereceksiniz” gibi sözler söylenir. Kız evi tarafından “Kısmetmiş, kabul ettik” gibi bir cevap gelmesi veya cevap verilmeden önce şerbet dağıtılması kızın verildiğini işaret eder (KK. 11).

Araştırma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgilere göre görücü usulü evlenme eskiye nazaran günümüzde pek tercih edilmemektedir.

3.2.1.1.3. Akraba Evliliği

Akraba evliliği hususu, Türk kültüründe geçmişten günümüze kadar süregelmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında kardeş çocukları ile evlenme bir hayli fazlaydı. Evliliğin aileler arasındaki bağı kuvvetlendirdiğine inanılması ve insanların dışarıdan kız alıp vermeye karşı olmaları aile içi evliliğe zemin hazırlamaktaydı.

Kardeş çocuklarının evliliği; amca, hala, dayı ve teyze çocuklarının birbirleriyle gerçekleştirdikleri, soya (kan bağına) dayalı evlilik türünü içermektedir. Ülkemiz akraba evliliğinin oransal olarak yüksek olduğu ülkeler arasındadır. Eş seçiminin bireylerin kendi iradelerine bırakıldığı yani serbest ve özgür olduğu; ekonomik özgürlüğün, mekânsal hareketliliğin çok olduğu yaşam biçimlerine akraba evliliklerinin çok az olabileceği bir varsayım olarak düşünülmelidir (Şişman, 2017: 10).

Akraba evliliği, yörede eskiden çok fazlaydı. Aileler, akraba evliliğini çok fazla tercih ediyorlardı (KK. 38).

Yörede akraba evliliklerinin tercih edilmesinin nedenleri şunlardır:

Evlilik çağına gelmiş kızın yabancıya gelin gitmesi istenmezdi (KK. 20).

Aile büyüklerinin gönlünü hoş etmek amacıyla bu evliliğe olumlu bakarlardı (KK. 40).

Aileler arasındaki bağı kuvvetlendirmek ve mal varlığının bölünmemesi için bu evliliğe razı olurlardı (KK. 1).

Akraba çocuklarının birbirlerini tanıyor olması düşünülerek daha kolay anlaşabileceklerine inanılırdı (KK. 3, KK. 15, KK. 27).

Aile içine dışarıdan birinin girmesini istemedikleri için bu tür evliliğe olumlu bakarlardı (KK. 4).

Düğün masrafı daha az olsun diye tercih edilirdi (KK. 9)

Derleme yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerin bazıları ise akraba evliliklerinin bazı sorunlara neden olmasından dolayı yapılmaması gerektiğini savunmuştur.

Akrabadan kız alınmaz. Onlar kardeş gibidir. Yabancı olsun ki akraba çoğalsın (KK. 19).

Doğacak olan çocukların sakat doğma ihtimali çok yüksek olduğu için akraba evliliği iyi değildir (KK. 33).

Akrabalar arasında yapılan evliliklerin sonrasında eşler arasında bir sorun olduğu zaman bu durum aileleri de işin içine katıyor ve tatsızlıklar oluyor (KK. 35).

Amca çocuklarının evlenmesi hoş karşılanmaz (KK. 38).

3.2.1.1.4. Beşik Kertmesi Evlenme

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve derleme yapılan yörede görülen bir diğer evlenme biçimi beşik kertmesi evlenmedir. Anadolu'da çocukların henüz bebekken birbiriyle nişanlandırılması anlamına gelen bu durum günümüzde önemini kaybetmiştir. Beşik kertmesi yoluyla çocukları nişanlamak çok eski bir gelenektir. Bu uygulamanın birtakım nedenleri vardır. Aileler birbirleriyle hısımlık kurmak istemektedirler. Dostluk bağı, ekonomik ilişkisini kuvvetlendirmek isteyen aileler bu yola başvurmaktadırlar. Böylece çocuklar büyüyünce evlenmeleri için kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Çocukların birbirleriyle beşik kertmesi olduğunu belli etmek niyetiyle de beşiklerine birer kertik atılır. Bu tür nişanlamaların bazen de birtakım tatsızlıklara sebep olduğu bilinmektedir.

Beşik kertmesi geleneği Dede Korkut Hikâyelerinde de geçmektedir. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi beşik kertmesi evlenmeye verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Bu hikâyede, Oğuz beyleri, Bay Püre'nin bir oğlu ve Bay

Biçen'in bir kızı olması için dua ederler. Bay Biçen, *“Beyler Allah Ta'ala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Bay Püre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olsun”* (Ergin, 2018: 116-117) diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını ilan ederler.

Tirebolu yöresinde yapılan çalışma sonucunda kaynak kişilerden beşik kertmesi evlenmeyle ilgili elde edilen bilgiler şunlardır:

Eskiden bazı aileler bu tür uygulamalar yapmışlar ama şimdi böyle bir gelenek görülmemektedir (KK. 5, KK. 12).

Aileler gücüne güç katmak ve arkadaşlık bağlarını da bir akrabalığa döndürmek istedikleri için bu tür evlenmeler nadiren de olsa görülüyordu (KK. 14).

Kız veya erkek büyüdülerinde bu duruma karşı çıktıklarında aileler arasında birtakım sorunlar görülebilmekteydi (KK. 10)

Çocuklar doğduğunda aileler tarafından nişanlanırlardı ama çocuklar büyüyünce istemediklerini söyleyerek başkalarıyla da evlenebilirlerdi (KK. 26).

3.2.1.1.5. Berdel/Berder/Denişik/Değişik Evlilik

Berdel/berder usulü evlenmenin diğer anlamları denişik veya değişiktir. Berdel yoluyla evlilik, Türk kültüründe eskiden beri görülmektedir. Berdel usulü evlilik, Türkiye'nin bazı bölgelerinde yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktayken bazı bölgelerinde ise bu evlenme biçiminin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

Berdel evlilik, iki ailenin kızlarının karşılıklı olarak birbirlerine verilmesidir. Bu evlilik biçiminin eskiden beri ne amaçla yapıldığı ise yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Bazı aileler, bu evliliği mirasın bölünmemesi amacıyla yapmaktadır. Bazıları ise aileler arasındaki anlaşmazlığı sona erdirmek için bu evliliği tercih etmektedir.

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişiler, berdel usulü evlenmeyi şu şekilde anlatmaktadır:

Berdel usulü (denişik/değişik) evlenme, bu yörede geçmişte az da olsa görülmekteydi. Geçmişte yöredeki aileler berdel usulü evlilik yaparken bazı önemli noktaları düşünüyordu. Örneğin, tanımadıkları bir aileye kız vermek ya da tanımadıkları bir aileden kız almak yerine bildikleri, tanıdıkları bir aile ile karşılıklı kız alıp vermeyi tercih ediyorlardı. İkinci önemli nokta ise toprağın bölünmesini istemiyorlardı. Bu düşünceler neticesinde insanlar çok sık olmasa bile bu şekilde evliliği tercih ediyorlardı (KK. 25).

3.2.1.1.6. Taygeldi Evlenme

Çalışma yapılan yörede görülen bir diğer evlenme biçimi ise taygeldi evliliğidir. Dul kadının, eski kocasından olan çocuklarını da yanına alarak dul bir erkekle evlenmesi ya da dul bir erkeğin eski karısından olan çocuklarını da yanına alarak dul bir kadınla evlenmesi durumuna “taygeldi evlilik” denilmektedir. Taygeldi evliliğin temelinde sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenler yer almaktadır (Örnek, 1995: 189).

Taygeldi evlilik, yörede eskiden yapılmıyordu. Dul kadının kendisini ve çocuklarını bakacakları kimse olmadığı için kadınlar bu yola başvuruyorlardı. Dul erkek ise evde bir kadına ihtiyacın olduğunu hissettiği için böyle bir evliliği tercih ediyordu (KK. 29).

3.2.1.2. Evlenemeyenlere Verilen Adlar

Kal- kökünden türetilmiş kalık kelimesi Tirebolu yöresinde olduğu gibi farklı yörelerde de evde kalmış kızlar için kullanılan yaygın bir addır. Kalık kelimesi; kalmış, artmış, evlenme çağı geçmiş, eksik, noksan ve eskimiş anlamlarına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011: 1278).

Yörede yaşayan insanların düşüncesine göre gençlerin belli bir yaşa kadar evlenmesi gerekmektedir. Eğer o belirlenen yaşa kadar kişi evlenmezse etraftaki kişiler belirli takma adlar kullanarak kişiyi ayıplamaktadır. Bu takma adlar genellikle evde kaldığına inanılan kızlar için söz konusudur. Çünkü yörede evlenme yaşı konusunda erkeklere bir sınırlama getirilmemektedir. Evlenmemiş kızlar için 30 yaş çevredeki insanlarca endişe verici bir yaştır. Bu endişenin nedeni ise kadınların menopoza girmesi ve çocuk doğurma yetisini kaybetmesi korkusudur (KK. 38).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgiler neticesinde evlenemeyenlerle ilgili yapılan yorumlar şunlardır:

Yaşı ilerlemiş ve hâlâ evlenememiş erkekler için kullanılan belirli bir adlandırma yoktur. Ancak kızlar için “evde kalmış, kalık, kaluk, kız kurusu” gibi adlandırmalar kullanılır (KK. 33).

Evlenememiş kıza, “kuru kız ve kısmeti bağlı” denir (KK. 7).

Evde kalmış kızlara “kız başığı” denir (KK. 16, KK. 19).

Evlenememiş kıza “bahtsız” denir (KK. 3).

3.2.1.3. Kısmet Açtırmaya Yönelik Uygulamalar

Türkçe Sözlüğe göre, kısmet kelimesinin anlamlarından biri “evlenme talihi”dir (2011: 1425). Bu nedenle kısmet kelimesi, evliliğin gerçekleşmesinde yadsınamaz bir öneme sahiptir. Kendisine görücü gelen kız için “kısmeti çıktı” denirken; evlenememiş kız için “kısmeti bağlı” tanımlaması yapılmaktadır.

Halk arasındaki inanışa göre, kısmeti bağlı olan bir kişinin evlenebilmesi çok zor olarak düşünülmektedir. Bu sebeple, öncelikle kişinin kısmetinin açılması gerekmektedir. Bazı durumlarda kişinin kısmeti kendiliğinden açılıyorken bazen de kişinin kısmetinin açılması için birtakım yöntem ve pratikler uygulanagelmektedir.

Derleme yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre, kısmet açtırmaya yönelik uygulamalar şunlardır:

3.2.1.3.1. Hocalara Başvurma

Hocalık kavramı, Türk toplum geleneğinde çok önemli bir yere sahiptir. Hocalar, dinî bilgilerine güvenilen, söyledikleri sorgulanmadan yerine getirilen ve toplum nazarında saygı gösterilen kişilerdir. Kısmeti bağlı olan kişilerin ilk olarak hocaya götürülmesi yukarıdaki tanımlamayı destekler niteliktedir.

Yörede, evlilik çağı geçmiş kızlar için “evde kalmış” denilmektedir. Bu durumdaki bir kızın kısmetini açmak için hocalardan yardım istenir. Hoca, kıza bir muska yazar, ayrıca okunmuş su verir ve ne yapması gerektiğini anlatır. Kız ise hocanın dediklerini harfîyen yerine getirerek kısmetinin açılması için çaba gösterir (KK. 6).

Hocaya anahtar getirilir ve hoca, o anahtarı dua ederek okur. Hocanın okumuş olduğu anahtar kıza verilir ve kızıdan bu anahtarın ait olduğu kilidi açması istenir. Böylelikle kızın kısmetinin açılması gerçekleştirilmiş olur (KK. 11). Kilit açmak, kısmeti kapalı olan genç kızların kısmetlerinin açılması için yapılan bir uygulamadır (Kalafat, 2011: 590).

Evlenememiş kızın eşyası, bu eşya genellikle çember olur, hocaya getirilir. Hoca, bu çemberi düğümler, sonrasında dualar okuyarak o düğümü çözer. Böylelikle kızın kısmetinin hoca tarafından açıldığı kabul edilir (KK. 20). Yapılan bu uygulama neticesinde, bir nevi kıza ait bir eşya yardımıyla büyü yapılarak kısmet açılmış olur. Boratav’a göre, büyüler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki gruba ayrılır (2013: 122). Bu uygulamada karşımıza çıkan durum kişinin hayatına olumlu yönde etki edeceği için olumlu büyüler kategorisinde değerlendirilebilmektedir.

3.2.1.3.2. Geline Ait Eşyaları Kullanma

Evlenememiş kişinin kısmetini açmak için uygulanan yöntem ve pratiklerden biri de geline ait eşyaların kullanılmasıdır. Bu yöntem ve pratikler uygulanırken evlenen gelinin talihinden, kısmetini açtırmak isteyen de etkilenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışma yapılan yörede toplanan bilgilere göre kısmet açmada, geline ait eşyaların şu şekilde etkisi olduğu düşünülmektedir:

Düğün günü, evlenmek isteyen kısmeti kapalı kişiler, geline ayakkabısının altına isimlerini yazdırırlar. İsim yazma işlemini özellikle gelinin yapmasına özen gösterilir. Düğün sonrası, ayakkabının altında yazılı olan isimler kontrol edilir ve ismi silinenin kısmetinin açılacağı düşünülür (KK. 25, KK. 29).

Düğünde kısmetinin açılmasını isteyen kişiler bir araya toplanır. Gelin elindeki çiçeği arkasını dönerek havaya atar. Çiçeği kim tutarsa o kişinin kısmetinin açılacağı düşünülür (KK. 13).

Eğer gelin baba evinden çıkarken ayağını yere sürterse ardından bir kişinin daha evleneceğine inanılır (KK. 13). Aksoy'a göre, "Ayağını sürümek" deyimini halk inanışı literatüründe bir kimsenin gelmesi, ardından başkalarının da gelmesine yol şeklinde açıklanmıştır (1988: 599).

Yörede bir nişan olduğu zaman kısmetinin açılmasını isteyen kız, kesilen nişan kurdelesinden bir parça alır. Alınan bu kurdelenin kısa olmasına ayrıca dikkat ederler. Çünkü kurdele kısa kesilirse genç kızın kısmetinin yakın zamanda geleceği düşünülür. Bazıları ise kesilen bu kurdeleyi suyla birlikte yutar. Buradaki düşünce ise kısmetin su gibi hızlıca akıp gelmesidir (KK. 10).

Kına gecesinde, geline yakılan kınadan küçük parçalar, orada bulunan evlenmemiş genç kızlara dağıtılır. Böylece gelinin talihinin onlara da geçmesi amaçlanır (KK. 16).

3.2.1.4. Evlenme İsteğinin Belirtilmesine Dair Uygulamalar

Evlenmek isteyen genç kız veya erkek, bu isteğini ailesine açıkça söyleyememektedir. Çünkü yapılan bu tür bir davranış, saygısızlık olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle ailesine karşı saygısızlık yapmak istemeyen gençler, isteklerini bazı hâl ve hareketlerle belli etmeyi seçmektedir.

Çalışma yapılan yörede, evlenme isteğinin belirtilmesiyle ilgili elde edilen bilgiler şunlardır:

Evlenmek isteyen, yaşının geldiğini düşünen genç kız veya erkek bu isteğini ailesine belirtirken çekinirdi. Bu durum, genellikle anneye anlatılırdı. O da uygun bir dille babaya söylerdi (KK. 1).

Evlenmek isteyen genç kız, ev işi yaparken asabileşirdi. “Ölsem de kurtulsam, bıktım artık” gibi cümleler kullanırdı (KK. 9).

Geçmişte erkek, evlenmek istediğini sofradaki pilava kaşık saplayarak bildirirdi (KK. 40).

Askerliğini yapıp gelen gence, ailesi birini sevip sevmediğini sorardı. Eğer gencin sevdiği, istediği biri yok ise ailesi bulurdu ve genç evlendirilirdi (KK. 15).

Eskiden evde genç bir kızı olan baba, kızına evlenmek isteyip istemediğini sorardı. Genç kız, “Siz bilirsiniz” derse bu durum onun evlenmek istediğini gösterirdi. Baba, evin damına bir şişe koyardı, o şişeyi vuran kızla evlenirdi (KK. 24).

Genç erkek, çevresindeki arkadaşlarından birini aracı yollayarak ailesine evlenmek istediğini bildirirdi (KK. 30).

Eskiden, evlilik gibi durumlarda söz hakkı aile büyüklerindendi. Kız veya erkeğin çok fazla söz hakkı yoktu yani aileler çok fazla onların görüşlerini sormazdı. Eskiden ailelerin kız veya oğullarını evliliğin yapılması hususunda zorladığı da görülmekteydi (KK. 33).

Ailedeki çocuklar arasında sırayla evlenme çok önemliydi. Eğer ailede iki erkek çocuk varsa ağabey evlenmeden kardeşi evlenemezdi. Ancak kardeşler arasında bir kız varsa kız erkek kardeşlerinden önce evlenebilirdi. Aynı şekilde ailede iki kız varsa abla evlenmeden kız kardeş evlenemezdi. Yörede bunun gibi durumlara çok önem verilirdi. Günümüzde bu şekilde bir uygulama yoktur (KK. 36).

3.2.1.5. Evlilik Çağı-Yaşı

Evlilik çağı, kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik anlamda gelişmesi sonucunda buluş çağına girmesi sonucu başlar. Bu nedenle gencin buluş çağına girmiş olması evlilik için bir eşittir, denilebilir. Kişideki bu biyolojik ve fizyolojik belirtiler sonucu kişisel sorumluluklar da kendini gösterir. Kızların ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlığın getirdiği rollere bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmeye başlaması evlilik çağının geldiğini gösterir. Erkekler için de aynı durumlar geçerlidir. Genç erkek, sosyal sorumluluk olarak evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Evlenmesi için ön şart olan askerlik görevini yerine getirir ve

kendisine bir iş bulur. Kırsal kesimde evlenme, kentlere oranla daha erken yaşlarda olmaktadır (Başçetinçelik, 2009: 161).

Cinsel değişme ve gelişmenin olduğu döneme buluğ dönemi denilmektedir. Bu dönem, kızlar için 11-13; erkekler için 13-15 yaş aralığıdır. Bu yaş aralığı, kırsal kesimde kız ve erkek için evlenme yaşı olarak kabul edilmektedir. Yasalarımıza göre, çocuğun reşit sayıldığı yaş 18'dir. 18 yaşından küçük kız veya erkek, birtakım şartların sağlanmasıyla evlenebilirler (Artun, 2008: 161).

Evlenme yaşı, kişilerin bağlı bulunduğu toplumun zaman, mekân ve kültürüne bağlı olarak birtakım değişiklikler göstermektedir. Bu durumda, iklim, doğa şartları, din, maddî olanaklar, eğitim seviyesi gibi faktörler de etkin bir rol oynamaktadır (Şişman, 2017: 23).

Tirebolu yöresinde yapılan çalışma sonucunda evlilik çağı/yaşı ile ilgili, kaynak kişilerden edinilen bilgiler şunlardır:

Eskiden erkekler, genellikle askerlik çağı gelmeden evlendirilirdi. Erkeğin evlenebilmesi için askerlik şart değildi (KK. 6).

Kızlar, erkeklere göre biraz daha erken evlendirilirdi. Kızlar, eskiden 14-18 yaşları arasında, erkekler ise 18-25 yaş arasında evlendirilirdi (KK. 14).

Genellikle, kız ve erkek arasındaki yaş farkına dikkat edilmiyordu. Ancak bazen kız ile erkeğin arasında çok fazla yaş farkının olması konu komşu tarafından hoş karşılanmıyordu (KK. 23).

Günümüzde genellikle evlilik kızlar için 20-25; erkekler için 20-30 yaşları arasında gerçekleşmektedir (KK. 27).

Şehirdeki evlenme yaşı ile köydeki evlenme yaşı aynı değildi. Köyde kızlar daha genç yaşta evleniyordu (KK. 3, KK. 17, KK. 22).

Evlilik yaşını gençler kendileri belirler, hiç kimse karışmaz (KK. 40).

Kişinin evlenme yaşı ve zamanının belirlenmesinde toplumsal olaylar ve ekonomik imkânlar da etkilidir. Üniversite okumak isteyen gençlerin sayısındaki artış, kişilerin iş bulmadan evlenmek istememeleri gibi etkenler evlilik yaşının ilerlemesindeki nedenlerdendir. Evlilik için girişimin öncelikle erkek tarafından gelmesi gerekir. Eğer ki bu girişim kız tarafından gelirse toplum buna pek anlayışlı bakmamaktadır.

3.2.1.6. Gelin Aramaya Dair Uygulamalar

Geleneksel Türk topluluklarında oğullarını evlendirmek isteyen aileler öncelikle komşu ve akrabalarından olmak üzere gelin adayı aramaya başlarlar. Gerçekleştirilen bu âdete “görücülük, görücüye çıkma” adları verilmektedir. Evlenilecek eşin seçilmesi evliliğin gerçekleşmesi için en önemli aşamadır.

Evlenecek oğlana kız bulma konusunda ailenin rolünün yanında bu işi meslek hâline getirmiş “çöpçatan” denilen kişiler de vardır.

Kız bakmaya giden kadınlara “yenge” denir. Kız evine yengeler geldiği vakit orada bulunan kadınlar kıza “sana yenge geldi” derler (KK. 14). Kız beğenmek için en uygun mekânların başında düğün yeri gelmektedir. Düğünde, genç kızlar yöresel oyunlar oynarken orada bulunan oğlan annesi kızları iyice inceler. Arayıcı anne, bir kızı beğendiğinde çevresindeki insanlar vasıtasıyla kızı sorup soruşturmaya başlar. Araya “aracı” sokarak kızın ailesiyle görüşme sağlanır (KK. 21).

Aileler oğullarına alacakları kııda çeşitli vasıfların olmasına çok dikkat ederdi. Çalışma yapılan yörede toplanan bilgilere göre gelin olacak kııda şu vasıflar aranırdı:

Yöredeki insanların düşüncesine göre kadın evin üst eşiğidir. Yani kadın evi dengede tutan kişidir (KK. 3).

Gelinin hünerli olmasına dikkat ediliyordu. Yörede eve sık sık misafir gelirdi. Gelin olacak kıının o misafirleri layıkıyla ağırlaması gerekirdi (KK. 25).

Çalışkan, dinine düşkün kıızı gelin almak isterlerdi (KK. 30).

Gelin adayının çok fazla konuşmamasına dikkat edilirdi. İnsanlara karşı kaba davranış gösteren kızlar gelin olarak kabul görmezdi. “Ağzı var dili yok” özelliğinde bir gelin daha makbuldü (KK. 36).

Evin içerisinde kayınvalidesi ve kayınbabasına karşı asla saygısızlık etmeyecek bir gelin istenirdi (KK. 27).

Gelin olacak kıının annesi çok önemlidir. Ailenin asaletli olması istenir (KK. 5).

Namaz kılması ve kapalı olması istenir (KK. 11).

Kıının temiz olmasına çok dikkat edilir. Görücü giden kadınlar, kız evine girdikten sonra kapı pervazlarının üstlerini, lavaboyu ve koltuk altlarını kontrol ederler. Koltuk veya çekyatların altlarını kontrol etmek için kız bakmaya giden kadınlar yanlarında elişî götürürdü. Sohbet sırasında elişî yapmaya başlardı. Bir

zaman sonra ip yumağını koltuk veya çekyatın altına atarlardı. Eğer ip yumağını aldıklarında temizse kız için olumlu karar verirlerdi (KK. 16).

Gelin aramaya dair yukarıda bahsedilen durumların çoğu günümüzde etkisini yitirmiştir. Günümüzde evlenecek olan erkek, evleneceği kızı kendisi bulmaktadır.

3.2.1.7. Başlık/Kalın

Başlık, evlenmek isteyen erkeğin kendisi veya ailesi tarafından evlenmek istenen kızın ailesine para, mal veya maddî değeri olan çeşitli varlıklarla yapılan ödemedir. Bu maddî değer belirleme işi, genellikle ailenin çocuklarının yetişmesinde o döneme kadar harcamış oldukları para ve emeğe karşılık olarak istenmektedir.

Dünya'daki çoğu coğrafyada başlık parası “kalın” olarak ifade ediliyorken Türkiye Türkçesinde “kalın” yerine “başlık” kullanılmaktadır (Alptekin, 2009: 308).

Türk kültürüne ait olan kaynakların çoğunda başlık geleneğinden söz edilmektedir. Başlık, kızın ailesine verilen bir aile malıdır. Eskiden başlık yaygın olarak taksitle ödenirdi ama eğer kızı zorla kaçırmışlarsa başlığı peşin olarak ödeme zorunluluğu vardı. Peşin ödeme işi ise belirli kişilerin aracılığıyla anlaşma şeklinde gerçekleştiriliyordu (Ögel, 1988: 256).

Başlığın geçmişi yazılı kaynaklardan Dede Korkut Hikâyelerine kadar dayandırılabilir. Ancak günümüzde Anadolu'nun bazı kesimlerinde hâlâ devam etse de çoğu bölgelerde etkisini kaybetmiş hatta ortadan kalkmıştır.

Tirebolu yöresinde yapılan çalışmada, görüşülen kişilerden elde edilen bilgiler neticesinde “başlık” hakkında şunlar söylenebilir:

Başlık isteme geleneği çok eskilerde kaldı. Eskiden kız tarafı, kızlarının eksiklerini tamamlamak için erkek tarafından başlık talep ederdi (KK. 22).

Eğer kız kaçmışsa kızın ailesi, erkek tarafından normalden daha fazla başlık isteyebilirdi. Kız ailesine göre, kız isteyerek kaçmış olsa da onu kandıran, aklını çelen kişi erkekti. Bu nedenle aile bu başlığı bir nevi ceza olarak karşı taraftan isterdi (KK. 2, KK. 17).

Günümüzde başlık isteme geleneği bu yörede görülmemektedir. Eğer olursa toplum tarafından ayıp karşılanır (KK. 26).

3.2.2. Evlenme Sırası

Evlenme sırası, artık evlenecek gençlerin belirlendiği ve çeşitli âdetlerin art arda uygulandığı dönemdir. Bu dönemde, kız isteme ve söz kesimi; nişan ve nişana dair uygulamalar ve düğün geleneğe uygun gerçekleştirilmektedir.

Türk kültürüne bakıldığında bu gibi âdet ve uygulamalarda yöresel farklılıklar göze çarpsa da toplumda uyandırdığı his, heyecan ve telaş hemen hemen aynıdır. Evlilik, evlilik hazırlıkları ve düğün çok önemli olaylardır.

3.2.2.1. Kız İsteme ve Söz Kesimi

Evlenmek isteyen gençlerin aile büyükleri, görüşüp anlaşmaya vardıktan sonra kız isteme safhasına geçilir. Erkek tarafı, görücüye çıkıp gelin adayını beğendikten sonra birkaç gün içerisinde kız tarafına haber gönderir.

Evlilik âdetlerinin belki de en ilginç ve ilgi uyandıran yanı kız isteme merasimidir. Kız isteme merasimi yöreler arasında birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, bazı bölgelerde eskiden kız istemeye damat götürülürken bazı bölgelerde ise damadın gitmesi hoş karşılanmazdı.

Söz kesimi ise kız istemeden sonraki aşamadır. Örnek'ten edinilen bilgilere göre, söz kesimi veya söz kesme, evliliğin gerçekleşmesi fikrinde anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını kalabalık önünde sözle iyice pekiştirmelerine denir (2014: 265).

Söz kesimi Türkler için çok değerlidir. Evlilik tam anlamıyla bu olay ile başlamaktadır. Bazı Türk boylarında, söz kesme merasimi at üzerinde yapılırdı. O dönemlerde geleneğin de getirmiş olduğu özellikler ile gelin ve damat tarafı at üzerine binmiş şekilde karşılaşır ve söz merasimini gerçekleştirirlerdi. Bilindiği üzere eski Türk topluluklarında önemli işler hep at üzerinde yapılırdı. Bu nedenle evliliğin ilk adımının at üzerinde yapılıyor olması Türklerin evliliğe ne denli önem verdiğini göstermektedir (Ögel, 1988: 266).

Kız isteme ritüeli, Dede Korkut Hikâyelerinden Bamsı Beyrek Hikâyesinde de görülür. Bu hikâyede Dede Korkut, Banu Çiçek'i Bamsı Beyrek'e istemek üzere Banu Çiçek'in ağabeyi Deli Karçar'ın yanına gelir. Dede Korkut: *"Tanrının buyurduğu-y-ile Peygamberün kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız kardaşun Banu Çiçeği Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem didi"* Deli Karçar, Dede Korkut'un bu sözleri üzerine hiddetlenir ve kardeşini vermek istemez. Tam Dede Korkut'a saldıracakken Allah'ın takdiri neticesinde eli kurur ve bunun üzerine: *"Tanrının*

buyurugu-y-ile Peygamberün kavli-y-ile kız karındaşımı Beyrege vireyim” dedi (Ergin, 2018: 126).

Çalışma yapılan yörede kız isteme ve söz kesme uygulamasıyla ilgili bilgiler şunlardır:

Erkek tarafı, aile büyükleri ve yakınlarıyla birlikte kız evinin kapısını çalar. Oturulur, sohbetler edilir ve sonunda erkek tarafındaki aile büyüklerinden biri asıl konuya girer. *“Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınız’yı oğlumuz’ya istiyoruz.”* der (KK. 1, KK. 4, KK. 11, KK. 20).

Köyde, eskiden kızı babasından köy muhtarı isterdi. Muhtarın isteği geri çevrilmez düşüncesi hâkimdi. Ayrıca erkeğin baba ve annesi, kızın babasına saygısızlık olmasın diye buna dikkat ederdi (KK. 23).

Kız evi, naz evidir. Kız tarafı, ilk istenışte kızlarını verme taraftarı olmaz. Bu ziyaret, üç defa olur, son istenışte kız verilir. Bu, kız evinin onuru için çok önemlidir (KK. 29).

Eskiden istenilen bir kızı almak için bir çift çarığın yırtılması gerekirdi. Yani kız hemen verilmezdi, erkek tarafının biraz çabalaması gerekirdi. Günümüzde böyle bir âdet yoktur. Kız tarafı, ilk istenışte kızlarını veriyor (KK. 10).

Kız isteme merasimine damat katılmazdı. Sadece aile büyükleri gidip kızı isterdi. Günümüzde ise damat, kız isteme merasiminde bulunmaktadır (KK. 16).

Gelin olacak kız, tüm misafirlere kahve ikram eder. Damadın kahvesi, tuzlu ve karabiberli olur. Bazı durumlarda ise gelin adayı, kahve yerine kahvenin yanındaki suya tuz koymaktadır. Ayrıca çok fazla olmasa da kahveye tuz yerine bal koyan da olmaktadır (KK. 2).

Günümüzde erkek tarafı, kız istemeye giderken çikolata ve çiçek götürmektedir. Eskiden çikolata ve çiçek yerine bir sepet hazırlanır ve bu sepete çay, şeker, pirinç, lokum, bisküvi, şeker, yağ gibi gıda maddeleri konulurdu (KK. 25).

Kız istendikten ve verildikten sonra gümüş tepsiye konulmuş ve kırmızı kurdeleyle bağlanmış yüzükler getirilir. Kız tarafındaki aile büyüklerinden biri yüzükleri gençlerin parmağına takar. Hazırda bulunan makası eline alır ve kurdeleyi *“Hayırlı, uğurlu olsun”* diyerek keser. Bazı durumlarda ise *“Makas kesmiyor”* diyerek bahşış de istenmektedir (KK. 32).

Kız isteme anında erkek tarafı sebebi ziyaretlerini belirtince erkek tarafına şerbet dağıtılması *“verdik gitti”* anlamına gelirdi (KK. 40).

Kız isteme olayı olumlu olarak sonuçlandıysa kızın *kafa kağıdı*/nüfus cüzdanı bir mendile sarılır, etrafı kurdelelerle bağlanır, kız evine en yakın akraba veya aile büyüğü tarafından, oğlan evinden gelen misafirlerin en yaşlısına verilir. Kurdelenin mavi veya kırmızı olmasına dikkat edilir ve kurdele kız evi tarafından saklanır (KK. 29).

Söz kesildikten sonra gerek kız evi, gerekse oğlan evi birbirlerine “sele” olarak tabir edilen hediyeler gönderir. Oğlan evi selenin içerisine nişanlanacak kızın entarisinden, çorabına; şapkasından, mendiline varıncaya kadar her şeyi koyar. Ayrıca kızın varsa kardeşlerine, anne ve babasına dahi hediyeler konulur. Kız evinden gelen “sele”yi getirene oğlan evi tarafından mutlaka bahşiş verilir (KK. 2).

Kız isteme ve söz kesiminden sonra ağırlık, nişan, düğün vb. konuları konuşmak ve bir karara bağlamak için ailelerin tekrar bir araya gelmesi şarttır. Bu konuyla ilgili edinilen bilgiler şu şekildedir:

Kız istemeden sonra aileler bir gün belirlemektedir. Belirlenen gün genellikle perşembe günü olur. Bu güne “ağırlık” adı verilmektedir. Ağırlığa, damadın diğer yakın akrabaları da gider. Öncelikle geline yapılacak altın üzerine konuşma gerçekleşir. Daha sonra ailelerin karşılıklı olarak alacakları ev eşyaları üzerinde karar kılınır (KK. 5)

Eskiden evlenen geline damat tarafı yeni bir ev açmazdı. Gelin, damadın baba ocağına alınırdı ve geline alınan eşyalar o eve kurulurdu. Günümüzde ise gelinler kesinlikle ayrı ev istemektedirler. Ayrıca bu eve alınan tüm eşyalar da yeni olur (KK. 9).

Ağırlıkta altın olarak eskiden bilezik takılmıyordu. Bunun yerine beş yüzlük, iki teklik, dört teklik gibi altınlar takılırdı (KK. 14).

3.2.2.2. Nişan

Kız isteme ve söz kesmeden sonraki adım nişandır. Genellikle nişana kız tarafının düğünü olarak bakılmaktadır. Nişanlanma evlenme vaadiyle olur. Nişanlanma, söze oranla bir resmiyet ifade etmektedir ve evliliği şekli olarak simgeleyen bir aşamadır.

Nişan, evliliğe adımdaki en önemli aşamadır. Bu törenle kız ve oğlanın evlenme istekleri çevreye duyurulmuş olur. Bazı bölgelerde söz kesme ile nişan birlikte yapılmaktadır. Eski Türk gelenekleri arasında önemli bir yer tutan nişan, Dede Korkut Hikâyelerinden Bamsı Beyrek boyunda şu şekilde anlatılmaktadır: “Kız

koçındı. Bu kez Beyrek kızun ince biline girdi, bağladı arhası üzerine yire urdı. Kız aydur: ‘Yiğit Pay Piçenün kızı Banu Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altun yüzügi çıkardı kızun parmağına kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı’ didi” (Ergin, 2018: 123).

Nişan, evlenme akdinin gerçekleşmesi için önemli bir aşamadır. Söz kesiminden bir hafta ile bir ay sonrasında nişan yapılır. Kısacası nişanın yapılması için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Çünkü nişan hazırlığı yapmak için bir süreye ihtiyaç vardır.

3.2.2.2.1. Nişan Hazırlığı

Nişan hazırlığı, çok zahmetli aynı zamanda tatlı telaşların olduğu bir dönemdir. Nişan hazırlıkları içerisinde kız tarafının çeyizindeki eksikler ve erkek tarafının gelin adayı için yapacağı alışveriş girmektedir.

Nişan masraflarının kız ailesi tarafından karşılanması beklenir ancak bazı bölgelerde nişan masraflarını hem kız hem de damat tarafı birlikte karşılamaktadır. Bazı bölgelerde ise söz kesiminden sonra nişan düzenlenmediği görülmektedir.

Tirebolu yöresinde nişan hazırlığıyla ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Nişan hazırlıklarında hem kız hem de erkek tarafına belirli işler düşer. Nişan, kız tarafının düğünü olarak görüldüğü için kız tarafının alışverişi erkek tarafına göre daha fazla olur. Yani kız tarafı daha çok ağırlığın altına girer (KK. 6).

Erkek tarafı, gelin adayı ve yakın akrabalarını yanlarına alarak nişan alışverişine gider. Buna yörede “nişan ağırlığı veya nişan düzme” denilmektedir. Bu alışverişte gelin adayının isteklerine dikkat edilir. Kıza nişan elbisesi alınır. Eskiden kızın nişan alışverişine götürülmediği dönemler de olmuştur. Gelin adayı ne alınırsa onu kabul etmek zorundaydı. Bu gelenekler eskide kaldı, kızlar ne isterlerse onlar alınır (KK. 16).

Erkek tarafı sandık alır ve alınan tüm eşyalar bu sandığa konulur. Nişan sandığına, çember, sabunluk, havlu, patik, ayakkabı, terlik, iç çamaşırı, çorap, seccade, tespih ve birkaç parça kıyafet konulur. Günümüzde bunlara ek olarak makyaj malzemesi takımı da konulmaktadır. Hazırlanan bu sandık kız evine gönderilir (KK. 31).

Eskiden kız tarafı damada bohça hazırlardı. Bu bohçanın içerisinde terlik, pijama takımı, iç çamaşırı, çorap, tıraş takım ve takım elbise konulurdu. Bohçanın

rengi saflığı ve temizliği işaret ettiği için beyaz olurdu. Günümüzde beyaz bohçanın yerini süslü sandıklar almıştır (KK. 33).

3.2.2.2.2. Nişan Töreni

Nişan merasimine tüm mahalle halkının davet edilmesine dikkat edilir. Davet işine “okuntu” adı verilir. Nişana davet için kız tarafından iki-üç kişi görevlendirilir. Bu kişiler tarafından köy halkı şeker, lokum gibi tatlı yiyecekler dağıtılarak nişana davet edilir.

Nişan merasimi, köylerde kız evinin uygun gördüğü yerde yapılır. İlçe merkezinde ise ailenin ekonomik durumuna göre salon tutulur veya kız evinde yapılır (KK. 4).

Hem kız hem de erkek tarafı nişan için kendi eş, dost ve akrabalarını nişan düğününe çağırırlar. Eskiden kız evinde çalgı olarak ud veya cümbüş bulunurdu. Nişan düğünü sırasında çalgılar çalınır, yöresel oyunlar oynanırdı (KK. 7).

Düğün tarihinin yakın olması kararlaştırıldıysa nişan töreni aileler arasında sade bir şekilde yapılabilmektedir. Gelin evi, maddî durumlarına göre gelen misafirlere yemek verir. Verilen bu yemek pilav, et, sarma, su böreği, tatlı vs. olabilmektedir. Eğer gelin evinin maddî durumu kötüyse pasta, meyve suyu vb. hazır yiyecekler ikram edilir (KK. 17).

Geçmişte nişan düğününe damadın katılması hoş karşılanmazdı. Damat da baba evinde arkadaşları ile sohbet ederek eğlenirdi. Günümüzde damat, düğünün her aşamasında gelinin yanında olmaktadır. Ayrıca şimdi nişan alanlarını organizasyon şirketleri hazırlamaktadır. Eskiden çoğu şey sade idi, günümüzde ise bu tür organizasyonların gösterişli olduğu gözlemlenmektedir (KK. 10).

Nişan ağırlığı için aileler alışverişe çıktıklarında nişanlanacak gençlere yüzükleri alınır. Gelinin yüzüğünü damat tarafı, damadın yüzüğünü ise gelin tarafı almaktadır. Yüzük takma töreni, nişan düğününün en önemli aşamasıdır. Nişan merasiminin sonuna yaklaşıldığında kırmızı kurdeleyle bağlanmış, gümüş tepsi içinde hazır olan yüzükler davetliler huzurunda hayır dualarla kız tarafının ileri gelenlerinden bir kişi tarafından evlenecek çiftin parmağına takılır ve kurdele kesilir (KK. 6).

3.2.2.2.3. Nişan Takısı

Nişan, Anadolu'nun çoğu bölgesinde küçük düğün veya kız tarafının düğünü olarak nitelendirildiği için bu merasimde de evlenecek kız ve erkeğe birtakım takılar takılmaktadır.

Çobanoğlu'na göre altın, sonsuzluk ve ölümsüzlüğü sembolize etmektedir (2012: 984). Bu nedenle, hem nişan merasiminde hem de düğünde kız ve erkeğin parmaklarına takmış oldukları yüzükler, evliliklerini sembolik olarak göstermelerinin yanında aralarındaki sevginin de ölümsüzleştirildiğini işaret eden önemli bir bağıdır.

Çalışma yapılan yörede nişan takısı ile ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Geçmişte, nişanlarda ne kıza ne de erkeğe takı takılırdı (KK. 23).

Köylerdeki nişanlara gelen davetliler, kıza çeyizi için eşyalar getirirdi. Bu eşyalar, genellikle havlu, çember, patik vs. olurdu (KK. 27).

Nişanda kız ve erkeğin sağ yüzük parmaklarına nişan yüzükleri takılır. Kızın nişan yüzüğünü erkek tarafı; erkeğin nişan yüzüğünü ise kız tarafı alır. Yüzüklerin altın olmasına ayrıca dikkat edilir (KK. 3).

Geçmişte erkeğin hem nişan hem de evlilik yüzüğünün gümüş olmasına dikkat edilirdi. Günümüzde ise bu uygulamayı aileler nadiren gerçekleştirmektedir (KK. 1).

Nişan yüzükleri takıldıktan sonra, kıza oğlanın annesi tarafından broş, elmas saat, elmas yüzük, kordon gibi takılar takılırdı (KK. 10).

Yakın akrabalar nişan düğününde hediye takmaz (KK. 24).

Geçmişte, gelinin boynuna siyah kurdeleyle bağlanan beş yüzük takılırdı (KK. 28).

Oğlanın anne ve babası geline bir dal bilezik takar (KK. 12).

3.2.2.2.4. Nişan Sonrası

Nişan yapıldıktan sonra aileler birbirlerini yemeğe davet ederler. Bu davet geleneğine “dünürleşme” denilmektedir. İlk davet, kız tarafından gelir. Ancak bu davete damadın katılmaması gerekir. Daha sonra erkek tarafı da kız tarafını yemeğe davet eder. Buradaki asıl amaç, ailelerin görüşerek daha iyi kaynaşmasıdır (KK. 15).

Yeni nişanlanan çiftin nişanı ile düğünü arasında belli bir sürenin geçmesi gerekir. Bu süre, genellikle en az altı ay en fazla bir yıldır çünkü düğün için büyük masrafların yapılması gerekmektedir.

Nişan ile düğün arasındaki bu zamanda kız tarafı çeyizindeki eksiklikleri tamamlar. Ayrıca her iki aile de daha önce kararlaştırıldığı şekilde ev eşyalarını

almaya başlar. Bu süre içerisinde çiftlerin uyması gereken kurallar ve ailelerin karşılıklı olarak yapmaları gereken uygulamalar vardır. Çalışma yapılan yörede bu kural ve uygulamalarla ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

3.2.2.2.4.1. Nişanlıların Uyması Gereken Kurallar

Yirmi ya da otuz yıl öncesine kadar çiftlerin nişan töreninden düğüne kadar geçen sürede uyması gereken bazı kurallar vardı. Bu kurallara uyulmadığı takdirde yöre halkı tarafından ayıplanmaktalardı.

Çalışma yapılan yörede, nişanlıyken uyulması gereken kurallar kaynak kişilerce şu şekilde anlatılmaktadır:

Geçmişte, nişanlanan kız ile erkeğin nişandan sonra görüşmelerine izin verilmezdi. Kız ile erkek birbirlerini köydeki bir kına veya düğünde görmekteydi (KK. 18).

Kız babası, nişandan sonra damadın düğüne kadar evine gelmesine veya kızının oğlanın evine gitmesine izin vermezdi (KK. 6).

Bayram veya özel günlerde kız ile oğlanın birbirlerinin evine gitmesine izin verilmezdi. Günümüzde ise hem kız hem de erkek rahatça birbirlerinin evine gidebiliyorlar ve dışarıda gezebiliyorlar (KK. 3, KK. 4, KK. 14, KK. 26).

Nişanlılık dönemi dinî bayrama denk geldiyse damat, gelin tarafına kurbanlık koç gönderirdi (KK. 37).

Günümüzde durum tamamen tersine döndü. Bayramlarda kız ve erkek birbirlerinin ailelerini ziyaret etmezlerse ayıp olarak karşılanmaktadır (KK. 32).

Yukarıda bahsedilen maddelerden yola çıkarak yöredeki insanların bu düşünceleri hakkında birtakım yorumlar yapılabilir: Aile büyükleri, nişanlanmış bir kızı yarı evli saymaktaydı. Bu nedenle daha temkinli davranış sergilemekteydi. Ayrıca çiftin görüşmeleri, insanlar arasında laf çıkmasın veya çok görüşmeden dolayı nişan bozulmasın diye engellenmekteydi.

3.2.2.2.4.2. Aileler Arasındaki Uygulamalar

Nişandan sonra araya giren dinî bayramlarda hem kız hem de erkek tarafının yerine getirmesi gereken bazı önemli uygulamalar vardır.

Nişan ile düğün arasına dinî bayram girmesi durumunda, kız ve erkek tarafının birbirlerine gönderdikleri bayramlık giysi, şeker, tatlı vb. hediyelerle, nişan veya düğün sonrasında gelinin, oğlanın yakın akrabaları tarafından çeşitli hediyeler ve

yiyeceklerle ziyaret edilmesi âdetine “yoklama” denilmektedir. Eğer nişan töreninden sonra araya Kurban Bayramı girmişse erkek tarafı süslenmiş bir koçu, kız evine gönderir (Örnek, 2014: 275).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden aileler arasındaki uygulamalara dair edinilen bilgiler şunlardır:

Geçmişteki dinî bayramlarda damat tarafı gelin tarafının evine şeker, tatlı (baklava) gönderirdi (KK. 7).

Dinî bayramlarda damat tarafı gelin evine içerisinde kıyafet gibi hediyelik eşyalar bulunan bohça gönderirdi. Bu bohçanın rengi kırmızı olurdu (KK. 2).

Damat tarafının maddî durumu iyiye gelin tarafına bir koç gönderilirdi. Koç, kırmızı kurdelelerle süslenir ve altına altın bağlanırdı (KK. 10).

Günümüzde aileler birbirlerini ziyaret ediyorlar veya telefonda arayıp bayramlaşıyorlar (KK. 4).

3.2.2.2.5. Nişanın Bozulması/Atılması Durumunda Gerçekleştirilen Uygulamalar

Nişan, evlenecek insanlar için ne kadar mutluluk veren bir hadise ise nişanın bozulması da o kadar üzücü bir olaydır. Nişanın bozulması, genellikle aileler arasındaki sürtüşmeler veya gelin ile damadın arasındaki bir tatsızlıktan meydana gelmektedir. Nişanın bozulması ile gerçekleşen ayrılıktan sonra aileler birbirleriyle düşman olmasa da yine de kırgınlık, küslük ve kızgınlık görülebilmektedir.

Nişanın bozulması yörede “nişan atmak” olarak adlandırılmaktadır. Nişanın atılması neticesinde her iki ailenin de gerçekleştirmesi gereken önemli uygulamalar vardır.

Çalışma yapılan yörede nişanın atılması durumunda yapılması gerekenler şu şekilde anlatılmaktadır:

Nişanın atılmasına etrafta yapılan dedikodular, aileler arasındaki anlaşmazlıklar ve kız ile erkeğin arasındaki sorunlar neden olmaktadır (KK. 40).

Nişan atan kıza yörede iyi bakılmaz (KK. 5).

Nişanı kız veya erkekten biri atmışsa araya uslular (aile büyükleri) girer ve yeniden aralarını düzeltmeye çalışırlar. Ancak nişanın atılması aileler arasındaki bir tatsızlıktan ileri gelmişse düzeltilmesi için çaba harcanmaz (KK. 1).

Nişan atıldıktan sonra nişanda takılan tüm hediyeler geri verilir. Ancak bazı aileler ise kızlarının adının çıktığını düşünerek takılan hediyeleri geri vermek istemez (KK. 26).

Nişan atıldıktan sonra aileler arasında küslük olur. Kız ile erkeğin bir daha görüşmelerine izin verilmez (KK. 20).

3.2.2.3. Düğün

Evlilik aşamalarının sonuncusu ve en görkemlisi düğündür. Düğün, aile kurmanın eşiğidir. Düğünün amacı evlenen gençleri çevreye ilan etmektir. Düğün, tüm dünyada olduğu gibi insanların mutluluklarını paylaştığı törenlerdir. Bu törenler, genellikle ait olunan yöreye özgü çalgı aletleriyle gerçekleşirken dinî olarak ilahili düğünler de yapılmaktadır. İlahili yapılan düğünlere “Muhafazakâr düğün” denilmektedir. Muhafazakâr düğün kavramını Şişman şu şekilde açıklamaktadır:

Muhafazakâr düğün kavramını, toplumda daha çok inanç değerleri noktasında muhafazakâr veya mütedeyyin olan ailelerin farklı salonlarda, farklı bir anlayışla gerçekleştirdikleri düğünler için kullanmak mümkündür. Bu ailelerin düğünlerinde kına gecesi çalgılı-eğlenceli olmaktan ziyade Kur'an-ı Kerim ve ilahiler okunarak kutlanır (2017: 184-185).

Aileler için çocuklarının düğünleri oldukça önem arz etmektedir; tüm hazırlıkların eksiksiz olmasına azami ölçüde dikkat etmektedirler. Çünkü geleneksel olarak düğün, ailelerin görkemini gösterebildiği özel davetlerdir.

İlk insanların nasıl ve ne şekilde evlendiği bilinmemekle beraber, bugün evlenme âdetini dünyada yaşayan insanlar kendi geleneklerine uygun olan kutlamalarla gerçekleştirmektedirler. Dünyanın dört bir yanına yayılmış olan Türk milletin de arada pek fazla bir fark olmasa da çeşitli şekillerde gerçekleştirdikleri evlenme törenlerinin ortak ve genel adına düğün denir (Palaman, 2005: 133).

Türk toplumunda düğün bir toydur. Bu nedenle Harezmsahlar döneminde düğüne “*Kelin/Gelin toyu*” denilmiştir. Dede Korkut'ta, nişan toyu “*küçük düğün*”, evlenme toyu ise “*ulu düğün*” olarak bahsedilmektedir. XIX. yüzyılda Orta Asya Türk boyları hakkında araştırma yapan Prof. Dr. Richard Karutz'a göre Türkmenler düğünlerini yedi bölüm hâlinde gerçekleştirirlerdi. Kazak Türkleri ise “*kız alma toyu*” ve “*gelin düşürme/gelin attan indirme toyu*” diye iki zamanlı bir düğün düzenlerlerdi (Ögel, 1988: 269).

Ailelerin düğünden önce yapması gereken hazırlıklar vardır. Çalışma yapılan yörede düğün öncesindeki hazırlıklar şu şekilde alt başlıklara ayrılabilir:

3.2.2.3.1. Düğün Tarihinin Belirlenmesi

Düğün tarihini kararlaştırmak, nişan tarihini kararlaştırmaktan daha zordur. Çünkü düğün, ailelerin fazlaca masraf yaptığı bir olaydır. Bu nedenle düğün tarihi en az üç veya dört ay önceden belirlenmelidir.

Tirebolu yöresinde yapılan çalışma neticesinde düğün tarihleri geçmiş ve günümüz bağlamında şu şekilde anlatılmaktadır:

Geçmişte, köylerdeki düğünler genellikle “findık sonu” olurdu. Bu da eylül veya ekim ayına tekabül ediyordu (KK. 28).

Şehir merkezinde yapılan düğünlerde belli bir zaman yoktu. Aileler, görüşüp kararlaştırıyorlardı. Nişanın yapılmasından sonra çok fazla zaman geçmeden düğünü yapmak istiyorlardı (KK. 15).

Günümüzde yöredeki düğünler yaz ve sonbahar mevsimlerinde yapılmaktadır. Findık sonunu bekleyen aileler var ama eskisi kadar fazla değildir (KK. 35).

Düğün tarihini belirlerken ailelerin birbirlerine hoş görülü yaklaşımları gerekmektedir. Çünkü her ailenin maddî durumu eşdeğer değildir (KK. 6).

3.2.2.3.2. Çeyiz Hazırlıkları

Cihâz kelimesinin anlamlarına bakıldığı zaman çeyiz ve takım anlamları karşımıza çıkmaktadır (Devellioğlu, 2004: 142).

Çeyiz hazırlığı, gelin ve ailesi tarafından yapılan hazırlıkların başında gelmektedir. Düğün hazırlıkları süresince gelinler tarafından en çok dikkat edilen ve hazırlığına çaba sarf edilen olay çeyiz hazırlığıdır. Bu hazırlıkta, gelinin annesi, kız kardeşleri ve yakın akrabaları çok önemli konumdadır.

Türklerde çeyiz de en az başlık kadar önemlidir. Eski Türklerde çeyiz, “baba malından kıza düşen hak”tır. Dede Korkut’ta geçen “Oğlu olan evermiş, kızı olan köçürmüş” cümlesi, kızın payının damat evine taşınmasını ifade etmektedir (Ögel, 1988: 263).

Çeyiz, gelin için ne kadar önemli olsa da İslam hukukunda kadının kesinlikle çeyiz getireceğini vurgulayan bir kanun yoktur. Ancak Türk topluluklarında babanın kızına çeyiz yapması bir zorunluluk olarak görülmekteydi. Nitekim Kaşgarlı Mahmut’a göre, bir bey, bir babaya kızının çeyizini hazırlayarak evlendirmesi için emir veriyordu (*Ol anıñ kızın septürdi/O, onun kızını çeyizleyerek güveyinin evine gönderilmesini emretti*) (Atalay, 1998: 182).

Çalışma yapılan yörede çeyiz için hazırlanan malzemelerde geçmiş ve günümüz bağlamında birtakım farklılıklar oluşmuştur. Çeyiz hazırlığı ile ilgili görüşülen kaynak kişilerden edinilen bilgiler şunlardır:

Yöredeki düşünceye göre kız beşikte, çeyiz sandıktadır. Yani kızın çeyizi henüz bebekken yavaş yavaş hazırlanmaya başlanır (KK. 12).

Kızın çeyizindeki eşyalarının genellikle beyaz olmasına dikkat edilirdi. Havlular, elişleri, başörtüsü vs. beyaz renkle yapılırdı. Çünkü beyaz, saflığın, masumiyetin ve temizliğin işaretiydi (KK. 26).

Geçmişte, zenginliğin sembollerinden biri de bakırdı. Gelinin çeyizinde bakılan ilk unsur bakırdı. Alınan mutfak eşyalarının genellikle bakır olmasına dikkat edilirdi. Ancak günümüzde artık porselen mutfak eşyaları tercih edilmektedir (KK. 4).

3.2.2.3.2. Çeyiz Asma/Serme/Gösterme Geleneği

Çeyiz, gelinin yüz akıdır. Bu nedenle çeyizi eksiksiz bir şekilde hazırlamak çok önemlidir. Ayrıca gelin tarafı için, hazırlanan bu çeyizi düğünden birkaç gün önce asma-gösterme de en az çeyiz hazırlamak kadar önemlidir.

Çeyiz asma-gösterme geleneği Anadolu'nun pek çok yöresinde görülen bir uygulamadır. Çeyiz, önce kız evinde sonra da oğlan evinde kızın yakın akrabaları tarafından iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar (Başçetinçelik, 2009: 225). Kandıra Türkmenlerinde ise çeyiz, düğün sabahı kızın evinden alınır ve erkek evine getirilir. Bu sırada çeyiz bütün köyde gezdirilir (Altun, 2004: 289).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre çeyiz asma-gösterme geleneği şu şekildedir:

Hazırlanan çeyizler, kızın baba evinde düğünden birkaç gün önce sergilenirdi. Çeyizi etraftaki komşulara göstermekteki amaç babanın kızına ne kadar çeyiz yaptığını ilân etmektir (KK. 29).

Gelinin teyzesi, halası ve yengesi odanın dört bir yanına ip asardı. Sandıktaki çeyizleri tek tek çıkarıp bu iplere asarlardı. İplere asılan çeyizler içerisinde şunlar bulunurdu: Havlu, çarşaf, işlemeli yatak takımları, çember, namazlık, дастar (dokumalı kilim), lif, camadan (sırt çantası), tene torbası (mısır taneleri torbası), bebek bağlama ipi, beşik ipi ve yölek bağı ipi (KK. 24).

Çeyizler, asıldığı iplerde düğün sonrasına kadar kalırdı (KK. 2).

Çeyiz gösterme geleneği değişiklikler gösterse de günümüzde uygulanmaya devam edilmektedir. Gelinin çeyizi, damat evine getirildikten sonra odadaki uygun yerlere yerleştirilir. Buna “oda donatma” denilmektedir. Bu yerleştirme esnasında orada bulunan gelinin arkadaşları, akrabaları vs. çeyize bakar ve aralarında yorum yaparlar (KK. 4).

3.2.2.3.3. Çeyiz Alma

Düğünden önce yapılan uygulamalardan biri de damat tarafının gelin tarafından çeyiz almasıdır. Damat tarafının kız evinden çeyiz alması sırasında uygulanan çeşitli âdetler vardır.

Çalışma yapılan yörede çeyiz alma hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır:

Geçmişte, Tirebolu yöresinin şehir merkezinde düğünler genellikle pazartesi günü çeyiz alma uygulamasıyla başlamaktaydı. Pazartesi günü, gelin evi için telaşlı bir gündü çünkü oğlan tarafı çeyiz almaya gelecekti. Çeyiz almaya, bir uslu önderliğinde oğlanın arkadaşları gelirdi. Ağır eşyalar hamallara yüklenir, hafif eşyalar ise kafiledeki kişilerce taşınırdı. Çeyiz dışında kız evinden herhangi bir eşyayı “aşırarak” ve oğlan evine getirmek çok önemliydi. Kız evinden oğlan evine getirilen en son eşya bir aynaydı. Aynanın kırılması yöre halkı tarafından uğursuzluk olarak kabul edildiği için aynayı taşıyan kişinin yanına kimse yaklaştırmazdı. Oğlan evinde, kız evinden gelen çeyizleri kabul eden kişi aynayı getirene yüklü bahşiş verirdi (Yüksel, 2002: 244).

Geçmişte, çeyiz almaya damat getirilmezdi. Aile büyüğü, damadın babası ve arkadaşları giderdi. Ancak günümüzde damat, çeyiz almaya gitmektedir (KK. 5).

Çeyiz, damat tarafından gelenlere hemen verilmezdi. Çeyizi almak için öncelikle gönül yapmak gerekirdi. Kızın odasında bulunan çeyizin sandığının üzerine gelinin yakın akrabalarından biri otururdu. Ayrıca çeyizin bulunduğu odanın kapısı yine gelinin yakın akrabalarından biri tarafından kapatılırdı. Kapının açılmasını isteyen damat yakınları istenilen bahşişi verince kapı açılırdı. Bu kapı kilitleme âdeti sonucunda alınan bahşişe “kuşak bahşişi” adı verilmekteydi (KK. 8).

Çeyiz sandığının üzerine oturma ve kapı kilitleme âdeti birçok yörede hâlâ devam ettirilmektedir. Günümüzde çeyiz almaya damadın gitmesi önemli bir değişimdir. Gelin evinde, çeyizin damada hemen verilmemesi ve türlü oyunlar yapılmasıyla damadın sabrı ölçülmekte ve geline verdiği değer sınanmaktadır.

3.2.2.3.4. Gelin Hamamı

Düğünün hemen öncesinde gerçekleştirilen uygulamalardan biri de gelini hamama götürmektir.

Gelini hamama götürme âdeti, Anadolu'nun pek çok yöresinde görülmektedir. Kına gecesinden önce gelin hamama götürülür ancak yörede hamam bulunmuyorsa bu âdete rastlanılmaz. Hamamın bulunduğu yörelerde, oğlan tarafındaki kadınların davetiyle oğlan ve kız tarafı kadınları ve gelinin yakın arkadaşları hamama giderler. Orada geline kına yakılır, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır, getirilen yiyecek ve içecekler tüketilir. Gelen misafirlerin eşliğinde gelin yıkanır (Başçetinçelik, 2009: 237).

Çalışma yapılan yörede, gelin hamamı âdetiyle ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

Geçmişte gelini hamama götürüp yıkamak genellikle şehir merkezinde yaşayan insanlar tarafından yapılıyordu (KK. 13).

Hamamı oğlan tarafı kiralar, kız ve oğlan tarafının kadınları hep beraber hamama giderlerdi (KK. 27).

Oğlan evi hamama çerez gönderirdi ve oradaki kadınlar çalgılar eşliğinde bu çerezleri yedi (KK. 10).

Köylerde hamam olmadığı için gelinin arkadaşları gelini kına gecesinden bir gün önce yıkayıp temizlerlerdi (KK. 1).

Tirebolu şehir merkezinde hamam hâlâ olmasına rağmen düğün öncesinde hamama gidip yıkanma âdeti artık işlevini yitirmiştir çünkü günümüzde yapılacak o işleri kuaförler yerine getirmektedir (KK. 31).

3.2.2.3.5. Kına Gecesi

Kına; adanmışlığın, ait oluşun en önemli göstergelerinden biridir. Kına gecesi, düğün için çok önemlidir. Kına gecesi, genellikle düğünden bir veya iki gün önce yapılır ve bu uygulamaya damat ve kız tarafından kadınlar katılır. Kına gecesi, kız evinde yapılır. Türkiye'nin bazı bölgelerinde ise sadece geline değil aynı zamanda damada da kına yakıldığı görülür. Damada yakılacak olan bu kına gelin evinde hazırlanmış kınadan getirilir ve damadın eline kınayı sağdıç yakar.

Kına gecesi, tarihsel süreç içerisinde toplumumuzda uygulanmasına azamî ölçüde dikkat edilen geleneklerimizdendir. Türk inanç sistemine göre kına, seçilmiş olmayı ve adanmış olmayı temsil etmektedir. Bu nedenle askere gidecek gence,

kurban kesilecek hayvana ve evliliğe aday olan gençlere kına yakılmasına dikkat edilmektedir (Kalafat, 1998: 126).

Türk düğününde kına en az nikâh kadar önemlidir. Zaman içerisinde düğün günü bir güne inse bile gelin için kına gecesi muhakkak olmaktadır. Bir kızın gelin olması için eline kına yakılması gerekmektedir; eline kına yakılmayan “gelin oldum” demez. Ayrıca kına, dinî ve resmî nikâhtan sonra yakılır ve bu durum evlilik için gelinin onayının alındığını gösterir (Soylu, 1987: 367).

Köylerde yapılan düğünlerde geline yakılan kına iki çeşittir: Sıvama ve yüksük. Sıvama denilen kına yakma uygulamasında kına, gelinin el bileğine kadar sürülürken, yüksük denilen kına yakma uygulamasında yalnızca parmak uçlarının birinci veya ikinci çizgisine kadar kına sürülür (Erdentuğ, 1969: 47).

Kına gecesi ritüeli çalışma yapılan yörede şu şekilde uygulanmaktadır:

Kına gecesi, bu yörede “küçük düğün” olarak adlandırılmaktadır. Kına gününün diğer adı ise “sini günü”dür. Sini gününde yani kına gecesinin gündüzünde damat tarafında gelin için hazırlanan çeyizler (gelinin giyeceği bindallı, davetlilere ikram edilecek çerezler vb.) sini şeklindeki bir tepsiyle gelin tarafına gönderilirdi. Ayrıca sininin içerisinde geline yakılacak kına da bulunurdu. Siniyi gelinin görümcesi götürürdü. Kına gecesinde damat tarafından gelen kadınlar gelini ortaya çıkarırlardı. Gelinin eline kınayı kız tarafından bir kadın yakardı. Çeşitli türkülerle gelin ağlatılırdı. Gelini ağlatmak uğurlu sayılırdı (KK. 18).

Gelinin eline kına yakacak kadının tek evli ve evliliğinde mutlu olması istenir (KK. 15).

Gelin çoğu zaman ellerini açmaz, bu durumda kınayı yakacak kadın “Ey kaynana neredesin? Gelin elini açmıyor” diye kayınvalideyi çağırır. Kayınvalide gelip gelinin eline bir miktar para veya çeyrek altın sıkıştırır ve gelin elini açar. Gelinin avucuna konan bu para kısmet içindir. Kına gecesi bittikten sonra damat tarafından gelen kadınlar evlerine döner. Günümüzde kına, gelin ve damadın birlikte katılımıyla olabilmektedir. Hatta kınanın düğün akşamı da yakıldığı görülmektedir (KK. 3).

Yörede, hem şehirde hem de köyde düğün öncesi kına gecesi yapılır. Yapılan bu uygulama, sadece geline kına yakmaktan ibaret olmayan aynı zamanda eğlence ve ikram yapılan önemli bir törendir. Kına gecesinde, türküler, maniler okunur. Kına gecesi törenine aynı zamanda “gelin ağlatma” denilmektedir (KK. 22).

Eskiden, kına merasimi gelinin babaevinde yapılırdı. Bu kutlu güne kız ve oğlan tarafındaki kadınlar ile gelinin arkadaşları ve komşular katılırdı. Erkeklerin katılmalarına izin verilmezdi. Günümüzde ise kına gecesi, gelinin babaevinin yanında yöredeki düğün salonlarında da yapılmaktadır. Ayrıca kına gecesine erkekler de katılmaktadır (KK. 8).

3.2.2.3.6. Düğün Töreni

3.2.2.3.6.1. Damat Tıraşı (Tıraş Cemiyeti)

Düğün öncesinde nasıl gelinin hazırlanmasına dikkat ediliyorsa damadın da hazırlanmasına dikkat edilir. Bu hazırlanmanın en önemli aşamalarından biri de “damat tıraşı”dır. Damat, gelini almaya gitmeden önce tıraş edilir. Damada yapılan bu tıraşın normal tıraşlardan pek bir farkı yoktur.

Çalışma yapılan yörede edinilen bilgiye göre damat tıraşı için şunlar söylenmektedir:

Damat tıraşına saçların kesilmesiyle başlanır. Ancak berber (kuaför) tıraş başladığı sırada “Makas kesmiyor” diyerek damat tarafından bahşiş ister (KK. 9).

Tıraş esnasında damadın arkadaşları, damada iğne batırarak ondan bir şeyler isterler. Damadın bu istenilen şeyleri muhakkak yapması gerekmektedir (KK. 2).

Geçmişte, damatlar günümüzdeki gibi kuaförlere giderek düğün için hazırlık yapmıyorlardı. Damat tıraşı, düğünün yapılacağı harman yerinde yapılırdı. Gelin tarafından gelen bohçanın içinden çıkan özel işlemeli tıraş örtüsü damadın yüzüne gerilirdi (KK. 6, KK. 9).

Geçmişte damat, gelini almaya gitmeden önce muhakkak tıraş edilirdi. Çünkü damadın tıraş edilmesi onun güveyi olduğunu ilân eden bir uygulamaydı. Günümüzde ise bu uygulamaya kimi bölgelerde hâlâ devam ediliyor olsa da pek çok yörede damat, düğün öncesi tıraş olmamaktadır (KK. 25).

Köylerdeki düğünlerde damat, tıraş edilmeye başlandığı sırada berber, makas veya ustura kesmiyor, diye bağırırdı. O sırada kalabalık içinde bulunan damadın arkadaşlarından biri eline balta, nacak veya girebi alarak damadı tıraş etmek isterdi. Bu oyun, “damat tıraşı oyunu” olarak bilinmekteydi, artık uygulanmıyor (KK. 27).

Cumartesi günü damat evinde oynanan oyunda davul, zurna gibi çalgı aletleri çalınmaz. Keçi kılından yapılmış takma sakal takan damat veya sağdıç sabunlu su, araba yıkama fırçası, satır gibi aletlerle tıraş edilir. Tıraş edilen kişinin yüzüne pudra

yerine kül sürerler. Bu oyun, Anadolu'nun birçok yerinde "berber oyunu" olarak oynanmaktadır (And, 1985: 86-87).

3.2.2.3.6.2. Gelin Alma/Gelinçi Gitme/Gelin Alayı

Geleneksel kültürde, kına gecesinin ertesi günü gerçekleşecek düğün töreni için gelin, baba evinden alınmaya gidilir. Bazı yörelerde düğün iki gün, bazı yörelerde ise günlerce sürmektedir. Gelin alma, pek çok yörede pazar günü gerçekleşmektedir.

Tirebolu yöresinde yapılan çalışmada gelin alma âdeti için "gelinçi gitme veya gelin alayı" adları da kullanılmaktadır. Gelinçi gitme, düğün alayının oğlan evinden çıkmasıyla başlar. Bu bölümde, düğün alayının yanında davul, zurna ve yöresel bir çalgı aleti olan kemençe çalınır; insanlar eğlenerek gelin evine doğru yol alırlar. Gelin alma işlemi, gelinin baba evinden alınıp oğlan evine getirilmesiyle son bulur. Bu kısım evlilik şöleninin en güzel, en renkli safhalarından biridir. Anadolu'nun pek çok yerinde bu gelenek devam etmektedir.

Gelin almaya yönelik gerçekleştirilen âdetleri Başçetinçelik, Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm başlıklı kitabında şu şekilde açıklamıştır:

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen 3. veya 4. güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni evine uğurlayacağı için hüznü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, gittiği eve uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli davranışlar uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (2009: 268-269).

Gelin almaya yönelik gerçekleştirilen uygulama ve inanışlar pek çok yörede ortak özellikler sergilemektedir. Çalışma yapılan yörede gelin almaya dair uygulanan âdetler şunlardır:

Geçmişte, düğün günü oğlan tarafı kız tarafına gelinçi giderdi. Gelini almaya giden bu alayda damat bulunmazdı; damat, sağdıç ile evde beklerdi (KK. 19).

Gelin alayının önünde davul, zurna ve kemençe olurdu. Yol boyunca bu çalgı aletleri çalınırdı ama kimse oynamazdı. Kız evine yaklaşan gelin alayı silah atmaya başlardı. Gelin evinin önüne gelindiğinde damat tarafından gelenler yöresel oyunlar oynardı. Oynanan bu oyunlara kız tarafından hiç kimse katılmazdı (KK. 33).

Damadın annesi, babası ve aile büyüğü bir kişi gelini evden çıkarmak için içeriye girerdi. Bu sırada gelin, odasında bulunurdu ve kapısı da kilitli olurdu. Kilitli olan bu kapının ardında gelinin kardeşi, kardeşi yoksa dayısı dururdu ve “kapı açılmıyor” diyerek “kapı bıçağı” denilen bahşişi almadan kapıyı açıp gelini teslim etmezdi (KK. 36).

Gelin, baba evinden çıkmadan önce orada bulunan akrabalarıyla helalleşip vedalaşır. Gelinin erkek kardeşi, kırmızı kuşağı gelinin beline dolar, bu işlemi üç kez tekrar ederdi. En sonunda kuşağın üzerine düğüm atardı (KK. 20).

Kırmızı kuşak, bekâretin ve saflığın simgesi olduğu için gelin, baba ocağından beline bağlanan kırmızı kuşak ile çıkmaktadır. Kırmızı kuşağın gelinin beline üç kez dolanması ise üç sayısının kutsallığını gösteren bir pratiktir.

Kırmızı ya da al rengin kaynağı hakkında Ekici şu bilgileri vermektedir: “Türklerin renk adlarının ‘Tengricilik’ veya ‘Kamlık’ inancı olarak adlandırılan eski Türk inanç sisteminden kaynaklandığı açıktır. Eski Türklerin renk tasavvurlarından ve renk adlarından biri de ‘al’ renktir. Al rengin adı olan ‘al’ sözü kutsal olduğu kabul edilen güneş, ateş, ılık ve ısı ile ilişkili olmalıdır.” (2016: 107).

“Orta Anadolu’da ise gelin ata binmeden önce baba, kızının beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşağa “gayret kuşağı” denir. Gayret kuşağının amacı; kızın gelin gittiği evde tembellik yapmamasına, gayretli olmasına, işten kaçmamasına yöneliktir.” (Tuna, 2006: 154).

Gelin evden çıkarılırken dışarıda bulunan gelin ve damadın akrabaları silah atmaya başlardı. Kemeñçeci ise o sırada “gelin ağlatma” havası çalardı. Bu ezgi,

Çevirdim eteğimi ninem

Bastım belime

Ayrılık yollarını ninem

Aldım elime...

şeklinde hüznü bir havadır (KK. 1).

Gelinin evden çıkarılması esnasında beraberindeki kemeñçecinin çalmış olduğu bir diğer “gelin ağlatma” havası ise “Eyvah eyvah ben gelin oldum” isimli türküdür. Bu türkünün sözleri şu şekildedir:

Eyvah eyvah eyvah da yavrum aman aman

Ben gelin oldum

Kız kardaşımı da yavrum aman aman

Yerime koydum

*Sazlık yere ev yapma yavrum aman aman
O batar gider
Uzak yere kız verme yavrum aman aman
O yiter gider*

*Gitme durnam gitme de
Yavrum aman aman
Bu yıl kış olur
Durnamın bastığı yerler yavrum aman aman
Donar taş olur (KK. 28).*

Gelin evden çıkarıldıktan sonra orada hazır bulunan ata bindirilirdi ve damat evine getirilirdi. Yol boyunca kemeñeci, sözsüz olarak “Çarşambayı sel aldı” türküsünü çalardı (KK. 3).

Gelin, güveyinin evinin önüne geldiğinde güveyi ile sağdıç gelinin başına para atardı. Evin eşiğinde, kaynana veya güveyiye en yakın yaşlı bir kadın tarafından gelin karşılanırdı; damat ile sağdıç gelini görmeden evden uzaklaşır, kahvehaneye giderdi. Yatsı namazı kılındıktan sonra topluluk meşaleler yakarak türküler eşliğinde güveyiyi evine getirirdi. Bu uygulamaya yörede “ilahî alayı” adı verilmekteydi. İlahî alayı denilmesinin sebebi ise şu şekilde açıklanmaktadır: Eskiden, güveyinin evine bu geliş sırasında ilahî veya teşrik tekbirleri terennüm edilirdi. Zaman geçtikçe ilahînin yanında türküler de söylenmeye başlandı (Yüksel, 2002: 249).

Geçmişte, damat tarafı gelini baba ocağından almak için yürüyerek giderdi ancak günümüzde mesafe fark etmeksizin gelin, konvoy hâlinde gelen arabalarla baba ocağından teslim alınır. Gelin alındıktan sonra düğün salonuna giderken yolda düğün konvoyunun önü mahalle çocukları tarafından kesilir, zarf içerisine konulmuş bir miktar para verilince yol açılır (KK. 10).

3.2.2.3.6.3. Düğün Yemekleri

Türk kültüründe misafirperverlik her zaman önemini koruyan bir olgudur. Verilme nedeni farklılık gösterse de ziyafet vermek her zaman kıymetli olan bir gelenektir ve Anadolu’nun her kesiminde gelen misafirlere yemek ikramında bulunmaya özen gösterilmektedir.

Toplum için önemli görülen her tören gibi düğün töreninde de düğün sahibi gelen konuklara yemek ikramında bulunur. Düğüne katılan misafirlere yemek ikram etmek düğün sahibinin şanıdır.

Geçiş dönemlerinde düzenlenen törenlerdeki dikkati çeken bir başka özellik de hemen her törende, törene gelen misafirlere töreni düzenleyenlerin yemek hazırlayıp sunmasıdır. Nitekim Türkler, İslâmiyet öncesi dönemden beri yaşamlarındaki her türlü değişikliği (dinî, ritüelistik, özel, toplumsal, resmî, eğitimsel, meslekî vb.) geçiş törenlerini yemekli tören ve ziyafetlerle kutlamayı gelenek hâline getirmişlerdir (Özdemir, 2005: 185).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden edinilen bilgiler neticesinde düğün yemekleri hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır:

Eskiden köylerdeki düğünler için düğün evinin önündeki harmana kazanlar kurulurdu. Etraftaki kadınlar yemek hazırlığı için düğün evine gelirdi. Yöresel yemekler pişirilirdi (KK. 24).

Eski düğünlerde gelen misafirlere ikram etmek için yarmalı lahana çorbası, yarmalı fırın fasulye çorbası, kuru fasulye, pilav, sarma, pirinçli yufka, findıklı yufka, mısır yarmasından yapılan haşıl yemeği, etli yemek, börek ve sütlaç pişirilirdi. İçecek olarak ise hoşaf (komposto) hazırlanırdı (KK. 39).

Günümüzde ise eskisi kadar olmasa da düğün evinde yemekler hazırlanır; düğün salonuna gitmeden önce düğün evine gelen kişilere ikram edilir. Düğün evinin yemeksiz olması pek hoş karşılanmaz (KK. 31).

Günümüzdeki düğünler çoğunlukla düğün salonlarında olduğu için düğün sahipleri özellikle yemek yapmakla uğraşmıyor, maddî durumları iyiye düğünü yemekli yapıyor (KK. 2).

3.2.2.3.6.4. Nikâh

Nikâh, toplumlarda çeşitli şekillerde görülen bir uygulamadır. Nikâh, geçmişte daha çok din adamları tarafından gerçekleştirilirken modern dünyanın getirdiği gereksinimler doğrultusunda günümüzde resmî olarak gerçekleştirilmeye başlanmış, zorunlu hâle gelmiş ve bu şekilde yaygınlaşmıştır. Günümüzde nikâhın çiftlerin istekleri doğrultusunda hem resmî hem de dinî olarak gerçekleştirildiği görülmektedir.

Resmî nikâh, devletin görevlendirdiği bir kişi tarafından gelinle damadın birlikteliğini yasal olarak kesinleştiren, söz ve yazıya dayalı olan bir uygulamadır. Resmî nikâh, belediye başkanları ve nikâh memurları tarafından kıyılmaktadır. Dinî

nikâh ise imam nikâhı olarak bilinmekte ve bir imam veya dinî bilgisi kuvvetli bir kişi tarafından kıyılmaktadır. Dinî nikâhın kıyılmasındaki amaç, gelinle damadın dinen birlikteliklerini onaylamaktır.

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgiler neticesinde nikâh hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır:

Resmî nikâhın yöredeki ismi “izinleme”dir. İzinleme, o zamanlarda eğer yaşanan yer şehir merkezine yakınsa hükûmet binasında kıyılırdı. Resmî nikâha her iki tarafın yakın akrabaları gitmekteydi. Ancak yerleşim yerlerinin yüksek olduğu yerlerde eskiden ulaşım çok zor olduğu için insanlar her zaman şehre gidemiyorlardı. Böyle bir durumda resmî nikâhı köy muhtarı kıyabilmekteydi (KK. 1).

Geçmişte, resmî nikâh düğünden evvel kıyılırdı ve orada gelinle damada şahitlik edecek kişilerin bulunması gerekirdi. Günümüzde ise resmî nikâh, düğün öncesinde kıyılabilirdiği gibi düğün sırasında da kıyılabilir (KK. 4, KK. 13).

Dinî nikâh ise gelin düğün bitiminde yeni evine geldiğinde kıyılmaktaydı. Dinî nikâhta, gelin ile damat bir arada bulunurdu. Gelin ve damadın yanında anne babaları ve şahitler bulunurdu. Geline verilecek mehr dinî nikâh anında konuşulup hoca ve şahitler huzurunda bir karara bağlanırdı. Günümüzde ise dinî nikâh, düğünden önce kıyılabilir (KK. 24).

3.2.2.3.6.5. Düğünde Takılan Hediyeler

Türk halk bilimine göre, nişanlanma ve evlilik sembolleri arasında yüzük, küpe ve gerdanlık en önemli materyallerdir (Aydemir, 2010: 2). Bir kişinin nişanlı veya evli olduğunu belirten en önemli işaret parmağındaki yüzüktür. Bu sebeple evlilik aşamasında kız ve oğlana takılan ilk takı yüzükler olmaktadır.

Aralarındaki sevgi bağı yapılan düğün töreniyle çevreye duyuran gelin ve damada, düğün töreninde takı takılmaktadır. Takılan bu takıların değeri, gelin veya damada olan yakınlık derecesine göre değişiklik göstermektedir. Evlenen çifte, yakın akrabaları genellikle altın takarken uzak akraba ve konu komşular daha çok para takmayı tercih eder.

Çalışma yapılan yörede düğünde takılan hediyeler hakkında şu bilgiler elde edilmiştir:

Düğünde geline altın takılması gereklidir çünkü altın, gelinin güvencesidir. Geline takılacak bu altının miktarı kız isteme esnasında yapılan “ağırlık” konuşmasında belirlenmektedir (KK. 36).

Damadın anne ve babası maddi durumlarına bağılı olarak düğünde geline set takımı, Trabzon burması, bilezik, hasır takımı, saat gibi takılar takar. Takının fazla olması damat tarafının övünç kaynağıdır (KK. 21).

Düğüne katılan diğır yakın akrabalar ise maddi durumlarına bağılı olarak bilezik veya çeyrek altın takarlar (KK. 17).

Geçmişte, düğünlere katılan eş, dost ve akrabalar maddi imkânların yetersiz olması nedeniyle gelin ve damada altın veya para yerine ev eşyası, kıyafet, erzak gibi hediyeler getirirlerdi (KK. 29).

3.2.2.3.6.6. Yengelik ve Sağdıçlık

Düğün öncesi ve sırasında gelinin yanından ayrılmayan, geline ön ayak olan ve her türlü ihtiyacını eksiksiz bir şekilde tamamlayan kadınlara *yenge* denir.

Anadolu sahasında, geline yol gösterici rolünde olan kişilere *yenge* denmenin yanında *danışık*, *düyüşü* gibi isimler de verilmektedir. Yenge, geline yardım etmenin yanı sıra kız evinden damat evine getirilen çeyizlerin de bir süre koruyucusu konumunda bulunur. Dede Korkut Hikâyelerinde gelin adayı olan Banı Çiçek'in yanındaki "kırk kız" onun hem arkadaşı hem de çeyizcisidir. Hikâyedeki "Kısırca Yenge" ise gelinlere rehberlik eden gerçek bir yengedir (Ögel, 1988: 272).

Sağdıç kelimesi, Türk geleneğinde geçmişten beri evlenecek olan damada yardım eden kişi olarak varlığını korumaktadır.

Sağdıç kelimesinin XIV ve XV. yüzyıllarda yukarıdaki anlamıyla kullanıldığını gösteren Uygurca bir beyit mevcuttur:

Bedehşan şahı hem anda geldi,

Güyeğüye (de) anda sağdıç oldu (İnan, 1987: C.I-300).

Çalışma yapılan yörede "yengelik ve sağdıçlık" ile ilgili anlatılan bilgiler şunlardır:

Geline yardımcı olan kadının evli olmasına dikkat edilirdi. Yenge olacak kadın eğer evliyse gelinin abisinin eşi olurdu (KK. 13).

Büyük düğün günü gelin ortaya çıkarılarak takı takılırdı. Takı merasimi sırasında yenge, gelinin yanında olurdu hatta gelen davetliler yengeye de takı takardı (KK. 25).

Yenge, gerdek gecesi gelini odasına getirir, hazırlardı (KK. 9).

Günümüzde yengelik kavramı yerini nedimeliğe bırakmıştır. Günümüz gelinlerinin yakın arkadaşları düğün sırasında gelinin nedimesi olur ve yanından hiç ayrılmazlar. Ayrıca nedimler düğünde aynı renk elbise giymektedirler (KK. 16).

Gelinin bakire olduğunu kanıtlayan çarşafı alıp kız tarafına haber vermeye görevli kişi yengedir (KK. 4).

Geçmişte yöredeki düğünlerde damadın yanında iki sağdıç olurdu. Bu sağdıçların birinin evli diğerinin bekâr olmasına dikkat edilirdi. Damat sağdıçlarını yakın arkadaşları veya ailesinden seçerdi (KK. 25).

Evli olan sağdıç damadın sağından yürürdü (KK. 20).

Büyük düğün günü damat ortaya çıktığında sağdıçlar da onunla birlikte ortaya çıkardı. Damada takılan takıların yanında sağdıçlara da para veya çeşitli hediyeler verilirdi (KK. 21).

Günümüzde sağdıçlık geleneği geçmişe nazaran oldukça azalmıştır (KK. 12).

3.2.2.3.6.7. Güvey(i) Evine İlk Giriş

Güvey(i) evi, gelinin yeni hayatının başlayacağı mekândır. Bu yeni hayatın mutluluk ve huzurla sürdürülmesi için düğün sonrasında gelin güvey(i) evine girmeden önce yapılan bazı uygulamalar ve ritüeller vardır.

Gelin, güvey(i) evine getirilirken ve getirildikten sonra çeşitli uygulamalar yapılır. Yapılan bu uygulamaların amacı, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı şeylerden korumak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onun damadın ailesinin istediği bir kişi olmasını sağlamaktır. Anadolu'nun pek çok yerinde gelin alma günü uygulanan davranışlarda kullanılan yiyecek, nesne ve pratiklerden bazıları şunlardır: *“Buğday, para, şeker, testi, ekmek-maya, Kuran, ayna, post, kazan-demir, yağ, oğlan çocuğu, su, kendir, kızgın saç-ateş, kaynananın bacak altından geçirme, çivi, cami-mezar-türbe.”* Nitekim yukarıda bahsedilenler yardımıyla evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur, 1996: 194-207).

Türk toplumlarında, eskiden günümüze kadar gelin yeni evine geldiği gün, başına “saçı” saçılmaktadır. Saçılan bu saçının nelerden oluşacağını o dönemde toplumun ürettiği mahsul belirlemektedir. Avcılık döneminde, avın kanı, yağı ve eti; çobanlık döneminde, süt, kımız ve hayvanların yağı; çiftçilik döneminde, darı, buğday ve çeşitli meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı, farklı bir aileye mensup olan gelinin, kocasının ataları ve ailenin koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi amacıyla yapılan bir kurban ritüelinin kalıntısıdır (İnan, 1995: 167).

Çalışma yapılan yörede görüşülen kaynak kişilerden güvey(i) evine ilk girişte uygulanan âdetlerle ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Gelin, damadın evine getirildiğinde damat, sağdıç ile beraber yüksek bir yere çıkardı. Önceden içine şeker, fındık, arpa ve bozuk para konulmuş bakır sağan damada verilirdi ve gelin alttan geçerken damat yukarıdan bunları saçardı (KK. 1).

Gelin, yeni evinin eşğine gelince eşikte hazır bulunan bir kaptaki suyu tekme atarak dökerdi. Ayrıca gelin eve girmeden önce eline bardak verilir ve bu bardağı yere atarak kırması istenirdi. Bardağın kırılarak çok fazla parçalara ayrılması, kurulan ailenin mutlu olacağına dair bir işaretti (KK. 7).

Kuran okunur ve dualar eşliğinde gelin yeni evine girer (KK. 35).

Kaynana, eve girmeden gelinine oğluyla araları iyi olsun diye, bir kaşık bal yedirir (KK. 10).

Gelin ile damada şerbet ve tatlı yapılır (KK. 32).

Gelin, içeri girdiğinde kucağına bir çocuk verilir. Bu çocuğun erkek olmasına dikkat edilir (KK. 26).

3.2.2.3.6.8. Gerdek ve Sonrası

Toplumumuzda, genel itibariyle cinsel boyutuyla konu olsa da gerdek, toplumu oluşturan en küçük unsur olan ailenin ahlaki ve dinî olarak düzgün bir zemine oturmasında önem arz etmektedir. Gerdek, toplumda ahlakın egemen olmasının başlangıcı aile olmak için bir araya gelen bireylerin evlilik sonrasında en masum duygular ve temizlikleri ile helal bir şekilde birbirlerine ait olmasının adıdır.

Medeni veya dinî nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine gerdek denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulundukları toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Nikâhtan sonra çiftin kalacağı yere “gerdek evi”, “gerdek damı”, “gerdek odası” gibi adlar verilmektedir. Güvey, gerdek odasına sağdıçı ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerlerde güvey namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girer. Gelinle güveyin karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zıfak gecesi” denir. Kentlerde, maddi olanakları el veren çiftler, gerdek gecesini bir otelde veya başka bir kentte geçirmektedirler ki buna balayına çıkma denmektedir (Örnek, 2000: 197-198).

Çalışma yapılan sahada gerdek ve sonrası ile ilgili uygulamalar şunlardır:

Gelin ile damadın gerdeğe girecekleri oda, gelin ve damadın kadın akrabaları tarafından hazırlanır (KK. 14).

Bir tepsi yemek hazırlanır, hazırlanan bu tepsi gelinle damada verilir ve evin kapısı kapatılır. Ayrıca yenge, gelinle damada şerbet ikram eder (KK. 2). Kapı, damat tarafından açılınca kadar içeri kimse giremez. Damat, gerdek öncesi gelinin

gelinliği üzerinde namaz kılar, gelin de çeyizinde bulunan bir seccade üzerinde namazını kılar (KK. 5).

Damadın gelinlik üzerinde namaz kılmasının sebebi eşini daha çok sevmesi içindir. Namaz sonrası damat, yüz görümlüğü takıp gelinin yüzünü açar (KK. 17).

Gerdek gecesinin sabahından başlayarak çok işi olmasın, sürekli çalışmasını diye gelinin üç gün boyunca eline hiçbir şey almaması gerekir ancak yöremizde bu inanışa pek uyulmamaktadır (KK. 23).

Gelin, düğünden sonraki ilk kırk gün asla korkmamalı ya da korkutulmamalıdır yoksa basık olur (KK. 34).

3.2.2.4. Davet/Okuntu

Anadolu'nun çoğu bölgesinde nişan veya düğün öncesi davetlilere çağrı yapılır. Yapılan bu çağrıya “okuntu” denilmektedir. Çağrıyı yapan kişilere de “okuyucu” veya “çığırıcı” denilmektedir. Bu çağrının neler kullanılarak yapılacağı düğün sahibinin maddî gücüne ve çağrılanın yakınlık derecesine göre farklılıklar göstermiştir.

Düğün tarihine az bir zaman kala ayağı çabuk ve konuşkan bir erkek, düğün sahibinin bildirdiğı kişileri kapı kapı dolaşarak düğüne davet ederdi. Davet etme şekli herkes için aynı olmazdı. Verilen selamdan sonra davet edilenin yakınlık derecesine göre iletilen mesajlar ve verilen hediyeler farklılık gösterirdi. Davetçiye de insanlar maddî olanaklarına göre bahşış verirlerdi. Kadınları davet etmek için ise “okuyucu” adı verilen kadınlar gönderilirdi. Günümüzde ise davetiye basılmakta ve basılan bu davetiyeler genellikle evlenecek çiftlerin babaları, erkek kardeşleri ya da yakın akrabaları tarafından dağıtılmaktadır. Davetiye dağıtma uygulanasında geçmişte dikkat edilen hususlara bugün pek dikkat edildiğı söylenemez (Boyraz, 2009: 88)

Çalışma yapılan bölgede nişan ve düğüne davet etme gelenekleri şu şekilde görölmektedir:

3.2.2.4.1. Nişana Davet

Nişan töreni, evlenecek olan çiftin ve ailelerinin en az düğün töreni kadar önem verdiği bir ritüeldir zira nişan, çiftin evlilik yolundaki en değerli işaretidir. Bu uygulananın başından sonuna kadar her şeye azami dikkat edilir. Dikkat edilen önemli hususlardan biri de nişana davettir.

Nişan töreni, eskiden aileler arasında yapıldı. Ailelerin birinci dereceden yakın akrabaları davet edilirdi. Nişan mekânı ise ev veya ev gibi küçük bir yer olurdu. Bu nedenle katılacak davetlilerin sayıca az olmasına dikkat edilirdi. Ancak bazı durumlarda ise aileler, nişan töreninin düğün töreni havasında olmasını isterlerdi. Böyle durumlarda ise daha geniş mekân tercih edilirdi ve davet edilen kişi sayısı artardı (KK. 1).

Geçmişte nişan törenine davet, dilden dile söyleyerek veya köydeki çocukların dolaşarak davet etmesiyle gerçekleştirilirdi. Günümüzde ise artık evlenecek çift, düğün töreninde olduğu gibi davetiye hazırlatıp dağıtıyorlar (KK. 20).

3.2.2.4.2. Düğüne Davet

Düğüne davet, düğün öncesi yapılması gereken en önemli pratiklerden biridir. Zira düğünün ne zaman ve nerede olacağı yakın çevre ve etraftaki diğer insanlara duyurularak insanları düğüne davet etmek gerekmektedir.

Eskiden eş-dost, akraba ve komşular bugünkü matbu davetiyelerle değil, ‘okuntu’ adı verilen bir usulle düğüne okunur/davet edilirdi. Okuntu olarak düğüne davet edilen kişilere veya ailelere genellikle şeker, lokum ikram edilir; bazen mendil, yazma hatta canlı tavuk hediye etmek suretiyle düğüne davet somut bir hale dönüştürülürdü. Okuntu verilmeyen kişiler düğüne katılmazlardı (Şişman, 2017: 44)

Yörede, düğüne çağrı selam ile yapıldı. Bunun yanında damat tarafından gelinin yakın akrabalarına horoz ya da tavuk gönderilirdi. Köy muhtarı da “horoz” hediye edilerek, komşular ise “sabun” vermek suretiyle düğüne davet edilirdi. Sabun verilirken “.....”nın selamı var, düğününe bekler, derlerdi. Günümüzde ise düğüne davet, gelin ve damadın ortak kararı doğrultusunda hazırlanan davetiye kartları dağıtılarak icra edilmektedir. Düğüne davet edilecek kişilere hediye verilmiyor. Ayrıca uzakta yaşayan tanıdıklara davetiye gönderilemediği için telefon veya sosyal medya aracılığıyla kişiler düğüne davet edilebilmektedir (KK. 3).

3.2.3. Evlenme Sonrası

Evlenme âdetlerinin son bölümü “Evlenme Sonrası” başlığıyla incelenen kısımdır. Bu bölümde tıpkı evlenme öncesi ve sırasındaki gibi gerçekleştirilen birtakım uygulama, gelenek ve görenekler vardır.

3.2.3.1. Duvak

Gerdek gecesinin yani gelin ile damadın halvete girdiği gecenin sabahına “duvak” denilmektedir. Duvak âdeti, Anadolu’nun çoğu bölgesinde uygulanan ve insanlara eğlenmelerinin yanında birtakım mesajlar da veren önemli bir âdettir.

Çalışma yapılan yörede bu âdetle ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Gerdek gecesinin sabahı kızın baba evinden yemek getirilirdi (KK. 4). Yemek getiren bu kişi yengedir. Yemeği teslim edip dönerken yengeye gelinin bakirelik nişanını gösteren çarşaf verilir; kızın anne ve babasına götürmesi istenirdi (KK. 9).

Duvak âdetinin uygulandığı günde kadınlar kendi aralarında eğlence düzenleyip eğlenirlerdi (KK. 13). Günümüzde ise duvak âdeti artık yapılmamaktadır çünkü evlenen kız düğünün ertesi günü balayına gitmektedir (KK. 24).

3.2.3.2. Gerilik/Geriliğe Gitme/Yedilik

Gerilik/geriliğe gitme/yedilik, düğünden üç, beş veya yedi gün (genellikle yedi gün) sonra kız evi tarafından baba evinde düzenlenen yemeğe denilmektedir.

Düğünden sonra gelin ve damadın, kızın baba evini ziyaret etmeleri, el öpmeleri, aile fertlerine çeşitli hediyeler götürmeleri ve orada ağırlanmaları “geriliğe gitme” olarak adlandırılmaktadır. Gelin ve damadın aynı şekilde damadın baba evini yahut yakın akrabalarını ziyaretlerine, oradaki aile büyüklerine ve yakın akrabalara hediye takdim etmelerine ve ağırlanmalarına da “el öpme”, “baba evine gitme” gibi adlar verilmektedir (Şişman, 2017: 69-70).

Bu gelenek Anadolu sahasının neredeyse her bölgesinde karşımıza çıkmaktadır ne var ki bu geleneğe verilen adlar yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Örneğin, Niğde’de *kız ardı*, Uşak’ın Tatar kasabasında *ardı sıra*, Bolu Dörtdivan’da *damat söylettirme*, Kandıra Türkmenlerinde *evirli* (Altun, 2004: 307-308); Kırgız Türkmenlerinde ise *otko kirgizüü* (Jumabaev, 2006: 54) adlandırmalarıyla anılmaktadır.

Çalışma yapılan yörede geriliğe gitme âdetiyle ilgili edinilen bilgiler şunlardır:

Yeni evli olan çift bir haftanın sonunda kızın ailesinin düzenlediği yemeğe katılır. Yemeğe katılanlar arasında damadın anne, baba ve yakın akrabaları da olabilir (KK. 34).

Düzenlenen yemeğin zamanı farklılık gösterebilir. Bazen üç bazen de yedi gün sonra verilir. Ancak genel ekseriyette yedi gün sonunda uygulandığı için yörede “yedilik” olarak da anılmaktadır (KK. 11).

Damadın ayakkabıları saklanır. Ayrıca damada yumurta kırıp getirirler ve damadın bu yumurtayı yemesi şarttır. Bu pratiklerden sonra damat, eşinin baba evine gideceği zaman “Yumurta yemeye gidiyorum” der (KK. 15).

Gelin, gerilik yemeğinde yemek yerken kullanmış olduğu tabak, kaşık ve çatalı gönlünün baba evinde kalmaması adına kimse görmeden çantasına koyar (KK. 26).

3.2.3.3. Gelin Mevlidi

Yeni evlenen gelinin basık olmasını engellemek amacıyla bir süre yapılmaktan kaçınılan davranışlar vardır. Buradaki amaç gelinin nazarlanması ve hastalanmasının önüne geçmektir. Bu sürenin sonunda (genellikle kırk gün) gelinin kayınvalidesi, gelini için mevlit okutmaktadır. Gerçekleştirilen bu dinî uygulamaya da *gelin mevlidi* adı verilmektedir (KK. 12).

Gelin mevlidi, ya gelin ya da kayınvalidenin evinde okutulur. Okutulan bu mevlide tüm akraba ve eş dost davet edilir. Mevlidin sonunda ise gelen misafirlere yemek ikramında bulunulur. Mevlitte gelin beyaz renk giyer (KK. 27).

3.2.3.4. Çeyiz Serme

Çeyiz, gelin için çok önemli olduğu için hazırlanması, yeni evine getirilmesi ve burada sergilenmesine çok dikkat edilirdi. Ailelerin maddi durumu çok iyi olmasa da kızlarının çeyizleri konusunda hassas davranır, ne gerekiyorsa yaparlardı (KK. 2).

Düğünden bir hafta önce gelinin yeni yuvasına getirilen çeyizler, düğünden birkaç gün sonra akraba ve komşular eşliğinde serilir; gelen komşular tarafından elişlerinden örnekler alınırdı (KK. 4).

3.2.3.5. Yeni Gelinlere Dair Uygulamalar

Yeni evlenen gelinin büyü, nazar veya herhangi kötü bir duruma karşı korunması oldukça önemlidir. Bu nedenle düğünden sonra kız veya erkek tarafının yakın akrabaları tarafından dinsel, ritüel ve büyüsel içerikli birtakım önlemler alınır. Alınan bu önlemler uygulama açısından yöreden yöreye farklılıklar gösterebilmektedir.

Çalışma yapılan sahada yeni gelinlere dair uygulamalar şunlardır:

Gelin, evliliğinin ilk kırk günü bir başkasının düğününe gitmez (KK. 21).

Yeni geline üç gün iş yaptırılmaz. Eğer ilk üç gün içerisinde çalışırsa ömrü boyunca işinin bitmeyeceği düşünülür (KK. 6).

Gelin, yeni evine geldikten sonra hemen çocuğu olsun diye kucağına çocuk verilir. Eğer erkek çocuk isteniyorsa erkek, kız çocuk isteniyorsa kız verilir. Ancak yörede soyun devamlılığı önem arz ettiği için genellikle erkek çocuk verilir (KK. 16).

İki yeni gelin karşılaşırsa ikisinin de basık olma ve çocuklarının olmaması ihtimali vardır. Bu nedenle böylesi bir durumdan kaçınmak için yeni gelin olmuş kadınlar ilk kırk gün üzerlerinde ekmek veya su taşırlar (KK. 19).

Kadınların eşlerine ne şekilde hitap ettikleri çok önemliydi. Kadınların eşlerine adlarıyla hitap etmeleri kötü ruhların hitap edilene zararı dokunacağı düşüncesiyle tercih edilmemekteydi (Kalafat, 1999: 115). Geçmişte yöredeki kadınlar eşlerine *herif, bey, efendi, bizimki* gibi adlarla hitap etmekteydi (KK. 24).

3.2.3.6. Akrabalık Terimleri

Evliliğin gerçekleşmesi niyetiyle atılan ilk adımdan itibaren yeni akrabalıklar da başlamaktadır. Yeni evlilikler neticesinde kurulan aile, bir yapı taşı olarak toplumun oluşmasında çok önemli görev ve işlevler üstlenir. Akrabalık ise, her toplumda böylesi görev ve işlevleri olan ailenin evrensel nitelikte olmasının kanıtlayıcısıdır (Balaman, 1982: 25).

Akrabalık terimleri, terimin simgelendiği kişi ile terimi kullanan arasındaki ilişkinin bir ifadesidir. Günlük yaşamda kullanılan akrabalık terimleri konuşan kişiye göre konuşulan veya adı geçen kişinin sadece statüsünü belirtmekle kalmamakta, aynı zamanda başka bir söz yöneltme şekli olmadığından önem taşımaktadır (Altun, 2004: 310-311).

Çalışma yapılan yörede kullanılan akrabalık terimleri şunlardır:

Bacanak: Kız kardeşlerin eşlerinin birbirlerine hitap şekli

Baldız: Damadın eşinin kız kardeşine hitap şekli

Damat, güvey(i): Gelinin eşi

Dünür: Kız ve erkek tarafının akrabalığına verilen ad

Elti: Erkek kardeşlerin eşleri

Enişte: Abla, teyze ya da hala eşi

Gelin: Damadın eşi

Görümce: Gelinin eşinin kız kardeşine hitap şekli

Kaynana, kayınvalide: Evli olan kişinin eşinin annesi

Kaynata, kayınbaba, kayınpeder: Evli olan kişinin eşinin babası

Kayınbirader: Gelinin erkek kardeşi

Kayınço: Damadın eşinin kardeşine hitap şekli

Kayın: Damadın erkek kardeşi

Sağdıç: Dügün sürecinde damada yol gösteren ve her zaman yanında olan kişi

Yenge: Dügün süresince gelinin yanında olan kadın, amca ve dayı eşi

3.3. Ölüm

Ölüm, insanın yaratılışından bu zamana kadar gizemi karşısında çaresiz kaldığı ve bu çaresizlik neticesinde anlamlandırmaya ve anlamaya çalıştığı madde bedeninin bir anda nefessiz, hareketsiz, duygusuz kalması gibi karmaşık bir süreçtir.

Doğum ve evlenme, insan hayatının geçiş dönemlerinin evreleri olduğu gibi ölüm de bu evrelerin sonuncusudur. Kur'an-ı Kerim'de "Her canlı ölümü tadacaktır" (Ankebut, 29/57) denilmektedir. Semavî dinlere göre ölüm, bu dünyanın sonu iken başka bir dünyanın başlangıcıdır. İslam dinine göre insan öldükten sonra birtakım dini ritüeller ve pratikler ışığında gömülür ve bedeni toprak altında kalarak çürür; fakat ruhu sonsuza dek yaşar. İslamiyet'te öldükten sonra tekrar dirilme inancı vardır: "*Siz cansız iken size can veren Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz*" (Bakara, 2/28) denilmektedir.

Ölüm, insanlığın ortak kaderidir. Her insan doğacak, yaşayacak ve nihayet hayata veda edecektir. Hayat ve ölüm kavramları her zaman hafızalarda bir uç sınır olarak yer almıştır. Ölüm, insanların nefesini ensesinde hissettikleri, hep yanında olduğunu düşündüğü bir tükeniştir.

Türklerin değişik din ve kültür çevrelerine girmiş olması, farklı zaman ve coğrafyalarda değişik ölüm inanışlarına sahip olmasına neden olmuştur. Ancak yine de bu farklı ölüm inanışlarının temelini Tengricilik, Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini şekillendirmiştir. Buna göre, Eski Türklerde ölüm olayı, ruh veya canın bedenden çıkması ile gerçekteştirilmektedir (Yeşil, 2014: 126).

İlahî dinlere göre ölüm, ahiret hayatı olarak nitelendirilen boyuta geçişi simgelemektedir. Bu anlamda ölüm, insanoğlu için ölümsüzlüğe geçişin aracı mahiyetindedir. Müslüman olan halkımız ise her zaman ölümün en hayırlısını dilemiş ve dualarına bunu da eklemiştir (Şişman, 2001: 461).

İnsanoğlu, ölümün kaçınılmaz bir son oluşunu bildiği için ölüm çevresinde toplanan birçok âdet ve uygulamaya yaygınlık kazandırmıştır. Bu âdet ve

uygulamaları başlıca üç grupta toplayabiliriz: Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

3.3.1. Ölüm Öncesi

İnsanın dünya üzerinde yaşadığı en son olay ölümdür. Ölüm, doğum ile dünyaya gelen ve dünya üzerinde bir müddet yaşayan canlının kaçamayacağı son geçiş dönemidir. İnsanoğlu, zihninde sürekli olarak ölümü geciktirmeye ve uzaklaştırmaya çalışsa da ölüm karşısında aciz durumda olduğu için elinden hiçbir şey gelmez.

Birey, yaşamının her anında kaçınılmaz sonu olarak bildiği ölümü engellemeye, geciktirmeye ya da önceden bilebilmeye çalışmaktadır. Bu nedenle ölüm karşısında birtakım önlemler almış, bazı davranışları uygulamaktan uzak durmuştur. Bazen de etrafında olup biten veya duyduğu bazı olayları ölümün belirtisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır (Başçetinçelik, 2009: 329).

3.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm, insan hayatının kaçınılmaz olan son durağıdır. İnsan, ölüm karşısında korkar ve çaresiz kalır. Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, birtakım davranışları, araç-gereçlerin farklı biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalarındaki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 1995: 208).

Ön belirti; bir şeyin olacağını sezdirenen, bir hastalığın veya bir durumun tanısı olabilen sezgisel olaydır (Türkçe Sözlük, 1999: 87).

Ölüm belirtileri ile ilgili inançlar, ölecek insanın birtakım davranışları, uğursuzluk olarak kabul edilmiş olan bazı işaretler, bir kısım hayvanların bazı tutumları, ev ve eşyalarla ilgili mesajlar, görülen rüyalar, tabut, cenaze, su kazanı gibi ölü ile ilgili şeyler etrafında toplanmıştır (Kalafat, 2010: 13).

Anadolu coğrafyasının birçok yerinde görüldüğü gibi Tirebolu yöresinde de insanlara ölümü düşündüren ve ölümün habercisi olduğuna inanılan birtakım belirtiler vardır. Bu belirtiler çoğunlukla evcil ve yabanî hayvanların davranışları etrafında yoğunlaşmıştır.

3.3.1.1.1. Hayvanlarla İlgili İnanmalar

Halk inanmalarında, insanlara ölümü önceden haber veren belirtiler içerisinde hayvanlarla ilgili olanlar çok önemli bir yer tutar. İnsanlar arasında hayvanların ölümü önceden hissediyor olması düşüncesi hâkimdir. Çünkü hayvanların bazı sezi güçleri ve yetenekleri insanları ister istemez böylesi bir düşünceye sevk etmiştir.

Bazı evcil ve yabani hayvanların belirli sesleri, hareketleri ve alışılmışın dışındaki bazı hareketleri yaklaşan bir ölümün ön belirtisi olarak kabul edilmiş ve bu kötü durumu engellemek için bazı kaçınmalara bile başvurulmuştur (Örnek, 1979: 15).

Hayvanlarla ilgili efsanelere bakıldığı zaman karganın hem Allah hem de Peygamber tarafından lanetlenmiş bir hayvan olduğunu görmekteyiz. Efsaneye göre kargaya Allah tarafından mezardakileri yeniden dirilme süresi yetmiş yıldır diye bilgilendirmesi emredilir; ancak karga bu bilgiyi ölümlere yanlış şekilde aktarır. Böylece Allah tarafından lanetlenir (Yaldız, 2002: 96). Bu efsanede de görüldüğü gibi karganın lanetlenmiş bir hayvan olması ve ölümlerle ilişkilendirilip yerli yersiz ölmesi onun ölüm habercisi olarak algılanmasına sebep olmuştur.

Baykuşun ötüşü insanlara yakın çevreden birinin öleceğini düşündürür. Aslında bu durumun dinen bir gerçekliği yok ancak baykuş insanlara ölümü hatırlatmaktadır (KK. 3).

Baykuş, halk arasında uğursuz olarak kabul edilen bir hayvandır. Ayrıca baykuşun insanlara beddua ettiği de düşünülmektedir (KK. 3, KK. 7).

Karganın ötüşü yörede uğursuzluk olarak düşünülmektedir. Karga, hangi evin çatısına konup öterse o evdeki insanların başına kötü bir şey geleceği düşünülür (KK. 5).

Köpek, acı acı ve uzunca ulursa çevreden bir kişinin öleceği düşünülür ve köpek hemen o bölgeden kovalanır (KK. 12).

3.3.1.1.2. Rüyalarla İlgili İnanmalar

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâyede, Salur Kazan “saçının kargı gibi uzandığını ve gözünü örttüğünü” rüyasında görür. Salur Kazan gördüğü rüyayı kardeşi Kara Göne'ye anlatır. Kara Göne ise rüyada saç görmenin kaygı anlamı taşıdığını belirtir (Ergin, 2018: 100). Anadolu'nun pek çok yöresinde rüyada saç görmek iyiye yorumlanmamaktadır ve rüyada görülen saç olumsuz anlam yüklenmektedir.

Halk inanmalarında, insanların rüyalarında gördükleri bazı olaylar ölümün belirtisi olarak düşünülmektedir.

Rüyada kişinin dişlerini sökülmiş veya düşmüş olarak görmesi ölüme işarettir. Eğer rüyada kişiyi yılan sokarsa kötü bir olayın yaşanacak olması düşünülür. Rüyada bulanık su görmek hayırlı değildir (KK. 12).

Rüyada ölen bir kişiyi görüp o kişinin sizi yanına çağırması ölüme işarettir. Ayrıca rüyada tabut, cenaze ve mezar görmek kişinin öleceğine yorulur. Rüyada bir çukura düşmek ve çıkamamak ölüm olacağına işarettir (KK. 29).

3.3.1.1.3. Doğa Olaylarıyla İlgili İnanmalar

Gök cisimlerinin hareketleri ve kışide görülen bazı davranışlar ölümün belirtisi olarak görülmektedir (Saraç, 2021: 242).

Yıldızlar, geçmişten günümüze kadar Türklerin hayatında önemli bir yer tutmuştur. Yer-yön bulma, sıcak-soğuk hava, burçlar vb. gibi inanışlarda yapılacak olan tespitler için yıldızlar çok önemli bir yol göstericidir (Ögel, 2010: 205). Yöre halkı, bu düşüncelerden yola çıkarak yıldızlar ile insanları bağdaştırmış ve yıldızlara can vermek suretiyle gökyüzünde meydana gelen yıldız kayması durumunu ölümün bir belirtisi olarak düşünmüştür.

Bir mahallede veya köyde hasta varken yıldızlar gruplar halinde kayarsa yıldızların bu hareketini gören insanlar o hastanın öleceğini düşünür (Şişman, 1994: 73).

Halk arasındaki düşünceye göre gökyüzünde her kişinin bir yıldızı vardır. Eğer gökyüzünden bir yıldız kayar ise bu o bölgede bir kişinin öleceğine yorulur ancak ölecek olan bu kişinin yakından mı yoksa uzaktan mı olacağı bilinemez (KK. 20).

3.3.1.1.4. Hastada Görülen Psikolojik ve Fizyolojik Değişimle İlgili İnanmalar

Ağır hastadaki bazı psikolojik ve fizyolojik işaretler kişinin yakın bir zamanda öleceğini işaret etmektedir. Bu işaretleri gören hasta yakınları ise ölümün gerektirdiği birtakım hazırlıkları yerine getirmeye başlarlar.

Ölümü yaklaşan kişinin gözleri tavana dikilir ve o kişi sürekli tavana bakar. Ayrıca çok zor nefes alıp vermeye başlar. İştahı olmaz, konuşamaz, oturamaz ve boynunu kaldıramaz. Bununla birlikte vücut uzuvlarından bazıları -özellikle ayakları- soğumaya başlar. Dudakları morarır ve rengi solmaya başlar (KK. 25).

Hasta kişi yanındaki insanlara öleceğini söyler ve vasiyette bulunursa ölümüne çok az kaldığı düşünülür. Ayrıca ağır hastanın uzaktaki bir yakınına son kez görmek istemesi de insanlar arasında az bir zaman sonra ölümün gerçekleşeceği düşüncesini ortaya çıkarır (KK. 17).

3.3.1.1.5. Araç-Gereç ve Yiyeceklerle İlgili İnanmalar

Bazı ev eşyalarının, araç-gereçlerin ve yiyeceklerin uğursuzluk ya da ölüm getireceğine dair halk inanmaları vardır.

Kişinin elinden tabak veya bardak düşer ve kırılmazsa halk arasında bu durumun uğursuzluk getireceği düşünülür ve o tabak veya bardak tekrar yere atılarak kırılır. Evdeki bir eşyanın mesela aynanın veya camın kırılması insanın bir musibetten kurtulacağına işarettir (KK. 10).

3.3.1.2. Ölümden Kaçınmalar

Ölüm, insanoğlu için kaçınılmaz bir sonudur. Bilinçaltında sürekli olarak bir ölüm korkusu taşıyan insanoğlu, kaçınılmaz sonun ölüm olduğunu bildiği halde, kendisine ve ailesine gelebilecek ölümü uzaklaştırmak ve geciktirmek için çeşitli davranışları yapmamaya çalışır (Başçetinçelik, 2009: 338).

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde de olduğu gibi Tirebolu yöresinde de ölümden kaçınmak için yapılan birtakım davranışlar vardır.

Eski zamanlarda ölü yıkama aracı olmadığı için ve aynı şekilde köyümüzdeki camide gasilhane olmadığı için cenaze evin önünde kazanlarda ısıtılan sularla yıkanır. Ölü yıkamak için kullanılan bu kazanlar, yıkama işlemi bittikten sonra ters çevrilirdi. Eğer ters çevrilmezse etrafta yine birinin öleceği korkusu hâkim olurdu (KK. 30).

Eskiden yakın çevremizde bir kişi öldüğü zaman evimizdeki yemekleri ve suları dökerdik çünkü yemeğe veya suya ölünün canı, kanı bulaştı gibi düşünceler vardı (KK. 34).

Araçla mezarlığın yanından geçerken ölülerin ruhlarını rahatsız etmemek ve ölülerin kişiye beddua etmemesi için müzik kapatılmalıdır. Yine mezarlık yanından geçerken parmakla mezar göstermek hoş karşılanmaz, eğer böyle bir durum oluşmuşsa hemen parmağın ısırılması söylenir. Ölen kişi defnedildikten sonra ölünün yakınları mezarlıktan çıkarken geri bakmamalıdır. Eğer bakılırsa etraftan birinin daha öleceği düşünülür (KK. 13).

Evde kişinin elinden bir tabak veya bardak düşmüşse ve kırılmamışsa bunun bir felaket getireceği düşünülür ve hemen o tabak veya bardak kırılır. Böylelikle bu cam eşyaların kırılmasının ölümü uzaklaştıracağına inanılır (KK. 8).

Gece tırnak kesmenin ömrü kısaltacağı ve ölümü çağıracağı düşünülmektedir. Halk arasındaki inanışa göre, gece tırnak kesilip dışarıya dökülürse üç harflilerin o tırnakları alıp kişiye ölüm büyüğü yaptığı düşünülür (KK. 14).

Ölümü yaklaşan kişinin yattığı odadan fotoğraflar ve aynalar kaldırılır. Ayrıca ölüyü yıkarken gözleri açıksa kapatılmalıdır eğer kapatılmazsa ardından birinin daha öleceği düşünülür (KK. 19).

3.3.2. Ölüm Sırası

Ölüm olayının şüphesiz en dramatik anı ölüm sırasıdır. Kaçınılmaz sona yaklaşan kişi ister genç ister yaşlı olsun, herkesi etkilemektedir. Ölümün gerçekleşmesiyle birlikte birtakım dinî vecibeler de yerine getirilmeye başlanır. Bu vecibeler İslamî usullere göre şekillenmektedir (Saraç, 2021: 245-246).

Öleceği anlaşılan hastanın yanında sadece yakınları ve bir din adamı kalır. Kişinin yanında bir kadın varsa mutlaka başörtüsü takması gerekir çünkü kadının saçı açık olursa kişinin bulunduğu odaya meleklerin gelmeyeceği düşünülür (KK. 26).

Ölümü yaklaşan hastanın öncelikle bir vasiyetinin olup olmadığı belirlenirdi. Vasiyet belirleme işini hastanın yanındaki bir akrabası yapabiliirdi. Ancak yöremizde geçmişte hastanın vasiyetini kayıt altına almak köy muhtarının işiydi. Çünkü ölünün ardından yakın akrabalar arasında bir tatsızlık çıkmasından çekinilirdi. Köy uslusu olarak seçilen muhtarın bu vasiyet işini kaydetmesi daha hoş karşılanırdı (KK. 2).

Ölüm döşeğindeki hastanın başında sadece yakın akrabaları bekler. Bu bekleyiş sessizce olmaktadır. Bu bekleme sırasında hasta yakınlarının arasında Kur'an-ı Kerim okumayı bilen kişi varsa hasta son nefesini verinceye kadar Yasin-i Şerif okur. Eğer akrabalar içerisinde Kur'an-ı Kerim okumayı bilen biri yok ise din görevlisi çağrılır. Ayrıca hastanın yanında bekleyen kişiler zaman zaman hastanın duyabileceği şekilde Kelime-i Şehadet getirir. Buradaki amaç, hastanın onları tekrar ederek iman içinde ebediyete intikal etmesine yardımcı olmaktır (KK. 7).

3.3.2.1. Ölüm Anı

Eski Türklerde kişinin son nefesini verdiği an ruhunun kuş şekline girerek uçup gittiğine inanılırdı. Eski metinlerdeki “sungur oldu” (şahin oldu) sözünün bunu gösterdiği düşünülmektedir. Eski Türklerde ölen kişiyi defnetmek için ağaçların yapraklarını dökmesi ve ağaçların yapraklanması beklenirdi. Eski Türklerdeki cenaze törenlerine Çinliler “kubbeli otağ altındaki tabut” adını vermişlerdir (Kocasavaş, 2002: 67).

Ölmek üzere olan hastaya “can veriyor, can çekişiyor, canını teslim ediyor, canı çıkıyor” denir. Ölüm, insanın son nefesini vermesi ile gerçekleşir. Ölüm olayının gerçekleştiği nabzın durması, vücudun soğuması ve yüzün morarması ile anlaşılır. Ölüm gerçekleştikten sonra hem cenaze üzerinde hem de etrafta yapılması gereken bazı uygulamalar vardır.

Derleme çalışmasını yapılan yörede, ölüm anında yapılan uygulamalar şunlardır:

Hastanın öleceği anlaşıldığı an sağ tarafına çevrilir. Ayakucunda ezan okunur. Hastaya tövbe ettirilir ve hastanın Kelime-i Şehâdet getirmesine yardımcı olunur (KK. 3).

Ölecek olan kişi hırıltılı nefes almaya başlar ve gözleri gittikçe kapanır (KK. 9).

Sessizce can veren bir insanın amelinin iyi olduğuna inanılır ama insanın can verirken bağırması, çok fazla hareket etmesi amelinin iyi olmadığına yorulur (KK. 19).

Kişinin son anlarında ağzına su damlatılması ya da pamukla dudaklarının ıslandırılmasıyla rahatça can vereceği düşünülür (KK. 18).

Kişinin son istekleri mutlaka yerine getirilmelidir (KK. 4).

Ailesindeki insanlarla son kez görüştürülür ve helalleştirilir (KK. 1).

Kişi ölürken yüzü güzelleşmişse “Yüzüne nur inmiş, hayırlı insanmış” derler (KK. 5, 21).

Azrail, kişinin canını aldığı anda etrafa kan sıçradığı düşünülür. Bu nedenle ölümden sonra yatak, yorgan, yastık ve halı yıkanması gerekir (KK. 20).

Kişi ölür ölmez yere indirilmez. Belki bayılmıştır düşüncesiyle bir müddet beklenir. Öldüğü kesinleştğinde çenesi ve ayakları bağlanır, gözü açıksa kapatılır.

Eğer gözü kapatılmazsa ardından birinin daha öleceğini düşünürler. Ayrıca “Dünyadan nasibini alamadı” denir (KK. 12).

Kişi ölmeden önce yanında Kur’an-ı Kerim okunur. Eğer ölmeden önce yanında Kur’an okunmazsa ve okunmadan ölürse “Kur’an nasip olmadı” derler (KK. 9).

Ölen kişinin vücudu sertleşmeden önce hafifçe çenesinin tülbentle bağlanması, gözlerinin kapatılması, elleri, ayakları ve kollarının düz bir şekle getirilmesi gerekir. Kişinin üzerindeki elbiseler çıkarılır ve o elbiseler ya yakılır ya da gömülür. Ölü, başı kibleye gelecek şekilde uygun bir yere yatırılır, üzeri beyaz, temiz bir örtü ile kapatılır ve şişmesin diye üzerine bıçak, makas gibi aletler konur. Yıkancaya kadar yanında mekruh olduğu için Kur’an okunmaz (KK. 14).

Kış mevsiminde gerçekleşen ölümlerde, ölünün kokması gibi bir sorun yaşanmamaktadır. Ancak ilkbahar ve yaz mevsimi gibi sıcaklığın fazla olduğu dönemlerde ölünün kokmaması için önlemler alınmalıdır. Ölünün bulunduğu odanın camları ve kapısı açık tutulmalıdır, odada vantilatör veya klima varsa çalıştırılmalıdır. Günümüzde artık bunlara gerek kalmadı çünkü belediyelerin sağladığı soğutuculu tabut ya da araçlar bu işi kolaylaştırmaktadır (KK. 19).

3.3.2.2. Ölümün Duyurulması

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölünün yakınları ağlamaya ve çığırma başlarlar. Bu sesleri duyan konu/komşu hasta kişinin öldüğünü anlar ve hemen cenaze evine gelerek ölüm sonrası yapılacak olan uygulamalara yardımcı olur.

Ölmüş kişiye ölü, mevta, ölü öldü denir. Kişi ölür ölmez yakın çevredeki insanlara haber verilir. Eskiden köyden köye ölüm haberini “çığırıcı” denilen kişiler verirdi (KK. 26).

Tirebolu yöresinde ölümün duyurulması genellikle camiden “sela/salâ” verilerek ve caminin hoparlöründen duyuru yapılarak gerçekleştirilir. Yapılan bu duyuruda ölen kişinin kim olduğu, cenaze namazının nerede ve ne zaman kılınacağı ve nereye defnedileceği gibi bilgiler yer alır (KK. 40).

Cenazenin geniş çevrelere duyurulması, cenaze yakınlarının bir haberci çıkarması, camilerde sela verilmesi ve uzaktaki insanların telefonla aranması ve sosyal medya araçlarından -özellikle facebook- paylaşım yapılmasıyla gerçekleşir (KK. 36).

Ölen kişi genç ya da kaza sonucu vefat etmişse ölüm haberi yakınlarına alıştırma alıştırma söylenir. Hatta ilk başta “öldü” demek yerine “hastalandı, durumu iyi” demek tercih edilir (KK. 37).

Ölen kişinin ayakkabıları kapının önüne konur (KK. 2).

3.3.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı ve Defin

Tarihi dönem içerisinde, Türklerin ölüleri ardından yaptıkları cenaze törenleri birtakım değişim ve dönüşümlere uğramış olsa da temel anlamda başlangıçtan itibaren var olan uygulamaları korumuşlardır. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Mezar hazırlamak, tabut kullanmak, ölünün ardından yemek vermek, ağlamak, ağıt yakmak gibi (Kalafat, 1995: 127).

Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra cenaze yakınları dinsel ve geleneksel bakımdan zorunlu olan defin hazırlıklarına başlarlar. Bu hazırlıklar genel ekseriyette üçe ayrılmaktadır (Örnek, 1979: 48). Vefat eden kişi elden geldiğince çabuk gömülür. Genellikle, sabah ölen kişi öğle namazından sonra, öğle ölen kişi ikindi namazından sonra gömülür. Eğer kişi ikindi vakti ve sonrasında ölmüşse kişiyi gece gömmek hoş karşılanmaz ve halk arasında “yer mühürlendi” inancı hâkimdir. Bu vakit aralığında ölen kişi sonraki gün öğle vaktinde gömülür. Ölen kişinin uzaklarda akrabası varsa bekletildiği de olur (Başçetinçelik, 2009: 348).

3.3.2.3.1. Yıkama

Diğer yörelerde olduğu gibi Tirebolu yöresinde de cenaze İslami usullere göre yıkanır. Ölmüş kişinin yıkanabilmesi için öncelikle Müslüman olması gerekmektedir. Cenazeyi yıkamak, onu ahiret âlemine temiz bir şekilde uğurlamak anlamındadır. Ölen kişi eğer kadın ise kadınlar, erkek ise erkekler tarafından yıkanır. Her iki cenazeyi de yıkama hakkı öncelikle yakın akrabalarınınındır. Ancak yakın akrabaları yoksa yıkama işlemini din görevlileri yerine getirmektedir. Ölüyü yıkayan kişilere de bir miktar para verilmektedir (KK. 21).

Ölü yıkama işlemi, ev içerisinde, evin bahçesinde, gasilhanede, morgda ve ölü yıkama araçlarında yapılabilmektedir (KK. 10).

Eskiden ölüyü yıkamak için özel bir yer yoktu. Cenaze hangi evde ise o evin önüne ateş yakılır ve kazanlarda su ısıtılırdı. Günümüzde ise ölümler camilerin gasilhanelerinde ve hastanelerin morglarında yıkanmaktadır (KK. 6).

Derleme sırasında kendisinin de ölü yıkadığını ifade eden kaynak kişi Şerif Ekin'in anlattığına göre yıkama hazırlıkları ve işlemi şu şekilde gerçekleştirilmektedir:

Ölü yıkamak için öncelikle teneşir yapılır. Ölü, bu teneşire ayakları kibleye gelecek şekilde yatırılır. Üzerinde giysiler varsa bu giysiler makasla kesilerek çıkartılır. Göbek ile diz kapağının arasına “setir” denilen örtü örtülür. Öncelikle ölünün avret mahalli temizlenir. Ölüyü yıkayacak olan kişi ölünün ağzını ve burnunu su kaçmasın diye bir parça pamukla tıkar. Daha sonra eline bir parça bez sararak ılık su ile yıkamaya başlar. Ölünün ağzına ve burnuna su verilmez. Dişleri, dudakları temiz bir bez parçasıyla silinir ve başı mesh edilir. Sonra ayakları, başı ve varsa sakalı yıkanır. Ölü önce sol tarafına çevrilerek sağ tarafı ardından sağ tarafına çevrilerek sol tarafı yıkanır. Ölü hafifçe kaldırılarak karnı mesh edilir. Avret yerleri pamukla tıkanır. Havlu ile kurulanan cenazenin üzerine gül suyu, misk, amber gibi güzel kokular sürülür (KK. 37)

3.3.2.3.2. Kefenleme

Kefen kelimesi sözlükte “ölüleri sarmak için kullanılan beyaz bez” olarak açıklanmıştır. Ölen kişinin bu dünyadan göçerken yanında götürdüğü tek şey kefendir. Bu nedenle eskiden günümüze kadar kefen hep önemli tutulmuştur. Hem ölüye olan saygıdan hem de toplum sağlığı açısından son derece önemlidir (Saraç, 2021: 253).

Erkek kefeni üç parçadan oluşmaktadır. Bunlar, omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lifafe)den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden oluşur. Bunlar, başa örtülen bez (hımâr), göğüse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe kadar ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lifafeden oluşur. Kefende dikiş olmaz (Örnek, 1979: 52-54).

Ölüyü yıkadıktan sonraki işlem kefenlemedir. Ölü kefenleme işlemi İslami usullere göre yapılmaktadır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanı belirtir. Yöremizde kişi öldükten sonra kimseye yük olmamak için kefen parası biriktirme geleneği devam etmektedir. Erkek ve kadınlarda kullanılan kefenlerde farklılık vardır. Erkek kefeni üç, kadın kefeni beş parçadan oluşur: Bu parçalar erkek için gömlek, izar, lifafe; kadın için ise gömlek, izar, lifafe, baş ve göğüs örtüsüdür (KK. 33)

Erkek ölünün önce lifafesi temiz bir yere serilir ve üzerine güzel kokulu su serpilir. Lifafenin üzerine de izar serilir ve yine güzel kokulu su serpilir, onun üzerine de gömlek serilir ve kokulanır. Ölü bu örtülerin tam ortasına gelecek şekilde yatırılarak gömleğe sarılır. Daha sonra önce sol, sonra da sağ tarafında izar ve lifafe ile vücudu sarılır. Kadın ölünün kefeni de aynı şekilde serilir ve üzerine güzel kokulu su serpilir. Ölünün önce göğsü, göğüs örtüsü ile örtülür, üzerine gömleği sarılır. Daha sonra başörtüsü, izarı ve lifafesi ile sarılır. Son olarak hem erkek hem de kadın cenazenin kefeninin açılmaması ve mezara daha kolay indirilmesi için baş, bel ve ayak kısmı bir kuşakla bağlanır. Bu kuşaklar ölü mezara indirilince çözülür (KK. 37)

3.3.2.3.3. Tabut

Yıkama ve kefenleme işlemi bittikten sonra ölü bir sandığa konur. Genel ekseriyette bu sandığa “tabut” denir. Halk arasında farklı adlandırmaları da vardır. Tabutun üzerine genellikle dışı Arapça dualar yazılı yeşil bir örtü örtülür. Bu örtü genellikle camilerden temin edilir. Bu örtüye “tabut örtüsü”, “cenaze örtüsü” ve “sal örtüsü” denir. Cenazenin cinsiyetini belli etmek amacıyla ölen kişi kadınsa tabutun baş kısmına başörtüsü konulur. Ayrıca vefat eden genç bir kızsaa tabutun üzerine gelinlik konulduğu da görülmektedir (Örnek, 1979: 55-56).

Yöremizde halk arasında tabuta imamın kayığı veya cansız at da denilmektedir. Önceden tabut yapımında kızılağaç kullanılıyordu. Günümüzde ise genellikle kavak ve çam ağacı kullanılır (KK. 37).

Cenaze tabuta konulduktan sonra evinin önüne getirilir. Cenaze evinin önündeki kadınlar ile helalleştirilir. Helalleştirme işlemi sırasında imam orada hazır bulunan kadınlara “Bu merhum/merhumeyi nasıl bilirdiniz?” diye üç defa sorar. Daha sonra “Bu merhum/merhumeden ahirete taalluk eden hak ve hukuklarınızı helal ediyor musunuz?” diye üç defa sorulur. Helalleştirme işlemi bittikten sonra cenaze alınır ve cenaze namazının kılınması için camiye götürülür (KK. 4).

Eskiden ölen kişinin evi ile cami çok ters konumdaysa cenaze namazı, ölen kişinin evinin önünde kılınır ve oradan mezarlığa götürülürdü (KK. 7).

Cenazeyi mezarlığa kadar omuzlarda taşımak sevap olduğu için eskiden cenaze, camiye kadar omuzlarda taşınırdı. Bu taşıma esnasında tabutun sağ ve sol kısmında toplam altı kişi bulunur, yorulan kişi yerine başkası tabuta omuz verir. Ayrıca tabut taşınırken cenazenin önünden sağa, sola geçilmez. Eğer geçilirse o bölgede bir başkasının öleceği düşünülür (KK. 20).

Tabutu taşıırken oradaki insanlar sessizce yürürler. Defin işlemi bittikten sonra tabuta omuz veren kişiler arasında bazı konuşmalar gerçekleşebilir. Tabut, o kişilere hafif gelmişse ölen kişinin iyi bir insan olduğu ve Cennet'e gideceği düşünülür fakat ağır gelmişse ölen kişinin günahının çok olduğu ve Cehennem'e gideceği düşünülür (KK. 11).

Tabut, mezarlığa getirilip cenaze içinden alındığında hemen ters çevrilir. Eğer tabut ters çevrilmezse ölümün peşine yeni bir ölüm olacağı düşünülür (KK. 26).

3.3.2.3.4. Cenaze Namazı

İslami kurallara göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınmaktadır. Cenaze namazının kılınması için birtakım ön şartlar mevcuttur. Bunlar, ölünün Müslüman olması, İslami kuralların gerektirdiği gibi yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olmasıdır. Cenaze namazı dört tekbirden oluşur. Cenazenin önünde imam olur, imamın arkasında da cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, kız çocuk veya erkek çocuk olmasına göre cenaze namazında okunacak dualar değişiklik gösterir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit "aklama" yapılır (Örnek, 1979: 54-55; Başçetinçelik, 2009: 362).

Cenaze caminin önüne getirilip musalla taşına konulduktan sonra oradaki kişiler ölünün yakınlarına başsağlığı dileklerinde bulunurlar. Ölünün yakınlarından birkaç kişi ölünün başında bekler, diğer kişiler ise camiye girip -cenaze hangi namaza müteakip defnedilecekse- vakit namazını kılar. Vakit namazının kılınmasının ardından cemaat imamın arkasına sıralanarak cenaze namazını kılarlar. Cenaze namazı ayakta kılınır ve sadece erkekler kılar (KK. 16)

Cenaze namazı kılındıktan sonra imam, cemaate şöyle seslenir: "Siz, bu merhum/merhumeyi dünya hayatında nasıl bilirsiniz?" Cemaat: "İyi biliriz." der. Daha sonra imam, üç defa: "Ahirete yönelik haklarınızı helal ediyor musunuz?" diye sorar. Cemaat: "Helal olsun." diye cevap verir (KK. 31).

3.3.2.3.5. Defin ve Talkun/Talkın/Telkin

Tirebolu yöresinde ölen kişinin mezarını genellikle dört kişi kazar. Mezarı kazın kişiler genellikle o köy ya da mahallede yaşayan kişilerdir. Mezarı kazma işi bittikten sonra cenaze sahipleri bu kişilere birer yevmiye verir (KK. 3)

Mezarın ölçüsü ise öncesinde ölünün boyunun ip ile ölçülmesiyle belirlenir ve o işaretten bir karış daha uzun kazılır (KK. 7)

Kadınlar ile erkeklerin namaz kılariken el bağladıkları bölge farklı olduğu için kadınlar ve erkeklerin mezarlarının derinliklerinde de farklılık olur. Kadın mezarı, kadının göğüs hizasına kadar kazılır. Erkek mezarı ise, erkeğin göbek hizasına kadar kazılır (KK. 13). Mezar kazma işleminden sonra mezar kazıcılar ellerindeki kazma ve kürekleri mezarın üzerine çapraz bir şekilde koyar. Eğer bu şekilde koyulmaz ise ölünün ardından bir kişinin daha öleceği düşünülür (KK. 15). Eğer hava yağmurluysa defnedilme işlemine kadar kazılan mezarın üzerine çadır çekilir. Ayrıca mezarın üzerini kapatmak için otlar da kullanılmaktadır (KK. 22). Mezar kazılırken mezardan kemik çıkarsa, o kemik ölünün ayak kısmına konur. Mezardan yılan çıkarsa yılan o kişinin amelidir. Yılan o kişiye azap için gönderilmiştir diye düşünülür ve bu da halk arasında birtakım dedikodulara neden olur (KK. 11).

Ölü mezara getirilince tabut, açılan mezarın yanına konur. Ölünün yakınlarından üç kişi mezara iner. Ölen kişi kadın ise mezara inenler arasında mahrem sayıldığı için eşi bulunamaz. Ya çocukları ya da kardeşleri iner. Ölü, tabuttan alınır ve kabre indirilir. Mezara inen kişiler ölüyü ayakları kibleye gelecek şekilde yarım sağ tarafının üzerine yatırır ve ölünün sırt kısmını toprak ile beslerler. Kefedeki üç bağı çözerler ve mezarda bir kişi kalır. O kişi ölünün baş tarafından başlamak suretiyle dokuz tahtayı dizer. Tahta dizme işlemi bitince o kişi de oradaki kişilerin yardımıyla mezardan çıkarılır. Daha sonra “Bismillah Allahu Ekber” diyerek toprak atılmaya başlanır. Toprak atma sırasında küreklerin elden ele verilmemesine dikkat edilir. Mezarın kapatılması oldukça hızlı yapılır. Son olarak mezarın baş ve ayak ucuna tahta dikilir. Baş tarafındaki tahtaya ölen kişinin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihi yazılır. Bu tahtalar mezarın oturmasının beklendiği bir yıl boyunca orada kalır. Cenazenin defni sırasında Kur’an-ı Kerim okunur ve sonunda dua edilir. Mezarın üzeri tamamen kapatıldıktan sonra ölünün mezarına su dökmek sünnettir (KK. 6)

Yörede ölen insanlar genellikle bağlı bulunduğu mahalle veya köyün mezarlığına defnedilir. Ancak, kişi ölmeden önce vasiyet etmişse defnedileceği yer farklılık gösterebilir. Ölmeden önce nereye gömülmek istediğini söyleyen kişi ölünce o yere gömülür. Bu yer ise genellikle evinin önündeki bahçe olur (KK. 30).

Eskiden cenazenin defnedilmesinden sonra cenazeye katılan kişiler cenaze evine gelir, yemek yerd. Ancak günümüzde kişiler genellikle defin işleminden sonra işlerine dönmektedirler. Bu nedenle mezarlık çıkışında bu kişiler için pide ve ayran dağıtıldığı görülmektedir (KK. 34).

Cenaze gömüldükten sonra cemaat dağılır. Mezarın başında sadece imam kalır. İmamın kalmasının nedeni ise ölen kişinin yanına Münker ve Nekir melekleri geldiğinde sordukları sorulara ne cevap vereceğini ona hatırlatmaktır. Buna yörede “talkun/telkin verme” denilmektedir (KK. 21).

3.3.3. Ölüm Sonrası

Ölünün gömüldüğü günden itibaren yapılan birtakım âdet ve inanmalar vardır. Bu uygulamalarda, ölünün yeni hayatında rahat etmesi, huzur içinde olması, günahlarının affı ve geride kalanları tedirgin etmemesi amaçlanır (Başçetinçelik, 2009: 368).

3.3.3.1. Ölü Evi

Ölünün defnedilmesinden sonra cemaat dağılır. Ölen kişinin yakın akrabaları ve komşular cenaze evine gelirler. Cenaze evden çıktıktan sonra öncelikle temizlik yapılır. Yapılan bu temizliğe akrabaların yanı sıra komşular da katılır. Evde temizlik yapılmazsa ölen kişinin ardından bir başkasının daha öleceği düşünülmektedir (KK. 1).

Cenaze evinin temizlenmesinden sonra cenaze evinde yemek ikramı yapılırdı. Yörede cenaze evinde bir süre yemek pişmezdi. İkram edilen bu yemekleri komşular getirirdi (KK. 6).

Ölünün ruhu için helva kavurulur. Ölünün defnedilmesini takip eden yedi gün boyunca her akşam namazından sonra ölü evinde Kur'an-ı Kerim okutulur ve dualar edilir. Cenaze evinin kapısı kapatılmaz. Taziye için gelen giden çok olduğundan ilk günlerde ev çok kalabalık olur. Taziye için gelenler ölü yakınlarına “Başınız sağ olsun; Allah sabırlar versin; Toprağı bol olsun; Mekânı cennet olsun; Allah taksiratını affetsin” şeklinde taziyelerini sunarlar (KK. 18).

Yörede, kişi defnedildikten sonra ölü yakınları, yedi gün boyunca mutfak tezgâhının üzerine bardak içerisinde su bırakırlardı ve ölünün ruhunun gelip o suyu içtiğine inanırlardı (KK. 20).

3.3.3.2. Belirli Günler

Eski Türklerde, ölen kişi defnedildikten sonra bir anma töreni gerçekleştirilirdi. Gerçekleştirilen bu anma töreninin ölünün gömülmesinden sonraki üçüncü, yedinci, kırkıncı gün ve yıl sonunda yapıldığı düşünülmektedir (Roux, 2002: 225).

Birçok insan, sevdiklerinin anısını yâd etmek ve kendilerini rahatlatmak amacıyla belirli günlerde yapılan dini törenlere sahip çıkmaktadır. Ölen kişinin ardından hem ölen kişiyi anmak hem de ruhunu hoş etmek için bazı özel günlerde mevlit okutulur ve gelen misafirlere yemekler dağıtılır. Bu özel günler, bazı dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmektedir (Örnek, 1979: 220; Başçetinçelik, 2009: 372).

Erman Artun’a göre anma günleri ile ilgili inançlar ve uygulamalar şunlardır:

İlk gecesi: Ölünün toprağa verildiği günün akşamında etraftaki konu/komşu, tanıdıklar ve aile dostları cenaze evine gelirler. Akşam namazı ile yatsı arasında cenaze evinde Kur’an okunur, dualar edilir ve mevlit okutulur. Ölü sahipleri yemek hazırlamaz, komşular evlerinde hazırladıkları yemekleri ölü evine getirirler.

İlk Cuma: Ölünün defnedildiği günü takip eden ilk perşembe akşamı ölü evinde yine Kur’an okunur, dualar edilir. Çünkü halk arasındaki inanişaya göre ölünün ruhu cuma geceleri evine gelip yakınlarının kendisi için Kur’an okuyup okumadıklarını kontrol etmektedir.

Yedisi: Definden yedi gün sonra ölünün ruhunu hoş etmek amacıyla ölü evinde Kur’an okutulur ve dualar edilir.

Kırkı: Definden kırk gün sonra icra edilen anma günüdür.

Elli İkisi: Definden elli iki gün sonra yapılan uygulamalardır.

Kara Bayram: Definden sonraki ilk dini bayram “Kara Bayram” olarak kabul edilir. Ölen kişinin olmadığı ilk bayram olduğu için ölü yakınları bayramlaşmak için evden çıkmazlar. Sadece sabah erkenden mezarlık ziyaretine gidip evlerine dönerler. Komşular bayramlaşmak için ölü evine gelirler ama burada bir bayramlaşma havasından çok ilk günkü acı, üzüntü görülür.

Yıl Dönümü: Ölünün sene-i devriyesinde bir anma gerçekleştirilir. Bu anma genellikle camide gerçekleştirilir. Kur’an okunur, dualar edilir, mevlit okutulur (2008: 194).

Ölen kişinin gömülmesinden sonra yakınları kişiyi unutmamak, kişinin önemsendiğini göstermek, öbür dünyada rahat etmesine yardımcı olmak ve kendi acılarını hafifletmek amacıyla ölümden sonraki üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci gün ve yıl sonunda ölünün ardından Kur’an-ı Kerim okuturlar. Okutulan bu Kur’an-ı Kerim’den sonra gelen kişilere yemek dağıtılır. Yörede bu uygulamaları yapmaya özen gösterilir çünkü eğer bunları yaparlarsa ölen kişinin ruhunun rahat içinde olacağı düşünülmektedir (KK. 8).

Ölünün mezara konulmasından sonraki yedinci gün akşam namazından sonra ölünün evinde mevlit okutulur. Mevlitten sonra gelen misafirlere yemek verilir. Verilen bu yemek genellikle etli pilav, sarma, tatlı ve ayran olur. Bazen de pide ve ayran ikram edildiği de görülmektedir. Mevlit genellikle hocalar tarafından okunur. Mevlit okunurken kadınlar ile erkekler farklı yerlerde olur. Ölünün kırkıncı gününde ise yedisine benzer şekilde mevlit okutulur. Elli ikisinde ise ölünün etinin kemikten ayrıldığına dair inanış olduğu için o gün de yine akşam ezanından sonra mevlit okutulur. Ölünün sene-i devriyesinde de yine ölüyü anmak amacıyla ruhuna Kur'an-ı Kerim okutulur. Mevlide gelen misafirlere bazen meyve suyu ve hazır kek verildiği de görülmektedir (KK. 29).

3.3.3.3. Ölü Aşı/Yemeği

Türk kültüründe geçmişten günümüze kadar ölünün ardından aş verme geleneği devam etmektedir. Gerçekleştirilen bu uygulamanın amacı, hem ölüyü anmak hem de kabirde rahat yatmasına yardımcı olmaktır (Saraç, 2021: 261).

Yörede cenaze evine taziye için gelen kişiler asla aç gönderilmez, mutlaka ikramlarda bulunulur. Eğer gelen kişiler aç giderse ölünün ruhunun acı çekeceği düşünülür (KK. 35).

Ölü evinde üç gün yemek pişmezdi. Eğer pişirilirse, ölünün ruhu evine geldiğinde evde yemek pişirildiğini görürse “Beni çok çabuk unuttular.” diyerek üzülürdü (KK. 33).

Ölünün ardından helva yapılır. Mevlit okutma âdeti eskiden de vardı şimdi de var. Ancak eskiden mevlitler yemekli yapılıyordu. Mevlit yemeğinde helva, pilav, sütlaç, yufka, findıklı ve şeker şerbeti vardı. Günümüzde ise bunların yerini genellikle hazır kek ve meyve suyu aldı (KK. 21).

3.3.3.4. Ölünün Eşyaları

Ölen kişinin ardından bıraktığı eşyalarla ilgili olarak birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölen kişilerin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasıdır.

Ölen kişinin ayakkabısı kapının önüne bırakılır. Ayakkabıyı kapının önünde gören ihtiyaç sahibi ayakkabıyı oradan alır (KK. 3).

Ölen kişinin çocukları ve eşi tarafından hatıra olsun diye birkaç eşyası, takısı, saati vb. saklanır. Ölen kişi erkekse ceketi, kasketi ve saati saklanır (KK. 10).

Kişi, ölmeden önce eşyalarıyla ilgili vasiyette bulunduysa öldükten sonra bu vasiyeti yerine getirilir (KK. 16). Bazen de ölen kişinin kıyafet dolabının hiç bozulmadığı, eşyalarının kimseye verilmediği görülür. Bunun nedeni ölümü kabullenmemektir (KK. 25).

3.3.3.5. Yas Tutma

Yas, bir insanın yakınına kaybetmesiyle oluşan psikolojik ve fizyolojik şaşkınlık, üzüntü, acı ve isyandır. Kaybedilen kişinin bir daha geri gelmeyeceğini bilmek, tüm toplumlarda yasın temelini oluşturmaktadır (Örnek, 1979: 81).

Ölen kişinin ardından ölünün yakınları, genellikle kadınlar, ağıt yazarlar ve yas tutarlar. Ancak İslamiyet'e göre ölünün ardından ağlamak, yas tutmak doğru değildir. Anadolu'daki insanlar ölülerinin ardından akrabalık derecelerine göre üç, yedi, kırk gün yas tutarlar. Bazen tutulan yasın senelerce sürdüğü de görülmektedir (Altun, 2004: 353).

Ölünün yakınları, ölünün ardından birtakım davranışları yapmaktan uzak dururlar. Türk kültüründe yas, eskiden beri devam eden bir uygulamadır. Dede Korkut Hikâyelerinde yas ile ilgili birçok uygulama vardır (Saraç, 2021: 262). Bamsı Beyrek Hikâyesinde, Beyrek'in ölümü üzerine şu ifadeler yer verilir:

Beyregün babası kaba saruk götürüp yire çaldı, tartdı yakasın yırttı, oğul oğul diyüben böğürdi, zarılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözinün yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tartdı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayuban ısıklayubanı ivine geldi. Pay Püre Bigün dünlüğü altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yidi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler (Ergin, 2018: 130).

Anadolu'da geçmişten günümüze yas giyiminin rengi karadır. Çok az da olsa bazı bölgelerde ak da giyildiği görülmektedir. Ayrıca yas belirtisi olarak giyilen kıyafetin rengi dışında giysileri ters çevirme âdeti de bazı bölgelerde hala vardır (Örnek, 1979: 83).

Yörede ölünün ardından tutulan yas süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlandırılmamakta ve genellikle üç ila kırk gün arasında değişebilmektedir. Ölen kişi yaşlı ise ardından tutulan yas süresi kısa, genç ise daha uzun olur. Yas döneminde ailenin tüm fertleri birtakım davranışları yapmaktan kaçınırlar. Genellikle çok renkli ve süslü kıyafetler giymezler, süslenmezler, gezmeye, eğlenmeye gitmezler, radyo ve televizyon açmazlar (KK. 2).

Yas dönemi yörede bir düğüne denk geldiyse, düğün ileri bir tarihe ertelenir ya da düğün sahibi ölü yakınlarından izin alıp sessizce düğününü yapar. Eskiden yöremizde insanlar birlik ve beraberlik içinde oldukları için ölü yakınlarına saygı duymak amacıyla evlerinde televizyon açmazlardı. Ayrıca eğlence tarzı bir uygulama yapmazlardı (KK. 14, KK. 23, KK. 39).

Yas tutma önceden kırk gün sürerdi. Eskiden kırk gün yıkanmama ve tıraş olmama âdetleri vardı. Ancak günümüzde bu âdetler pek devam etmemektedir. Yine de bazı köylerde bazı kişiler ölüm hadisesinden sonra bir süre tıraş olmamaya devam etmektedirler (KK. 1).

3.3.3.6. Başsağlığı/Taziye

Başsağlığı dileme, ölen kişinin yakınlarının acısını azaltarak onları teskin etmeye yönelik bir adettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları kederli ailenin acısını paylaşmak için başsağlığı dilemekte kusur etmezler. Başsağlığı dilemenin en uygun olanı ölü evine gidilerek söylenendir. Ayrıca o anda farklı şehirlerde olan tanıdıklar da aile bireylerini arayarak başsağlığında bulunmaktadır (Örnek, 1979: 92).

Tirebolu yöresinde taziye geleneği oldukça yaygındır. Taziye ilk olarak cenaze namazından önce caminin önünde başlar. Ölünün tabutu musalla taşına koyulduktan sonra ölünün yakınları tabutun yanında sıralanır. Namaza gelen kişiler sırayla başsağlığında bulunur. Yatıştırıcı sözler söylenerek acılarına ortak olunmaya çalışılır. Ayrıca ölü defnedildikten sonra mezarlığın çıkışında oradaki kişiler, ölünün yakınlarına başsağlığı diler. Kadınlar, genellikle cami ve mezarlığa gelmedikleri için taziye evde kabul ederler (KK. 13).

Taziyede söylenen sözler hemen hemen diğer yörelerle aynıdır: “Allah rahmet eylesin, mekânı Cennet olsun, başınız sağ olsun, toprağı bol olsun, Allah taksiratını affetsin, Allah başka acı göstermesin.” vb. (KK. 20).

3.3.3.7. Mezarlıklarla İlgili İnanmalar

Türk milleti atalarına saygı duymaya çok önem vermiştir. Öyle ki verilen bu saygıyı öldükten sonra da devam ettirmeye çalışmış ve bunu başarmıştır. Böylelikle mezarlıkların kült haline gelmesini sağlamışlardır. Bu durumda ata, ölü ve mezar kültleri birbirini tamamlayan kültler haline gelmiştir. Anadolu coğrafyasında mezar kültü İslamiyet’ten sonra İslami bir görünüme büründürülerek yaşamaya devam

ettirilmiş ve yerleşik hayata geçilmenin etkisiyle insanlar daha sakin bir hayat yaşamaya başlamış, böylelikle mezarlıkların somut varlıkları daha kalıcı hale gelmiştir (Peker, 2015: 156).

Yöre halkından mezarlıklarla ilgili derlenen bilgiler şunlardır:

Mezar parmakla gösterilmez. Eğer gösterilirse kişinin parmağının çürüyeceği düşünülür. Böyle bir durumda uzatılan parmak hemen ısırılmalıdır (KK. 4).

Mezarlığa girildiğinde selam vermek gerekir. Selam verilmeden girilirse orada yatanlar rahatsız olur (KK. 7).

İkinci vaktinden sonra mezarlığa girilmemesi gerekir. Akşam ezanından sonra mezarlığın yanından geçilmez. Eğer geçmek gerekiyorsa dua okumadan ve hızlıca geçmek gerekir (KK. 15).

Aynı ailenin ölen fertleri genellikle yan yana gömülür. Mezarlıkta yer yoksa ve başka bir yerde mezarlık yapmak gibi bir imkân yoksa ölüler üst üste gömülebilir ama iki ölüm arasında beş yıl olması gerekir (KK. 29).

Abdestsiz mezarlığa girilmez. Bir kadın mezarlığa adetli ve başı açık şekilde giremez. Ayrıca mezarların üzerine basılmaz. Eğer basılmışsa “Besmele” çekilmelidir (KK. 1).

Mezarlıkların yanından araçla geçerken müziğin sesi tamamen kapatılmalıdır. Yoksa ölünün o kişiye ileneceği düşünülür (KK. 33).

3.3.3.8. Mezar-Mezarlık

Mezarlığın Türk geleneklerine göre camiye yakın olması gerekmektedir. Ancak yöremizde yer darlığından dolayı mezarlıklar köyün dışına da yapılabilmektedir. Mezarlıklar genellikle yol kenarlarında olur. Yol kenarına yapılarak oradan gelip geçen insanların ölülerin ruhuna dua okuması sağlanır (KK. 1).

Ölünün gömüldüğü gün ölünün yakınlarından bir erkek mezar başında bir müddet beklemelidir. Bu süre bir devenin kesilip dağıtılmasına kadar geçen süre düşünülerek belirlenir. Mezar, ölü sahiplerince ölünün defnedilmesinin ardından bir gün sonra ziyaret edilir. Bu ziyaret sabah ezanından hemen sonra gerçekleştirilir. Ayrıca yapılan bu ziyarete üç veya yedi gün devam edilir (KK. 17).

Mezarın başına ilk önce tahta dikilir. Eskiden taş koyulduğu da görülmüştür. Koyulan taş ise ölen kişinin özelliğine göre değişiklik gösterirmiştir. Ölen kişi hoca ise

sarıklı taş dikilirmiş. Şeyhlerin ve Mevlevilerin şeyhi ise taşın şekli farklı olurmuş (KK. 24).

Diğer yörelerde de olduğu gibi Tirebolu yöresinde de yeni ölmüş birinin mezarı hemen yaptırılmaz. Mezarın oturması yani toprağın tamamen çökmesi için bir yıl beklenir. Mezar oturduktan sonra mezar yaptırılır. Mezar, genellikle mermerden yaptırılır. Mezar şekilleri ve yapılırken kullanılan malzemeler ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak farklılık gösterebilir. Ancak yine de aileler, ölününün mezar taşının kaliteli olmasını isterler. Mezar taşlarında genellikle ölen kişinin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihleri ile Ruhuna Fatıha yazılır. Bazı mezar taşlarında ise dünyanın gelip geçici olduğuna dair sözler de ölünün ağzından yazılmaktadır (KK. 5).

Eski Türklerde mezarın yanında ağaç bulunurdu. Çünkü ağaç, Türklerin düşüncesine göre ölüm ve yeniden doğuşun simgesidir. Cengiz Han da mezar yeri olarak bir ağacın altını tercih etmiştir (Roux, 2002: 215). Mezarın üzeri bir sene sonra yaptırılır. Eskiden mezarın herhangi bir yerine servi ağacı dikilirdi. Servi ağacından başka çam ve kavak ağaçlarının dikildiği de görülmektedir. Çiçek olarak ise gül, karanfil, menekşe gibi çiçekler kullanılmıştır (KK. 13).

Tirebolu yöresinde eğer bir mezarlıkta meyve ağacı varsa kesinlikle o ağacın meyvesi yenmez. Çünkü halk arasındaki düşünceye göre o ağaca ölünün eti karışmıştır. Ayrıca mezarlık içerisinde hayvan otlatmak da ahali tarafından hoş karşılanmaz, ayıplanır (KK. 36).

3.3.3.9. Mezar Ziyaretleri

Türk toplumunda geçmişten günümüze mezar ziyaretlerine ayrı bir önem verilmiştir. Halk arasındaki düşünceye göre mezarlık ziyaretleri çok sevap olduğu için insanlar önemli günlerde mezarlıkları ziyaret etmeyi ihmal etmezler.

İslam geleneğine göre mezar ziyaretlerinin perşembe ve cuma günlerinde yapılması öğütlenmektedir. Tirebolu yöresinde, kişi öldükten bir gün sonra sabah ezanının hemen ardından ölü yakınları mezarlığa giderek ölülerini ziyaret ederler. Bu uygulama üç veya yedi gün boyunca devam eder. Eğer ölü yakınları uzak yerlerden gelmişse ve dönüş yapmaları gerekiyorsa bu ziyaret sadece üç günle sınırlı kalır (KK. 12).

Her bayram öncesi arife gününde, bayramlarda ve kandil günlerinde ölü yakınları mezarlığa giderler. Bu kutsal günlerde mezarlıklar dolup taşar. Ölü

yakınları yanlarında göturdükleri suları mezarın üzerine dökerler. Ayrıca ölünün ayak ucunda kuşların su içmesi için oyuk yapılır. O oyuga da su koyulur. Ölünün ruhu için dua okunur. Kur'an-ı Kerim okumayı bilen kişiler Kur'an okur ve tüm ölülerin ruhuna bağışlar (KK. 14).

4. ÇALIŞMA ALANINDA KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN İZLERİ

4.1. Kültürel Değişim

Anadolu coğrafyası, Asya ile Avrupa kıtaları arasında köprü görevi üstlenmesi nedeniyle oldukça önemlidir. Bu coğrafya, uygarlığın başlamasıyla birlikte her iki yönden gelen göç ve fetih hareketlerinin etkisinde kalmıştır. Anadolu, sayısız devletlerin ve bu devletlere bağlı olan toplulukların yükseliş ve çöküşlerine şahit olmuştur.

Orta Asya'dan göçerek Anadolu'ya gelen Türk halkı burada kendilerinden daha kalabalık bir halkla ve onların kültürleriyle karşılaşmıştır. İslamiyet'in etkisi ve göçerken yanlarında getirdikleri kültürel özelliklere Anadolu uygarlıklarında buldukları kültürel değerleri de eklemişlerdir. Ayrıca son dönemlerde Batı (Avrupa) kültüründen de etkilenen Anadolu Türk kültürü, günümüzde çeşitli kültürlerin harmanlanmasıyla oluşan çok renkli bir kültür hâline gelmiştir (Başçetinçelik, 2009: 21).

Çeşitli kültürlerin harmanlanmasıyla oluşan gelenek, âdet ve inanmalar geçmişten günümüze süregelen ve hâlâ da uygulanmaya devam etmektedir. Ancak, bu gelenek, âdet ve inanmalar, çağın gerektirdiği özellikler, yaşam şartları, yaşam tarzı, istekler, maddî imkânlar, zaman ve mekâna göre birtakım kültürel değişimlere uğramıştır. Bu kültürel değişimi Şişman şu şekilde açıklamaktadır:

Sosyal değişim denilince toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişimler anlaşılmaktadır. Kültürel değişim ise daha çok sosyal değişime bağlıdır. Bu nedenle sosyal değişimler çoğunlukla kültürel değişimlere de sebep olur. Genellikle bu iki kavramın bir arada düşünülmesi önemlidir ve inceleme alanı "sosyo-kültürel değişim" olarak belirlenmiştir. Toplumun yapısında meydana gelen değişim Sosyolojinin konusu iken, bu değişimin kültür üzerindeki etkisi ya da kültürün bu değişimden ne denli etkilendiği konusu daha çok Halkbilimi'nin ilgi alanına girmektedir (2017: 192).

Anadolu coğrafyasının çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların zaman içerisinde kültürel özelliklerinde değişimler gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu değişimlerin nedeni genel anlamda şu şekilde açıklanabilir:

Türkiye’den özellikle 1960’lı yıllardan itibaren Avrupa’ya yapılan işçi göçleri sonucunda ülke insanı oradaki kültürel özellikleri edinmiş ve daha sonra bu edindiği kültürel özellikleri kendi toplumuna taşımıştır. Bununla birlikte kendi toplumuna ait kültürü de Avrupa ülkelerine taşımış ve bu sayede bir kültür taşıyıcısı rolü üstlenmiştir.

Çeşitli nedenlerle köyden kente göç eden insanlar, katıldığı yeni topluma uyum sağlamak istemiş, bu nedenle özünde getirdiği âdet ve inanmaları terk ederek kendisine o toplumda yer edinmek istemiştir. Ancak bu değişime ayak uyduramayanlar tekrar köye göç etmek zorunda kalmıştır.

Modernleşmenin etkisiyle insanların eğitim düzeylerinin artması, ekonomik gelişmelerin yaşanması, kadınların çalışma hayatına girmesiyle sosyal statülerinin artması gibi nedenler neticesinde toplumda uygulanmakta olan âdet ve geleneklerde birtakım değişiklikler oluşmuştur.

20 ve 21. yüzyıllarda bilim ve teknolojiye gerçekleşen devrim niteliğindeki gelişmeler ve yeniliklerin yardımıyla iletişim ve sosyal medya alanında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler de akabinde birbirlerine çok uzak olan kültürel yapıların birbirlerine yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Kültür denilen olgu statik değil, dinamiktir yani değişkendir. Tarihî süreç içerisinde kültürler gelişerek değişir ya da değişerek gelişir. İnsanlık tarihi içerisinde kültürel değişme uzun süre yavaş seyretmiştir. Kültürel değişmeler daha çok toplumsal değişmelere bağlı olarak seyrettiğinden; sanayileşme, teknolojik gelişmeler, köyden kente göç, kentleşme, ekonomik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması, ideolojik gelişmeler, yeni keşif ve icatlar ile kitle iletişim araçları ile görsel medyanın yaygınlaşması kültürel değişimi olumlu ya da olumsuz yönde zorunlu kılmıştır. Bu durum kültürün zorunlu olarak değişmesi kavramını ortaya çıkarmıştır (Şişman, 2017: 196).

Ünalan, küreselleşmeyle birlikte kültürel değişimleri tetikleyen etkenleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Kitle iletişim araçları.
2. Turizm sektörü.
3. Yabancı dil eğitimi-öğretimi ve bu amaçla açılan kültür merkezleri.
4. Çeviri faaliyetleri.
5. İthalat ve ihracat faaliyetleri.
6. Sanat dalları ve sanat elçileri. (Ünalan’dan akt., Saraç, 2014: 12).

Televizyon, cep telefonu, internet, gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarının kültürel değişimlerde önemli etkisinin olduğu bilinmektedir. Artun’a göre teknoloji

sözlü kültürün yerini alarak geleneğin geniş çevrelere yayılmasını sağlamıştır (2002: 7). Saraç ise kitle iletişim araçlarının kültürel değişimdeki rolünü şu sözlerle açıklamıştır:

Halk edebiyatı metinlerinin aktarımını sağlayan en önemli ortamlardan biri de elektronik kültür ortamıdır. 21. yüzyılın başlarında hızla yaygınlaşan internet kullanımı, bireylerin halk edebiyatı ürünlerini elektronik ortamda paylaşımlarında ve bu ürünleri gelecek nesillere aktarmalarında önemli bir rol üstlenmelerine katkı sağlamıştır. Eskiden âşıkların köy köy, şehir şehir gezerek icra ettikleri sunumlar, günümüzde elektronik ortamda ve dinleyicilerle yüz yüze gelmeden yapılmaktadır (2014: 192).

Saraç, küreselleşmeyle birlikte kültürel değişimleri tetikleyen etkenlerden olan “turizm sektörü” hakkında şunları söylemiştir:

Bütün dünyada ülkeler yerel renklerini turizm sektörü hâline getirmek suretiyle hem ekonomik canlanmaya katkı sağlamakta hem de kültürel unsurlarını korumayı, yaşatmayı ve uygun bir şekilde geleceğe aktarmayı amaçlamaktadır. Buradan hareketle kültür, hem halkbiliminin hem de turizmin ortak noktası olmaktadır. Böylece turizm sayesinde ekonomik anlamda gelir sağlanırken halkbilim anlamında da kültürel değerler korunmuş ve yaşatılmış olacaktır (2014: 186).

4.1.1. Yöre Kültüründe Görülen Değişim ve Dönüşümler

Yaşanılan toplumda her sosyal olayda olduğu gibi kültürel değişimi de tamamıyla önceden görmek ve istenildiği gibi değiştirmek mümkün değildir. Çünkü kültür, değişime ve yerini almak isteyen kalıplara şiddetle direnç gösterir, bununla birlikte bürokratik zorlamalar karşısında da kendini korumaya mecbur kalır (Bostancı, 1990: 24).

Çevremizde ‘gelenekler değişiyor, kültürümüz yozlaşıyor, toplum bozuluyor’ diye serzenişte bulunan kişiler görebiliriz. Bu değişimi durdurmak ya da önüne geçmek mümkün müdür? Elbette hayır. Çünkü kültür dediğimiz olgu statik değil, dinamiktir. Her şey değişip geliştiğine, bir başka deyişle evirildiğine göre kültür de değişecek; yeni haliyle toplum içinde varlığını devam ettirecektir. Nitekim çeşitli sosyal olaylar, çevre, doğa, teknoloji, göç gibi etmenler kültür ve kültür değişimleri üzerinde belirleyici bir fonksiyona sahiptirler. Bunlar üzerinde görülen her türden zorunlu hareketlilik kültürün de evrilmesine neden olmaktadır (Saraç, 2014: 194).

Tirebolu yöresinde yapılan derleme çalışmasında insan yaşamını etkileyen üç geçiş dönemi incelenmiştir. Bu geçiş dönemlerini oluşturan âdet, ritüel ve uygulamalarda kültürün dinamik olması nedeniyle zaman içerisinde değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir.

Bu bölümde Tirebolu yöresinde yaşanan kültürel değişimin mukayeseli olarak değerlendirmesi yapılacaktır.

4.1.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk başlığı doğumdur ve bu bölüm “doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası” olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır.

Yörede yapılan derleme çalışması sonucunda doğum ile ilgili âdet, inanma ve uygulamalarda şu değişimler belirlenmiştir:

Modernleşen toplumun düşüncelerinde de birtakım değişimler olmuştur. Geçmişte aileler çocuklarını evlendirdikten kısa bir süre sonra onlardan torun beklerlerdi, ancak bu düşünce günümüzde etkisini yitirmeye başlamıştır. Günümüzdeki evliliklerde genellikle kadın ve erkeğin çalışma hayatında aktif olması kişilerin çocuk sahibi olma isteklerini ötelemiştir.

Kısırlık hem geçmişte hem de günümüzde görülebilen bir hastalıktır. Geçmişte yörede bir çiftin çocuğu olmadığı vakit suç kadında olurdu ve kadın hor görülüp aşağılanırdı, ayrıca toplum nazarında hiçbir değeri kalmazdı. Çocuk olmamasının sebebini çoğu zaman erkekte aramazlardı. Günümüzde ise bu hastalığın hem kadın hem de erkekte olabileceği kabul edilmiştir. Yine de hastalık erkekten kaynaklansa da bu etrafa söylenmemektedir. Çünkü erkeğin toplum tarafından yetersiz görülmesi istenmemektedir.

Kısırlığı gidermek ve gebe kalmak için başvuru alan uygulamalar zaman içerisinde orantısal olarak farklılık göstermiştir. Geçmişte kısırlığı gidermek ve hamile kalmak amacıyla çoğunlukla hocalara başvurma, yatır-türbe ziyaretleri gerçekleştirme gibi uygulamalardan medet umulurdu. Günümüzde ise tıbbî imkânların gelişmesiyle insanlar ilk çare olarak doktora gitmekte ve tedavi olmaktadır. Ayrıca tüp bebek tedavisi gibi uygulamalardan yararlanılmaktadır. Yine de beklenen sonuç alınmaz ise geçmişte yapılan uygulamalara başvurumaktadırlar. Tüm uğraşlara rağmen çocuk sahibi olamazlar ise çözümü evlatlık almakta bulurlar ve bu durumda da ilk olarak yakın akraba çocuğunun tercih edildiği görülmektedir.

Gebelikten korunmak için geçmişte yapılan halk hekimliği ve uygulamaların yerini tıbbî yöntemlerin aldığı görülmektedir. Bu tıbbî yöntemler ise genellikle kadına yöneliktir. Kadın, doğum kontrol hapları kullanarak veya spiral taktırarak gebeliğin önüne geçebilmektedir.

Yörede görüşülen kişilerin verdiği bilgilere göre geçmişte bulundukları köylerde gebe kalan kadınlar köy işlerinden geri durmamışlardır. Çünkü bahsi geçen yöre yılın her mevsiminde yoğun işin olduğu bir yerdir. Günümüzde ise kadınlar

hamileliklerinin başlangıcından itibaren yorucu bir iş yapmamaya ve ağır yük kaldırmamaya dikkat ederler.

Kadınlar doğum konusunda eğitim imkânlarının gelişmesiyle daha bilinçli bir hâle gelmişlerdir. Gebeliklerinin ilk anlarından itibaren düzenli olarak özel hastanelere veya devlet hastanelerine giderek muayene olmakta, doğum zamanı geldiğinde hastaneye yatmakta ve doğumu doktor kontrolünde gerçekleştirmektedir. Fakat doğum sancısının önüne tamamen geçilememektedir. Yalnızca sancının azaltılması ve doğumun kolaylaşması için özel iğneler yapılmaktadır.

Geçmişte çocukları yaşamayan veya sık sık düşük yapan kadınların başvurduğu bazı uygulamaların olduğu yapılan çalışma sonucunda belirlenmiştir. Bu uygulamalar çocuğa yaşaması için farklı bir ad verme, hoca ve ebelere başvurma, dinî yerleri ziyaret etme şeklinde sıralanabilir. Günümüzde de çocukları yaşamayan veya sık sık düşük yapan kadınlar vardır. Ancak geçmişte yapılan uygulamaların yerini daha çok tıbbî imkânların aldığı görülmektedir. Yine de geçmiş uygulamaların bazı köylerde hâlâ etkisinin olduğu gözlenmiştir.

Cinsiyet tayini konusunda günümüzdeki olanaklar olmadığı için insanlar geçmişte farklı uygulamalara başvururdu. Gebe kadının hamilelik süresince vücudunun aldığı şekiller bebeğin cinsiyeti hakkında bilgilendirici bir durumdu. Ayrıca kadının bu süreçte yemek istediği yiyecekler de bebeğin cinsiyeti hakkında yorum yapılmasına olanak sağlardı. Bunun yanında aynı amaçla yapılan bazı uygulamaların da olduğu bilinmekteydi. Günümüzde ise çocuğun cinsiyetini öğrenebilmek için ortalama hamileliğin dördüncü ayına kadar beklemek gerekmektedir. Hamileliğin dördüncü ayında ultrasonla yapılan muayene sonucunda bebeğin cinsiyeti aileye söylenmektedir.

Geçmişte aileler genellikle soyun devamı, ocağın tütmesi gibi amaçlarla erkek çocuk isterlerdi. Günümüzde ise Tirebolu yöresinde kız veya erkek çocuk ayrımı yapılmadığı, sadece doğacak çocuğun sağlıklı olmasının istendiği görülmüştür. Hatta anne babalar yaşlılık dönemlerini düşünerek kız çocuklarının olmasını arzu etmektedirler. Çünkü yaşlılık döneminde kendilerini bakacak, onlarla ilgilenecek bir kızlarının olmasının gerekliliğine inanırlar.

Geçmişte aileler bebeğin cinsiyetini doğum olunca öğrenirdi. Doğumdan önce cinsiyeti tayin edebilmek amacıyla yapılan uygulamaların genellikle doğru sonuç verdiği yöre halkı tarafından söylenmiştir. Günümüzde ise anne adayları bebeklerinin cinsiyetini öğrendikten sonra hem eşlerine hem de ailelerine bu sevindirici haberi

vermek için birtakım etkinliklere başvurmaktadır. Bu etkinlikler pasta kesimi, balon veya konfeti patlatma şeklinde olabilmektedir. Pastanın iç kısmı mavi renkliyse çocuğun erkek, pembe renkliyse kız olacağı haberini verir. Baba adayına verilip patlatması istenilen balonun içinden çıkan mavi renkse erkek, pembe renkse kız çocuk olacağını müjdeler. Ayrıca yine babadan patlatması istenilen konfetin içi mavi renkliyse erkek, pembe renkliyse kız çocuğu müjdeler.

Günümüzde doğuma kısa bir süre kala anne adayına maddî ve manevî anlamda destek olmak amacıyla “baby shower partisi” düzenlenmektedir. Bu etkinliği anne adayı, kardeşi veya en yakın arkadaşı düzenlemektedir. Katılan davetliler maddî olarak anne ve babanın üzerindeki yükü bir nebze de olsa hafifletmek için doğum sonrasındaki ihtiyaçların bazılarını giderirler. Türk kültürüne ait âdetler varken yabancı âdetleri benimseyip uygulamanın nedeni şu şekilde açıklanabilir:

Küreselleşmenin getirmiş olduğu özelliklerle zaman ve yaşam koşulları değişiklik göstermeye başladı. Bunun yanında kitle iletişim araçları kullanarak insanlar farklı kültürlerdeki kutlamaları görüp alışkanlık ve ihtiyaçlarını buna göre şekillendirdi.

Doğumdan sonra hem bebeği hem de anneyi görmek ve hediyelerini vermek için ziyaretler yapılmaktadır. Baby shower etkinliği ile bu ziyaret son zamanlarda doğumdan önce yapılmaya başlanmıştır. Çünkü doğum sonrasında anne uykusuz ve yorgun olacağı için bu uygulamayla böyle bir durumun önüne geçmek istenmektedir.

Tirebolu yöresinde geçmişte kadınlara doğum yaptıran kişilerin farklılık gösterdiği yapılan çalışma neticesinde görülmüştür. Şehir merkezinde doğum genellikle hastanede doktorlar tarafından yapılırken köylerde olanakların yetersizliği nedeniyle köy ebeleri tarafından yapılmaktaydı. Günümüzde ise köyler ile şehir merkezi arasındaki ulaşımın daha elverişli hâle gelmesi ayrıca köy ebelerinin o mesleği yapamaz duruma gelmesi veya birçoğunun hayatını kaybetmesi gibi nedenlerle doğumlar şehirdeki özel hastane veya devlet hastanelerinde kadın doğum uzmanı doktorlar tarafından yaptırılmaktadır.

Doğumdan sonra bir aile büyüğü veya hoca tarafından bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet okunması ve akabinde üç defa adının söylenmesi geçmiş ve günümüz bağlamında değişmeyen uygulamalardandır. Ancak çocuğa verilen ad, değişen zaman, ilgi ve beğeniyle farklılık göstermektedir. Geçmişte bir bebeğe isim verilirken genellikle o ismin Kur'an-ı Kerim'de olmasına dikkat edilirdi. Günümüzde

ise az da olsa isim verilirken Kur'an-ı Kerim'de olmasına dikkat edilmesinin yanında çoğunlukla toplumda modern kabul edilen isimler tercih edilmektedir.

Lohusanın sütünün bol olması için azami ölçüde dikkat edilir. Çünkü anne sütünün çocuğun bağışıklık sistemini koruduğu ve gelişimini olumlu yönde etkilediği bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Lohusa ziyaretine geçmişte çok önem verildiği yapılan görüşmelerde ortaya konulmuştur. Geçmişte lohusanın sütünün bol olması için komşular çeşitli yemekler getirirdi. Ayrıca bebeğe hediye takılırdı. Günümüzde ise yukarıda bahsedildiği gibi baby shower partisinin yanında insanlar doğum sonrasında lohusa ve bebeği evinde ziyaret edebilmektedir. Bu ziyaret esnasında gelen misafirlere özel olarak hazırlanmış bebek çikolatası, tatlı, kek, meyve suyu gibi yiyecek ve içecek ikram edilir. Geçmişte görülen lohusa şerbeti ikramının yerini günümüzde çikolatanın aldığı görülmektedir. Yine de az da olsa lohusa şerbetinin yapıldığı görülmektedir.

Yapılan çalışmada geçmişte “albastı, al karısı ve kırk basması” gibi olumsuz gelişmelere inanıldığı ve buna göre önlem alındığı gözlemlenmiştir. Günümüzde de çok belirgin olmamakla birlikte bazı mahalle ve köylerde yaşayan kişilerin o olumsuzluklara inandıkları görülmektedir.

Çocuklarda yaşanan ilklerin günümüzde daha değerli olduğu görülmüştür. Hemen hemen her ilkte bir kutlama yapılmaktadır. Yapılan bu kutlamalara eş, dost ve yakın akrabalar davet edilip sevinçler paylaşılmaktadır.

Sünnet, erkek çocuğun hayatında çok önemli yeri olan bir uygulamadır. Çünkü halkın düşüncesine göre sünnet olan çocuk manevî anlamda olgunlaşmıştır. Çalışma yapılan yörede de sünnet hakkında geçmiş ve günümüz kapsamında değişim ve dönüşümden söz edilebilmektedir.

Çalışma yapılan yörede geçmişte genellikle sünnet toplu olarak belirlenen bir yerde yapılırken günümüzde tekli olarak yapılmaktadır. Ayrıca sünnetin ardından sünnet düğününün de yapıldığı bilinmektedir. Yapılan bu sünnet düğünlerinin bazıları salonlarda ve alkollü içeceklerle icra edilirken, daha muhafazakâr ailelerin mevlit okuttuğu görülmektedir. Yapılan derleme neticesinde yöre halkının çoğunun sünnet olan çocuklarına sünnet düğünü yaptıkları ve bu düğünün de mevlitli olduğu belirlenmiştir.

Geçmişte sünnet olacak çocuklar köy meydanında at üzerinde gezdirilirdi. Günümüzde bu gezdirme işi arabalarla yapılmakta ve arabalar çeşitli şekillerde süslenmektedir. Ayrıca geçmişte sünnet çocuğuna ait özel bir kıyafet yoktu ama

günümüzde beyaz veya krem renklerden oluşan takım elbise, pelerin ve şapka sünnet çocuğunun kıyafetini oluşturmaktadır. Ayrıca günümüzde sünnet işlemi ile düğünü arasında birkaç ay olmaktadır. Çünkü aileler çocuklarının bu mutlu gününün çekeceği acının gölgesinde kalmasını istememektedirler.

Sünnet törenlerinde geçmişte şerbet, kuru pasta, hazır kek, meyve suyu dağıtılırken günümüzde ikram edilen yiyecek ve içecekler plastik tabaklar içerisinde pilav üstü et, börek, baklava, ayran ve çaydır.

Doğumdan sonra çocukta görülebilecek bazı hastalıklara karşı aranan çareler konusunda zaman içerisinde birtakım farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Yürüyemeyen çocuk için geçmişte köstek kesme âdeti uygulanırken günümüzde yörede bu âdetin pek uygulanmadığı görülmüştür. Yürüyemeyen çocuğun tedavisi için ilk çare doktorlarda aranmakta ayrıca hocalara götürülüp okutturulmaktadır. Sarılık hastalığına yakalanan çocuklar için sarı renkte kıyafet tercih edilmekte ve yanında sürekli sarı renkte lamba yakılmaktadır. Nazara karşı ise geçmiş ve günümüz bağlamındaki uygulamalar pek değişmemiştir. Nazarın etkisine hâlâ yöre halkı inanmakta ve buna karşı çeşitli uygulamalarla tedbir almaktadır.

4.1.1.2. Evlenme

Sosyal yapı kültürel değişimle paralel olarak değişiklik göstermektedir. Toplumda geçerli olan değer yargıları çağın ihtiyaçları ışığında değişir ve gelişir. Bu değişim ve gelişimlerin etkisinde kalan en önemli kurumlardan biri de ailedir. Genç ve yaşlı kuşak arasındaki görüş ayrılıkları son dönemde Türk aile yapısını etkilemiştir. Genç kuşakların yaşam tarzı, nikâhsız birliktelik kurmaya yönelim yaşlı kuşaklar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Modernizmin karşılığı Batı olarak algılandığı için Batılı yaşam tarzına özentisi başlamış ve sonuç olarak kuşaklar arasında uçurumlar oluşmuştur.

Kültürel değerlerin değişime uğraması evlenmenin tüm adımlarında da etkisini göstermeye başlamıştır. Evlenme âdetinde gerçekleşen değişim ve dönüşümler şu şekilde anlatılabilir:

Geçmişte çeşitli evlilik biçimlerinin uygulandığı yapılan derleme sonucunda belirlenmiştir. Bu evlilik biçimlerinden en yaygın olanı ise görücü usulü evlenme idi. Yörede geçmişte genellikle görücü usulü evlenmeyle yuva kurmanın en önemli nedeni ise ailelerin daha muhafazakar bir yapıda olmasıdır. Çünkü o dönemde insanlar dışarıdan yani tanımadıkları bir yerden gelenlere ve bu yolla yapılan

evliliklere sıcak bakmıyorlardı. “Kötü de olsa yöremizin oğlu/kızı” deyip bir savunma mekanizması geliştirirlerdi. Ancak modern toplumların oluşmaya başlamasıyla kültürel değerlerde birtakım değişiklikler oluşmuş, insanlar dışa da açık bir hâl almaya başlamış, çocuklarının özgür birer birey olduklarını kabul etmiş ve onların kararlarına saygı duymaya özen göstermişlerdir. Geçmişte görülen diğer evlenme biçimi ise kaçarak veya kaçırarak (çekme) evlenme idi. Kaçarak evlenmede birbirini seven iki kişinin rızası vardır ancak kaçırarak evlenmede rıza değil zorlama kendini göstermekte idi. Bu tür evlenmeler toplum nazarında hoş karşılanmamasına rağmen çeşitli nedenlerden ötürü görülebilmekteydi. Günümüzde ise bu tür evlenme yok denecek kadar azdır. Geçmişte akraba evliliklerinin görüldüğü yapılan çalışma sonucunda belirlenmiştir. Bu tür evliliğin yapılma sebepleri ise genellikle mirasın daha fazla kişiye bölünmesinin istenmemesidir. Günümüzde ise evlilik çağındaki akraba çocukları genellikle böyle bir duruma karşı çıkmaktadır. Ayrıca insanların çoğunun şehirde yaşaması, ekonomik özgürlüklerinin olması ve mekânsal hareketliliğin çok fazla olması akraba evliliğinin tasvip edilmemesinin nedenleri olarak sıralanabilir. Günümüzde görülen bir diğer evlenme türü ise sosyal medya evliliğidir. Modernleşmenin etkisiyle insanların telefon kullanma oranı gittikçe arttı ve bunun yanında telefonlarda yer alan sosyal medya uygulamaları ile internet üzerinden arkadaşlık kurmak yaygınlaştı. Genç veya yaşlı kesim fark etmeksizin insanların çoğu sosyal medyadan çıkmaz oldu ve günlerinin çoğunu bu uygulamalarda geçirmeye başladılar. Geçmişteki evliliklerde uygulanan prosedürler günümüzde yerini genellikle rahatlığa bıraktı ve kolayca internet üzerinden eş seçmeye, akabinde de evlenmeye başladı. Kaynak kişi Mehmet Özdemir’in de bahsettiği gibi yukarıda söz edilen nedenlerin sonucunda yörede boşanma oranları gün geçtikçe artmaya başladı (KK. 26).

Geçmiş ve günümüz bağlamında evlilik yaşı karşılaştırıldığında arada ciddi farkların olduğu görülmektedir. Tirebolu yöresinde geçmişte kız veya erkeğin evlenme yaşı genellikle 15-20 yaşları arasındayken günümüzde bu oran genellikle 25-30 yaşlarına kadar yükselmiştir. Evlilik yaşını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörleri geçmiş ve günümüz hayat koşullarını da düşünerek şu şekilde anlatabiliriz:

Geçmişte yöredeki evliliklerde genellikle gelin ve damat için ayrı bir ev açılmamaktaydı. Gelin, damadın ailesiyle birlikte yaşadığı eve gelirdi. Bu da ekonomik olarak çok cazipti ve çocuğunu evlendiren aileler için ayrı bir külfet oluşturmuyordu. Bir diğer önemli neden ise babaların kızlarını evlendirirken

damadın babasından ekonomik kazanç olarak başlık parası almasıdır. Erken evliliğin yapılmasına zemin hazırlayan bir diğer etken ise namus kavramıdır. Kırsal kesimde yaşayan insanlar için namus kavramı çok önemlidir ve kız çocuklarını namus olarak görmektedirler. Geçmişte çeşitli nedenlerden dolayı çocuklarını ortaöğretim ve yükseköğretime gönder(e)meyen ebeveynler onları bir an önce evlendirerek aile namuslarını koruduklarını düşünmekteydiler.

Erken yaşta yapılan evliliklerin birtakım sorunları da beraberinde getirdiği aşikârdır. Bu sorunlar sosyolojik ve biyolojik şekilde olabilir. Erken yaşta yapılan evliliklerin sonucunda görülen gebeliklerde hem bebeğin hem de annenin ölüm riski oldukça fazladır. Evlilik müessesesi kutsal kabul edilmiş ve aile kurumunun şefkat, merhamet, sevgi gibi değerlerin üzerine kurulması istenmiştir. Ancak erken yaşta yapılan evlilikler kişinin rızasını almadan gerçekleştirildiği için yukarıda bahsedilen değerler göz ardı edilmiştir. Erken yaşta evlenen bireyler okullarını terk edip eğitim ve öğretim hayatını sona erdirirler. Bunun sonucunda hem maddi hem de manevi yönden kendilerini yeterince geliştiremeyen bireyler anne baba olur ve doğan çocuklar da ilk eğitimi ailede aldıkları için Türk toplumunun geleceği bazı olumsuzluklarla karşı karşıya kalır.

Günümüzde kent ile kırsal kesimde yaşayan kişilerin evlilik yaşları arasında farklılığın olduğu görülmektedir. Yine de kırsal kesimde evlilik yaşı yükselmektedir. Bu yükselişin birinci nedeni ise kırsalda yaşayan kız ve erkek çocukların çoğunun üniversite eğitimi almak istemesidir. Gençlerin üniversite hayatı en az 22-23 yaşlarına kadar sürdüğü için evlilik de buna paralel olarak ertelenmektedir. Ayrıca hem kız hem de erkekler bir iş sahibi olup para kazanmadan evliliği düşünmemektedir. Bir diğer neden ise kişilerin evleneceği bireyin yüksek statü ve olanaklara sahip olmasını istemekte ve bu da evliliğin gecikmesine neden olmaktadır.

Modern yaşam biçimlerinin hayatımıza girmesiyle geçmişte var olan geniş aile yapısı yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Geçmişte aileler gelini yanlarına almaktaydı; günümüzde ise gelin ve damat kendilerine özgür yaşam alanı oluşturmak için ayrı bir ev açmak istemektedirler. Bu da ekonomik olarak kolay olmamakta, masraflar aileleri zorlamaktadır. Gösteriş, merak, her şeyin en iyisinin olmasını istemek vb. nedenlerle nişan ve düğün masrafları aşırıya kaçmakta ve evlenmek isteyen kişiler evlilikten önce yıllarca para biriktirmek zorunda kalmaktadır.

Belli bir yaşa gelmiş ancak hayırlı bir kısmeti çıkmamış kişiler için “kısmeti bağlı” tanımlaması yapılmaktadır. Geçmişte böyle bir durumda genellikle kızlar için

“evde kalmış, kız kurusu, kalık/kaluk” gibi ifadeler kullanılmaktaydı. Günümüzde ise yöre halkı bu tür onur kırıcı ifadeleri kullanmaktan kaçınır. Çünkü sürekli olarak kendisine bu tür ifadelerin kullanıldığını gören kız, depresyona girebilir hatta intihar edebilir. Kısmetinin bağlı olduğu düşünülen kişi hakkında aileler veya kendisi birtakım uygulamalara başvurur. Kısmet açtırmaya yönelik uygulamalar günümüzde de varlığını korumaktadır ancak düşünce ve inanışta gerçekleşen bazı farklılıklarla birtakım değişiklikler meydana gelmiştir.

Çalışma yapılan yörede geçmişte kısmet açtırmaya yönelik ilk uygulama hocalara başvurma idi. O zamanın insanları için hocalık üst düzey bir kavramdı. Hoca, yapacağı çeşitli uygulamalarla her türlü sorunu çözebilir inancı hâkimdi. Geçmişte yapılan bir diğer uygulama ise evlenmek isteyen kızın eşyalarına yönelikti. Kızın eşyalarından alınan numunelerle kısmetinin açılmasına yönelik uygulamalar yapıldı. Günümüzde ise geçmişe göre daha az olsa da hocaya gitme etkisini korumaktadır. Yaygın olarak yapılan uygulama ise düğün öncesi gelinin ayakkabısının altına kısmetinin açılmasını isteyen kişilerin adlarını yazmalarıdır. Görüldüğü gibi insanlar kısmetlerinin açılması için kendileri de birtakım çareler aramaktadır.

Evlenmek isteyen birey bu isteğini ailesine bildirme noktasında bazı sorunlar yaşamaktadır. Geleneksel kültüre göre her şey aileye açıkça söylenememektedir. Ancak bu durum günümüzde tamamıyla olmasa da değişikliğe uğramıştır. Geçmişte evlenmek isteyen kız veya erkek bu durumu ailesine bazı hareket veya uygulamalarla anlatmaya çalışırdı. Ayrıca bu konuda ona yardımcı olacak en önemli kişi anne idi. Anneye söylenen bir şey mutlaka babaya ulaşırdı. Günümüzde ise yaşanan çağın beraberinde getirdiği birtakım değişimler gençleri bu konuda daha çok rahatlatmıştır. Gençler evlenmek isteğini rahatça ebeveynlerine bildirmektedir.

Geçmişte genellikle kız arama oğlanın annesi tarafından yapılmaktaydı. Kına, düğün gibi törenler erkek annesi için kız beğenme yeri idi. Ayrıca çevredeki komşular da kız önerebilirdi. Çevreden gelen telkinlere göre göze kestirilen kızın incelenmesi için kız evine misafirlğe gidilirdi. Bu süreçte kızın misafiri kabul edişi, yemek ve temizlik yapışı, ağırbaşlılığı, ev içindeki hâl ve hareketleri, insanlara davranışı gibi bütün hareketleri izlenirdi. Eğer kızın tüm özellikleri beğenilirse kız bir şekilde erkeğe gösterilirdi. Günümüzde ise bu uygulama etkisini kaybetmiştir. Gençler evlenecekleri kişiyi genellikle kendileri belirlemektedir.

Günümüzde kız isteme aşamasına gelmeden önce erkek kıza evlilik teklifi yapar. Daha sonra kız böyle bir durumun olduğunu annesine bildirir. Erkek tarafı anlaşılan bir günde kız tarafına misafir olur. Buradaki amaç ailelerin birbirlerini tanımaya başlamasıdır. İlk ziyarette genellikle bu durum hakkında konuşulmaz. Aradan bir süre geçtikten sonra yine bir ziyaret yapılır ve burada niyet açıkça belli edilir. Erkek tarafından bir kişi kızı ister ve kızın babası müsait bir yerde kıza evlenmek isteyip istemediğini tekrar sorar. Bu uygulama geçmiş ve günümüz bağlamında genel ekseriyette aynı kalsa da birkaç hususta değişime uğramıştır. Geçmişte evliliğin kurulmasında aileler ön plandayken günümüzde evlenecek bireyler ön plandadır. Ayrıca geçmişte kız üç defa istenirdi, günümüzde genellikle birinci istemede verildiği görülmektedir. Bir diğer değişim ise babanın kızına evlenmek isteyip istemediğini sormasıdır. Geçmişte aileler kızlarını uygun gördükleri kişiye verirlerdi. Bu hususta kızın pek fazla söz hakkı olmazdı. Günümüzde kızın rızası değerli kabul edilmekte ve fikri sorulmaktadır.

Geçmişte yöredeki evlenme geleneklerinde kız isteme sırasında kızın erkek tarafına şerbet ikram etmesi cevabın olumlu olacağı anlamı taşıırken bu uygulamanın yerini günümüzde çikolata almıştır. Damat adayı, kız istemeye gelirken beraberinde çiçek ve çikolata getirmektedir. İsteme merasimi olmadan önce kız erkek tarafına getirilen çikolatayı ikram ederse cevabın olumlu olacağı anlaşılmaktadır. Kız verildikten sonra evlenecek gençler büyüklerin ellerini öperler. Erkek tarafı yanında getirdiği söz yüzüklerini çıkarır, odanın ortasına gelen kız ile erkeğin parmaklarına yüzükleri takılır.

Evlenmenin aşamalarından biri olan nişan töreni geçmişten günümüze ailelerin birbirlerini daha iyi tanımaları ve çiftin evliliğe dair birbirlerine söz vermeleri açısından değerlidir. Söz kesmenin yapıldığı gün aileler aralarında nişan tarihini de belirler. Nişanın yapılması için ailelere düşen birtakım yükümlülükler vardır. Hem geçmiş hem de günümüz nişan törenlerinde masrafların çoğunluğunu kız tarafı üstlenmektedir. Çünkü nişan kız tarafının düğünü olarak görülmektedir. Aileler bu tören öncesi birbirlerine nişan bohçası gönderirler. Bu uygulamanın amacı evliliği kutlamak için tarafların birbirlerine hediye almasıdır. Günümüzde bohça yerine sandık veya valiz kullanılmaktadır. Erkek tarafı geline hazırladığı nişan bohçası içerisine gecelik takımı ve sabahlık, kıyafet, terlik, ayakkabı, havlu, nişan tepsisi, eşarp, makyaj malzemeleri vs. koymaktadır. Kız tarafı ise damada hazırladığı bohça içerisine tıraş bakım seti, parfüm, iç çamaşırı, kıyafet, havlu vs. koymaktadır.

Geçmişte nişan alışverişini genellikle kayınvalide, gelin ve gelinin yakını yaparken günümüzde çiftler kendileri yapmakta ve alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler. Geleneksel dönemde nişan kız evinde yapılmaktayken modern dönemde bu mekân ev veya salon olabilmektedir. Nişan merasimi salonda yapılacaksa kız, tuvalet şeklinde bir elbise giyerken erkek takım elbise giymektedir. Kız ve erkek tarafı beraber eğlenir, nişan pastası kesilir. Bunun akabinde nişan yüzükleri sağ elin yüzük parmağına takılır. Bundan sonraki adım kırmızı kurdeleyi kesmektir. O anda elinde makas olan kişi “Makas kesmiyor” der ve erkek tarafından yeterli bahşışı aldığında kurdeleyi keser. Kesilen kurdeleden evlenmek isteyen genç kızlar alır ve bunu su yardımıyla yutarlar.

Türk toplumu mutluluğun paylaştıkça daha güzel ve anlamlı olduğunu bildiği için bazı özel günlerinde eş, dost ve akrabalarının yanında olmasına özen gösterir. Kültürel değerlerin sürekli gelişim ve değişim içerisinde olması bu özel günlere davetlerde de birtakım farklılıkları beraberinde getirmiştir. Geçmişte söz kesimi ve nişan aileler arasında yapılırken günümüzde daha geniş topluluk önünde yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca nişan, kına ve düğün için insanları davet etmek genellikle kulaktan kulağa veya kapı kapı gezerek yapılmaktaydı. Günümüzde ise özel davetiyeler hazırlatılarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca sosyal medyanın çok geniş bir kitle tarafından kullanılıyor olması insanlar için farklı bir yöntem hâline gelmiştir. Davetiye vermeyi unuttuğu, arayıp haber veremediği kişileri düğün sahipleri sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşım ile düğüne davet etmektedir.

Kına, adanmışlığın, ait oluşun sembolü olduğu için geline genellikle düğünden bir gün önce kına yakma âdeti günümüzde de devam etmektedir. Kına yakılmayan “gelin oldum” demezdi. Günümüzde geçmişten farklı olarak kına takımı yer alır. Bu takımın içerisinde davetlilere dağıtılacak kına, kına sepeti, kına testisi, el mumu, def, nedime bilekliği, kına örtüsü, kına eldiveni, nedime tacı gibi eşyalar bulunur. Görüşülen kaynak kişiler geçmişteki kına gecelerine damadın katılmadığını, bu eğlencenin sadece kadınlar arasında yapıldığını söylerken günümüzde bu durum değişmiştir. Günümüz kına gecesine damat da katılmaktadır. Ancak muhafazakâr ailelerin kına gecelerinde hâlâ eski usulün devam ettiği görülmektedir.

Geçmişteki kına gecelerinde gelini ağlatmak için hüznü türküler söylenirken günümüzde bu durum çoğunlukla değişmiş ve eğlenceli türküler/şarkılar tercih edilmiştir:

Gelinim, kadınıam,
Kınam kutlansın
Yar elim yoldaşım, yüzün ak olsun
Yar eli yoldaşın yüzüne dursun
Sen bu eve gelmezsin
Gelirsen duramazsın
Babam evi diyemezsin (KK. 2).

Ak sütünle beslediğin
Kundaklarda belediğin
Mutluluklar dilediğin
Kızın bugün gelin oldu
Senin değil elin oldu
Helal eyle helal eyle
Anam hakkın helal eyle
Gidiyorum el evine
Anam hakkın helal eyle
Kınam yakıldı elime
Kuşak bağlandı belime
Düğüncüler ev önüne
Geldi anam gidiyorum
Anam kızın gelin oldu
Senin değil elin oldu
Helal eyle helal eyle
Anam hakkın helal eyle
Gidiyorum el evine
Anam hakkın helal eyle (KK. 29).

Günümüz kına gecelerinde gelinin eline kına yakıldıktan sonra gelin, eline kına testisini alıp damadın etrafında dönerek oynamakta ve en sonunda testiyi yere atarak kırmaktadır. Bu esnada genellikle şu şarkı çalmaktadır:

Kır Testiyi Gelin
Kır testiyi gelin hanım kınalar yakılsın
Kır testiyi gelin hanım kınalar yakılsın
Kaynanası gelinine altınları taksın

Kaynanası gelinine altınları taksın

Gir horaya gelin hanım oyna dura dura

Gir horaya gelin hanım oyna dura dura

Biz seni alacağız el vura vura

Biz seni alacağız el vura vura

Bu yaza düğün var evimiz şenleniyor

Davullar vuruluyor çanlar çalıyor

Bu yaza düğün var evimiz şenleniyor

Davullar vuruluyor çanlar çalıyor

Damat aga neşeli muradına eriyor

Damat aga neşeli muradına eriyor

Başköşede kaynana bekliyor

Başköşede kaynana bekliyor

Şalvarının sarısı kaynanın ayrısı

Şalvarının sarısı kaynanın ayrısı

Oğlunu da sorarsan baklavanın ortası

Oğlunu da sorarsan baklavanın ortası

Bu yaza düğün var evimiz şenleniyor

Davullar vuruluyor çanlar çalıyor

Bu yaza düğün var evimiz şenleniyor

Davullar vuruluyor çanlar çalıyor

Geçmişte kişiler şehrin hangi kesiminde yaşıyorlarsa düğünlerini orada yaparlardı. Günümüzde ise düğünlerin tamamına yakını Tirebolu ilçesinde yer alan düğün salonlarında yapılmaktadır. Düğün günü damat tarafı konvoy hâlinde gelin tarafına gider. Gelini baba evinden çıkarmak için gerçekleştirilen uygulamalarda geleneğe bağlılık görülmekte, tek fark ise günümüzde gelin almaya damadın da gitmesidir. Gelin evinden alındıktan sonra yine konvoy hâlinde düğün salonuna gidilir. Geçmişte düğünlerde gelin almak için kullanılan atın yerini araba almıştır. Düğünlerde yöresel türküler çalan davulcu ve zurnacının yerini genellikle

profesyonel müzik ekipleri almıştır. Gelin ile damat salonun ortasına alkışlar eşliğinde gelir ve o anda gelinle damadın başında konfeti atılır. Eskiden köy düğünlerinde gelinin başından atılan şeker, buğday, nohut gibi malzemelerin yerini günümüzde konfeti almıştır. Düğün sresinde de değişiklik olmuştur. Geçmişteki düğünler  gün üç gece sürerken günümüz düğünleri dört saat içerisinde tamamlanmaktadır. Düğünlerde ikram edilen yemeklerin yerini genellikle kuru ve yaş pasta almıştır. Yemekli yapılan düğünler olmasına rağmen çeşitlilik açısından eskisi kadar fazla değildir. Düğün telaşı sırasında köylerde komşular birbirlerine yardım ederken günümüzde bu yardımların yerini organizasyon şirketleri almıştır. Muhafazakâr ailelerin yaptığı düğünler çalgılı değildir. Gelinle damadın salona giriş yaptığı sırada bir tasavvuf müziği çalınır. Düğün Kur'an-ı Kerim okunarak başlar. İlahi grubu ney ve def eşliğinde ilahiler söyler. Sonrasında ise yemek ikramı yapılır.

Dinî nikâh, geçmişte gelin eve geldikten sonra yapılırken günümüzde farklılık göstermektedir. Günümüzde dinî nikâh düğünden sonra kıyıldığı gibi nişan ile düğün arasında gençlerin daha rahat görüşmeleri için kıyılabilir. Buradaki temel amaç kimse tarafından dedikodu yapılmasını istememektir. Resmî nikâh ise ya düğün öncesinde ya da sırasında kıyılmaktadır.

Günümüzde iftler gerdeğe ya kendi evlerinde ya da otellerde girmektedir. Düğünün akabinde eşler genellikle tatile çıkmaktadır. Buna da "balayına çıkma" denilmektedir. Geçmişte yörede yapılmakta olan çarşaf asma geleneğinin günümüzde yapılmadığı görülmektedir. Neden yapılmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Gerdek sonrası gelinin bakire olduğunu kanıtlar nitelikte olan kanlı çarşafı gösterme geleneği günümüz modern toplumda kadına bir hakaret olarak görülebilmektedir. Ayrıca eşler düğünden hemen sonra balayına gittikleri için böyle bir uygulama etkisini yitirmiştir. Gerdek gecesinden sonraki gün yapılmasına zen gösterilen duvak günü de yörede yapılmamaktadır. Bunun nedenleri ise eşlerin balayına çıkmaları, düğünden sonra iş hayatına dönmeleri ve ailelerinden ayrı bir eve taşınmaları şeklinde söylenebilir. Balayı dönüşünde eşler öncelikle anne babaları olmak üzere yakın akrabalarını ziyaret ederler. Bu geleneğe geçmişte de rastlanmaktaydı. Gelin, evlendikten bir süre sonra yakın arkadaşlarını evine davet ederek onlara çeyizini gösterir. Çeyiz serme âdeti günümüzde az da olsa görülmekte ancak geçmişte bu uygulama için çevredeki kadınlar gelirdi.

4.1.1.3. Ölüm

Geçiş dönemleri içerisinde değişimin en az yaşandığı dönem ölümdür. Ölüm karşısında insanın tavrı geçmişten günümüze değişmemiştir. İnsanlar genellikle ölümü düşünmemeye, ölüm yokmuş gibi davranmaya ve ölümden kaçınmaya çalışmışlar ancak ölüm vakti geldiğinde aciz bir durumda mutlak sonu yaşamışlardır. İnsanoğlu hayatının son evresini yaşayıp ruhunu teslim ettikten sonra yakınları ve din adamları tarafından birtakım dinî ritüel ve uygulamalar yerine getirilerek gömülür.

Çalışma yapılan yörede halkın ölümü uzaklaştırmak için aldığı önlemler geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Kişi, bazı olayları ölümün bir belirtisi olarak gördüğü için uzak durmaya çalışmaktadır. Özellikle karga, baykuş ve köpeğin çıkardığı sesler insanlara kötü bir olayın yaşanacağını düşündürmektedir. Kişilerin rüyalarında uzun saç, sökülmüş veya düşmüş diş, bulanık su görmesi hayırlı olarak düşünülmemektedir. Ayrıca rüyada kişiyi yılan sokması, ölen birinin kişiyi yanına çağırması ve kişinin mezar, tabut veya cenaze görmesi ölüme işaret olarak düşünölmeye devam etmektedir. Doğa olaylarıyla ilgili olarak ise gökyüzünde yıldız kayması yakın veya uzak çevrede birinin öleceğı anlamını taşımaktadır. Geçmişte ölüler evin önünde etrafı örtülerle kapatılmış bir yerde yıkanırđı. Ölü yıkandıktan sonra kullanılan kazan etrafta tekrar birinin ölmemesi inancıyla ters çevrilirdi. Günümüzde bu inanış etkisini kaybetmiştir. Çünkü cenaze hastanelerin morgunda, gasilhanelerde veya ölü yıkama araçlarında yıkanmaktadır.

Geçmişte hasta kişiler genellikle evlerinde son nefesini verirdi. Hastaneye gidip bir müddet sonra orada ölen kişi sayısı çok azdı. Bu sebeple hasta yakınları da kişinin evinde huzur içinde canını vermesi için birtakım uygulamalar gerçekleştirirlerdi. Bu uygulamalar arasında kişinin yanında Kur'an-ı Kerim okumak, Kelime-i Şehadet getirmek, kişiye su içirmek söylenebilir. Günümüzde ise hasta olan kişi ömrünün son zamanlarını genellikle hastanede geçirdiğı için bu uygulamalar yapılmamaktadır. Kişi öldükten sonra ölüm haberinin çevreye duyurulması hususunda geçmiş ve günümüz açısından farklılıklar olduğu görölmüştür. Geçmişte yörede bir kişi öldüğü vakit ölüm haberi kulaktan kulağı iletilirdi. Ayrıca köyden köye haber verme işini *çığırıcı* denilen kişiler yapardı. Şehir merkezinde bir kişi öldüğünde orada yaşayan halk kendi arasında bu haberi iletirdi. Günümüzde ise camilerde sela okunup ölen kişinin kimliğı hakkında bilgi verilerek, belediyeden

anons yapılarak, sosyal medya üzerinden paylaşım yaparak ve telefonla arayarak ölüm haberi duyurulmaktadır.

Ölümün gerçekleşmesinden sonra yapılacak uygulamalar günümüzde genel anlamda aynı olsa da birtakım farklılıklar gerçekleşmiştir. Ölen kişinin olabildiğince hızlı bir şekilde gömülmesi gerekmektedir. Çünkü inanışa göre ölünün bedenini ait olduğu yere ulaştırmamak ruhuna bir azaptır. Kişi öldükten sonra yıkanır ve kefenlenir. Yıkama ve kefenleme uygulamasında değişiklik yaşanmadığı görülmüştür. Geçmişte cenaze bir gece evinde bekletilirdi ancak günümüzde genellikle cenazenin hastanelerin morgunda bir gece bekletildikten sonra defnedileceği vakitte cenaze evine getirilip helallik alındıktan sonra cenaze namazının kılınacağı camiye götürülmesi şeklinde bir uygulama görülmektedir.

Geçmişte cenaze evinde belli bir süre yemek pişirilmediği yapılan çalışma neticesinde görülmüştür. Etrafta bulunan komşular her gün yas evine yemek getirirdi. Günümüzde ise bu uygulama tamamen kaybolmuştur. Cenaze sahipleri ölü gömüldükten sonra mezarlıktan çıkarken kişilere pide ve ayran ikramı yapmaktadır. Ayrıca yas evine gelen komşular yemekleri orada hazırlamakta veya cenaze sahipleri hazır yemek ikram etmektedir.

Ölümle ilgili yukarıda anlatılan uygulamalar geçmiş ve günümüz bağlamında ele alınmıştır. Bu anlatılanların dışında 2019 yılının sonunda ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde görülen ve kısa süre içerisinde dünyanın çoğu bölgesine yayılan Yeni Tip Koronavirüs (Kovid-19) pandemisi toplumun sosyo-kültürel hayatını da etkilemiştir. Geçiş dönemleri içerisinde en az değişime uğrayan dönem ölüm olmasına rağmen bu salgın döneminde ölümle ilgili birçok uygulama ve pratiklerde farklılıklar yaşanmıştır. Pandemi döneminde Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından ölüm sonrasındaki uygulamalara dair önemli kararlar alındığı bilinmektedir. Bu dönemde cenaze namazı olabildiğince az kişiyle ve hızlıca kılınmıştır. Ayrıca cenaze namazına katılan bu kişilerin sosyal mesafeye uymaları ve maske takmaları ifade edilmiştir. Eğer kişi kovid-19 hastalığı nedeniyle öldüyse ve bulaşıcılık riski yüksekse yetkililer tarafından özel kıyafet giyilerek defnedilmiş ve cenaze namazı defin işleminden sonra hazır bulunan yetkililer tarafından kılınmıştır. Ölen kişi kabre kefenle koyulur ancak bu salgın döneminde bulaşıcılık riskine karşı ceset torbası veya tabutla da gömülmüş ve üzerine de kireç dökülmüştür. Çalışma yapılan Tirebolu yöresinde pandemi öncesi dönemde mahalle veya köylerdeki cenazeler camilerden verilen sela ile herkese duyurulmaktaydı. Ayrıca Tirebolu

Belediyesi tarafından anons yapılmaktaydı. Kovid-19 hastalığı döneminde ölen kişi bu hastalık yüzünden vefat etmese bile camilerden sela verilmemiş, belediyeden anons yapılmamıştır. Yalnızca sosyal medya üzerinden kişinin öldüğüne dair paylaşım yapılmıştır. Bu dönemde değişen bir uygulama da helalliktir. Cenaze namazı kılınmadan önce mevta evinin önüne getirilip kadınlar cenaze namazına gelmediği için kadınlarla helalleştirilmesi sağlanırdı. Salgın döneminde helallik alınması yönündeki uygulama terk edilmiştir. Ölen kişinin ne zaman gömüleceği farklılık göstermekteydi. Eğer kişi akşamüstü, akşam ve gece öldüyse bir sonraki gün öğle namazına müteakip gömülürdü. Kişi sabah veya öğle öldüyse ikindi namazına müteakip gömülürdü. Bu vakitten sonra yani akşam veya gece ölü gömmek “yer mühürlendi” düşüncesiyle hoş karşılanmazdı. Fakat Yeni Tıp Koronavirüs salgını döneminde vefat eden kişinin hastalığı bulaştırma riski olduğu için günün herhangi bir diliminde gömüldüğü görülmüştür. Cenazenin defni sırasında okunan sûrelerin yerini bu dönemde insanların bir arada bulunma sürelerini en aza indirmek amacıyla yalnızca Yasin sûresinin okunması almıştır. Defin işleminin ardından orada bulunan cemaat ölü yakınlarına taziyelerini iletmektedir. Salgın öncesinde bu uygulama tokalaşma ve sarılma şeklinde yapılırken hastalığın yayılmasıyla sadece sağ elin kalp hizasına getirilmesiyle yapılmıştır. Ölünün ardından belli günlerde okutulan mevlitlere devam edilmiş ancak mevlitlere katılan kişiler sosyal mesafe, maske takma hususunda uyarılmış ve sadece yakın çevrenin katılması sağlanmıştır. Mevlitler camilerde okunmak yerine kişinin evinin önündeki açık alanda okunmuş ve olabildiğince hızlı tamamlanmıştır. Ayrıca mevlit okutulan günlerde gelen kişilere yemek ikramı yapılmamış, sadece hazır kek ve meyve suyu ikram edilmiştir.

5. SONUÇ

Kültür, toplumların tarihleri boyunca oluşturdıkları maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültür, statik değil dinamiktir ve kültürü oluşturan bu değerler yaşanan çağın gereksinimleri doğrultusunda gelişerek, değişerek ve dönüşerek sonraki kuşaklara aktarılır. Dünya düzeninin gelişen teknoloji ile farklı bir yapıya bürünmesi toplumları değişen bu düzene ayak uydurmaya zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda insanlar geçmişten gelen kültürel değerlerinden uzaklaşmaya başlamış ve birçoğunu unutmuştur. Bu nedenle toplumun temelini oluşturan kültürel değerlerin tamamen yok olmadan kayıt altına alınması önem arz etmektedir.

Türklerin yüzyıllardır yaşadığı Anadolu coğrafyasında toplumsal bütünlüğü oluşturan birçok folklorik ve sosyo-kültürel birikim mevcuttur. Bu birikimler Anadolu coğrafyasını oluşturan bölgelerde karşımıza bazı farklılıklarla çıksa da genel anlamda ortak bir ileti sunmaktadır. Kültürel devamlılığı sağlamaya yardımcı bu birikimlerden biri de geçiş dönemi âdetleridir. Geçiş dönemleri insan yaşamının üç önemli evresini oluşturmaktadır. Bu üç evre öncesi, sırası ve sonrasıyla bir bütün olmakla birlikte içerisinde birçok âdet, inanış, ritüel ve uygulama barındırmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle *Tirebolu Yöresi Geçiş Dönemi Âdetleri* başlıklı bu tez çalışmasında, çalışma yapılan yörede yaşayan insanların geçiş dönemleri doğum, evlenme ve ölüm âdetleri şeklinde alt başlıklara ayrılarak geçmiş ve günümüz bağlamında incelenmiş ve zaman içerisinde bu âdetlerde oluşan değişim, dönüşüm ve yok olmanın nedenleri araştırılmıştır. Ayrıca yöre halkı tarafından geçmişten günümüze getirilen folklorik ve sosyo-kültürel birikimler ortaya çıkarılarak bu birikimlerin kalıcı hâle getirilmesi amaçlanmıştır.

Yapılan çalışma neticesinde ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- ◆ Tirebolu yöresinde, insanların geçmiş ve günümüz yaşamlarının temelini oluşturan ve halkın yaşayış şekilleri, âdetleri, gelenekleri vb. hakkında bilgi

veren geçiş dönemleri ile ilgili çalışmaların olmaması sebebiyle bu tez ilk çalışmadır.

- ◆ Yapılan çalışmaya yörede bulunan sekiz mahalle ve on köy dâhil edilmiştir. Çalışmanın hazırlık safhasında muhtarların da yardımıyla bu mahalle ve köylerde hem geçmişi hem de günümüzü karşılaştırabilecek kaynak kişilerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Çalışmanın sonucunda köy ve şehirde yaşayan insanların geçiş dönemi  detlerindeki uygulamalara farklı yaklaştıkları tespit edilmiştir. şöyle ki şehir merkezinde uzakta yer alan köylerde yaşayan insanlar geçmişten getirmiş oldukları âdet, inanış ve uygulamaları günümüz modern toplumuna uyarlamak istememektedir. Örneğin, doğum âdetlerinde şehir merkezinde yaşayan insanlar artık çağın gereklerine uyum sağlayarak ve daha modern olduğunu düşünerek babyshower düzenlerken; şehir merkezinden uzaktaki köylerde yaşayan insanların bu türde bir uygulamadan kaçındıkları, daha gelenekçi ve muhafazak ar yaklaşımla mevlid okuttukları tespit edilmiştir. Ancak hem şehir merkezine hem de yüksek kesimdeki köylere eşit uzaklıkta yer alan köylerde gelenekçi yaklaşımın yanında modern yaklaşımın da görüldüğünü söylemek gerekli olacaktır. Kısacası; kırsaldan merkeze yaklaştıkça değişimin hızı artmakta ve yönü ise daha farklı seyretmektedir.
- ◆ Saha çalışmasına çıkıldığında kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sırasında herhangi bir uygulamanın neden yapıldığı sorulduğunda yaşça daha büyük ve eğitim düzeyi daha düşük kişilerin “Büyüklerimiz böyle yapardı, biz de onlardan gördük.” dediklerine ş hit olunmuştur. Ancak yaşça daha küçük ve eğitim düzeyi daha yüksek kişilerin eski uygulamaları eleştirdiği, kabullenmediği ve bu uygulamalar hakkında araştırma yaptığı görülmüştür. Demek ki korkma, çekinme, üzüntü, kederlenme gibi birçok duygunun yerini zaman içerisinde akıl ve mantık almaya başlamıştır. İnsanlar bir uygulamayı yapmadan önce “Bu uygulamanın bilimsel bir gerçekliği var mı?” sorusuna cevap aramaya başlamışlardır

KAYNAKLAR

- Abu-Salih, H. (2019). *Ürdün'deki geçiş dönemi âdetleri üzerine bir karşılaştırma (Amman-Samsun örneği)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Aça, M. (2001). *Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: "Tuzlama"*. Milli Folklor. S. 52, ss. 93-100.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Acun, F. (1999). "Tarih boyunca pontus", *Milli Mücadelede Giresun (Sempozyum 6-7 Mart 1999)*. İstanbul, s. 19-34.
- Alptekin, A.B. (2009). "Ceyhun'dan Ceyhan'a evlenme ile ilgili bazı kavramlar (kalın, saç, okuntu, aşırme, toy) üzerine". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 39, ss. 307-321.
- Altun, I. (2004). *Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm*. İzmit: Yayıncı Yayınları.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Artun, E. (2002). *Dini-tasavvufi halk edebiyatı*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Artun, E. (2008). *Türk halkbilimi*. 4. Baskı, İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2010). *Türk halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2014). *Türk halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atalay, B. (1988). *Divânü lügati't Türk tercümesi*. C. I-IV, Ankara: TDK Yayınları.
- Aydemir, A. (2010). *Türk folklorunda nişanlanma ve evlilik sembolü olarak; gerdanlık, küpe ve yüzük*. Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi. S. 282, ss. 20-23.
- Balaman, A. R. (1982). *Evlilik ve akrabalık türleri*. İzmir: Karınca Matbaası.
- Başçetinçelik, A. (1998). *Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum evlenme ölüm*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altın Koza Yayınları.
- Bekdemir, Ü. (2016). *Tirebolu'nun coğrafi özellikleri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Bıjıkşkyan, P. M. (1969). *Karadeniz kıyıları tarih ve coğrafyası* (trc. ve notlar: Hrand D. Andreasyan), İstanbul.
- Binbaşoğlu, C. (1998). *Geleneksel kültüre göre Türkiye'de çocuk eğitimi üzerinde bir araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Boratav, P.N. (1994). *100 Soruda Türk folkloru*. 3. baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P.N. (2013). *100 soruda Türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*. Ankara: BilgeSu.

- Bostancı, M. N. (1990). *Kültür ve değişme*. İstanbul: Hamle Yayınları.
- Boyras, Ş. (2009). “Okuntudan davetiyeye bir dönüşümün anatomisi”. Milli Folklor. Y. 21, S. 84, ss. 87-96.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). “Türk mitolojisinde al dini ve okra ilişkisi”. 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Tarih ve Medeniyetler Tarihi, C. 11, ss. 981-986, Ankara: AYK.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca ansiklopedik lûgat (eski ve yeni harflerle)*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, D. M. (1994). *Büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Ülke Yayıncılık.
- Doğaner, A. (2006). *Osmaniye yöresinde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş törenleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Ekici, M. (2016). *Türk kültüründe al renk*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C. 16, S. 2, ss. 103-107.
- Erdentuğ, N. (1969). “Türkiye’nin Karadeniz bölgesinde evlenme görenekleri ve törenleri”. Antropoloji, S. 4, ss. 27-58, Ankara Üniversitesi Basımı.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut kitabı*. Ankara: TDK.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eröz, M. (1977). *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. İstanbul: Ötüken.
- Gökalt, Z. (1990). *Türk töresi*. İstanbul: Toker Yayınları.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler*. II. Baskı, VII. Dizi, S. 51, Ankara: A.K.D.T.Y.K. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1995). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. (2015). “Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar”. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jumabaev, M. (2006). *Kırgız gelenek ve inanışlarında dinî ritüeller*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabak, T. (2011). *Derinkuyu yöresi halk inanışları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kalafat, Y. (1995). *Halk inançlarımızda hususiyle tahtacılar ayna*. 1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri, 26-27 Nisan 1993 Antalya, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, ss. 75-106.
- Kalafat, Y. (2010). “Göklen Türkmenleri (Türkmenistan) halk inançlarındaki ölüm temasına dair bazı karşılaştırmalar”. TÜBAR –XXVIII-/2010-Güz, ss. 219-229.
- Kalafat, Y. (2011). “Alanya yöresinde kilit-bağ-kitlenmek-bağlanmak”. Erdem: Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III, C. 13, S. 39, ss. 589-597, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud (1992). *Divânü Lûgat-it Türk Tercümesi*, (çev. Besim Atalay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kaya, G. (2016). *Tirebolu ilçesinin coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kocasavaş, Y. (2002). *Eski Türklerde yas ve ölü gömme âdetleri*. Türkler, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Küçük, A. (1989). “Halk arasında lohusa hummasına sebep olduğu sanılan hayali yaratık”. C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Diyanet Vakfı.

- MEB. (2017). Tirebolu Tarihçesi. *Tirebolu imam hatip ortaokulu* Erişim: 20.01.2023, http://tireboluiho.meb.k12.tr/icerikler/tirebolu-tarihcesi_3583845.html
- Milliyet, (2021). Giresun Haritası: Giresun ilçeleri nelerdir, Giresun ilinin nüfusu kaçtır, kaç ilçesi vardır? Erişim: 08.02.2023, <http://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/giresun-haritasi-giresun-ilceleri-nelerdir-giresun-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311225>
- Ögel, B. (1988). *Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. V. (1979). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Örnek, S.V. (2000). *Türk halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Örnek, S.V. (2014). *Türk halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özsoy, B. S. (2006). *Dede Korkut kitabı (transkripsiyon-inceleme-sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Palaman, N. (2005). *Sakarya’da yaşayan Bulgaristan Türklerinde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Peker, G. (2008). *Misis’te geçiş dönemi âdetleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Peker, K. (1955). *Fındıklıname*. İstanbul.
- Peker, S. (2015). *Mezar ve türbelere kült merkezli bir bakış (Aksaray örneği)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Roux, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. Aykut Kazancıgil (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Santur, M. (1996). *İç Anadolu bölgesinde kız evinden oğlan evine getirme sırasında uygulanan gelenekler*. III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Saraç, Ö. (2014). *Halkbilimi ürünleri açısından Boyabat’ta kültürel değişim*. Basılmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Saraç, Ö. (2021). *Samsun folklorunda ölüm ve covid-19 salgını*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S. 50,6.
- Schimmel, A. (2018). *Sayıların gizemi*. 2. Baskı, İstanbul: Alfa Araştırma Yayınları.
- Sevindik, H. (1996). *“Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) köylerindeki doğum geleneğinin halkbilimsel açıdan incelenmesi*. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sezen, L. (2005). *“Türkiye’de evlenme biçimleri”*. Şinasi Tekin Özel Sayısı, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. S. 27, ss. 185-195.
- Sümer, F. (1992). *Tirebolu tarihi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şimşek, E. (1996). *Türk folklor ve halk edebiyatında elma*, Türk Dünyası Araştırmaları, 105, Aralık.

- Şişman, B. (1994). *Samsun yöresinde yaşayan halk inançları üzerine bir inceleme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şişman, B. (2001). “*Samsun yöresinde geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, evlilik ve ölüm) ilgili yaşayan halk inançları ve bunlara ait uygulamalar*”. Erdem Dergisi, Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III, C. 13, S. 39, ss. 445-469, Ankara.
- Şişman, B. (2017). *Türk kültüründe evlilik (geleneğin son yüzyılı-Samsun örneği)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Sönmez, F. (2019). *Samsun ili Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerinde görülen kültürel değişimler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Soylu, S. (1987). “*Taşeli yöresi düğün gelenekleri ve geleneği oluşturan sebepler*”. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, C. IV, (Gelenek Görenek ve İnançlar), Ankara: KBMFAD Yayınları.
- Tezcan, M. (1996). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (1997). *Türk coşkusunun simgesi nevrüz*. Ankara: Türk Dünyası.
- Tirebolu Kaymaklığı (2021). Ekonomi. Erişim: 02.09.2022, <http://www.tirebolu.gov.tr/ekonomi>
- Turhan Tuna, S. (2006). “*Türk dünyasındaki düğünlerde koltuklama ve kırmızı kuşak bağlama geleneği*”. Bilig, S. 38, ss. 149-160.
- Türkçe Sözlük*, (1999). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük*, (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yaldız, A. (2002). *Hayvanlarla ilgili efsaneler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- Yeşil, Y. (2014). *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler*. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 3 (9). 117-136.
- Yüksel, A. (2002). *Giresun tarihi yazıları*. İstanbul: Kitabevi.
- Yüksel, A. (2016). *Tirebolu tarihi yazıları*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

Kaynak Kişiler

- KK. 1 Ahmet Demir, 64 yaşında, Demirci Mahallesi, lise, emekli memur.
- KK. 2 Ali Bıyık, 63 yaşında, Civil köyü, ilkokul, emekli.
- KK. 3 Ali Uçar, 51 yaşında, Mursal köyü, ortaokul, emekli.
- KK. 4 Ali Zıvalı, 74 yaşında, Çarşı Mahallesi, lise, emekli öğretmen.
- KK. 5 Aygün Akkuş, 60 yaşında, Yalç köyü, lise, emekli.
- KK. 6 Ayşe Harşit, 53 yaşında, Cıntaşı Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 7 Ayşe Köntek, 55 yaşında, Kovanpınar köyü, lise, ev hanımı.
- KK. 8 Ayşe Özdemir, 84 yaşında, Körliman Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı.
- KK. 9 Ayşe Uçar, 40 yaşında, Mursal köyü, ortaokul, emekli.
- KK. 10 Azime Acar, 61 yaşında, Yeniköy Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 11 Bilge Pek, 49 yaşında, Avcılı köyü, ilkokul, ev hanımı.

- KK. 12 Cengiz Zorlu, 44 yaşında, Yeniköy Mahallesi, lise, memur.
- KK. 13 Çiğdem Piroğlu, 36 yaşında, Demirci Mahallesi, lisans, öğretmen.
- KK. 14 Didem Kaya, 34 yaşında, Balçıkbelen Mahallesi, lisans, öğretmen.
- KK. 15 Ekrem Çakır, 47 yaşında, Işıklı köyü, lise, çiftçi.
- KK. 16 Emin Öztürk, 53 yaşında, Işıklı köyü, ilkokul, çiftçi.
- KK. 17 Emine Bozkır, 54 yaşında, Hamam Mahallesi, lise, ev hanımı.
- KK. 18 Emine Harşit, 82 yaşında, Körliman Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı.
- KK. 19 Fadime Küçük, 66 yaşında, Civil köyü, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 20 Hamdiye Karaca, 65 yaşında, Arslancık köyü, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 21 Hasan Cinci, 70 yaşında, Arslancık köyü, ilkokul, tüccar.
- KK. 22 Havva Bayrak, 90 yaşında, Çarşı Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı.
- KK. 23 Hurşit Köse, 61 yaşında, İstiklal Mahallesi, ön lisans, emekli imam.
- KK. 24 Hüseyin Köse, 73 yaşında, Körliman Mahallesi, ilkokul, çiftçi.
- KK. 25 İsmail Yıldız, 54 yaşında, Sekü köyü, ilkokul, çiftçi.
- KK. 26 Mehmet Özdemir, 69 yaşında, İstiklal Mahallesi, ortaokul, emekli.
- KK. 27 Metin Bozkır, 59 yaşında, Hamam Mahallesi, lise, emekli.
- KK. 28 Mustafa Bayrak, 50 yaşında, Yılğın köyü, lise, çiftçi.
- KK. 29 Mustafa Zorlu, 62 yaşında, Yılğın köyü, lise, emekli.
- KK. 30 Muzaffer Köntek, 61 yaşında, Kovanpınar köyü, lise, şoför.
- KK. 31 Müzeyyen Bayrak, 65 yaşında, Fatih köyü, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 32 Nazif Yaşar, 70 yaşında, Yalç köyü, ortaokul, emekli.
- KK. 33 Nazife Akın, 75 yaşında, Sekü köyü, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 34 Nezahat Güllü, 57 yaşında, Hamam Mahallesi, ilkokul, ev hanımı.
- KK. 35 Niyazi Şen, 67 yaşında, Cintaşı Mahallesi, lise, emekli memur.
- KK. 36 Osman Telli, 54 yaşında, Avcılı köyü, lise, çiftçi.
- KK. 37 Şerif Ekin, 55 yaşında, İstiklal Mahallesi, lisans, emekli imam.
- KK. 38 Yılmaz Bayrak, 65 yaşında, Fatih köyü, ilkokul, demir kaynak ustası.
- KK. 39 Yücel Aliosmanoğlu, 38 yaşında, Balçıkbelen Mahallesi, lisans, öğretmen.
- KK. 40 Zehra Özdemir, 77 yaşında, İstiklal Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı.

EKLER

ETİK KURUL KARARI

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
26.08.2020	7	2020/539

KARAR NO:
2020/539

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet HARŞIT' ın Dr. Öğretim Üyesi Ömer SARAÇ danışmanlığında “Tirebolu Yöresi Geçiş Dönemi Adetleri” isimli Yüksek Lisans Tezine ilişkin Gözlem, Ses Kaydı ve Karşılıklı Görüşme Yöntemleri çalışmalarını içeren 27388 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet HARŞIT' ın Dr. Öğretim Üyesi Ömer SARAÇ danışmanlığında “Tirebolu Yöresi Geçiş Dönemi Adetleri” isimli Yüksek Lisans Tezine ilişkin Gözlem, Ses Kaydı ve Karşılıklı Görüşme Yöntemleri çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

FOTOĞRAFLAR

Şekil 1. Geçmişte bebeklerin uyutulması için kullanılan beşik

Şekil 2. Bebeklerin düşmemesi ve gözlerine ışık gelmemesi için kullanılan malzemeler

Şekil 3. Geçmiş ve günümüzde bebekler için kullanılan yelekler

Şekil 4. Doğuma gitmeden önce yapılan hazırlıklar

Şekil 7. Günümüzde doğumu yaklaşan kadının fotoğraf çekirme geleneği

Şekil 8. Günümüzde genellikle bir yaşına kadar bebeğin her ay çekilen fotoğraflarından biri

Şekil 9. Sünnet olacak çocuk ve kullanılan eşyalar

Şekil 10. Geçmişte gelinlerin çeyizlerini koyduğu “çeyiz sandığı”

Şekil 11. Günümüzde gelinlerin çeyizlerini koyduğu “çeyiz sandığı”

Şekil 12. Gelinin damada tuzlu kahve getirmesi

Şekil 13. Nişan merasiminden bir görüntü

Şekil 14. Gelinin eline kına yakılması

Şekil 15. Gelin kuşağının kardeşi tarafından bağlanması

Şekil 16. Gelinin babaevinden çıkarken dua etmesi

Şekil 17. Kısmetin açılması için gelin ayakkabısının altına isim yazma âdeti

Şekil 18. Gelinin çeyizindeki el işlemeli havlu ve lifler

Şekil 19. Günümüzde çeyiz serme âdeti

Şekil 20. Gelin çeyizinde yer alan el işlemeli baş örtüsü (çember)

Şekil 21. Çalışma yapılan yörede bulunan bir şehit kabri

Şekil 22. Çalışma yapılan yörede bir cenaze namazı

ÖZ GEÇMİŞ

Mehmet HARŞIT, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Giresun’da; lisans öğrenimini ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde tamamlamıştır. Ayrıca aynı üniversitede çiftanadal programına katılarak Psikoloji Bölümü’nden de mezun olmuştur. 2019 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2018 yılından itibaren Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi’nde Yabancılar Türkçe Öğretimi alanında çalışmaktadır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0003-2461-4958

Yayınlar:

1. Harşit, M. (2022). Geçmiş ve Günümüz Bağlamında Ölüm Âdetlerinin İncelenmesi: Tirebolu Örneği, 8. *Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi*.